

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ДОСУДОВОГО ПОРЯДКУ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ У ЦИВІЛЬНИХ ТА СІМЕЙНИХ СПОРАХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ДЛЯ УКРАЇНИ

МІЛІЦА ЗЛАТКОВИЧ

міжнародна короткострокова експертка
Проекту ЄС «Право-Justice»

РЕМКО ВАН РІ

міжнародний короткостроковий експерт
Проекту ЄС «Право-Justice»

ЛУЇЗА РОМАНАДЗЕ

національна короткострокова експертка
Проекту ЄС «Право-Justice»

ПРО АВТОРІВ

Міліца ЗЛАТКОВИЧ,

міжнародна короткострокова експертка Проєкту ЄС «Право-Justice», є старшою суддею Апеляційного суду в Ніші з понад двадцятирічним досвідом суддівської роботи у сфері цивільного та сімейного права, судової реформи та альтернативного вирішення спорів. Вона була членом робочої групи Міністерства юстиції, яка розробляла Закон Сербії про медіацію, а також раніше координувала діяльність судових ADR-сервісів, активно просуваючи медіацію як інструмент підвищення ефективності правосуддя та доступу до нього. Вона представляє Сербію в Міжнародній гаазькій мережі суддів та є членом Робочої групи з медіації Гаазької конференції з міжнародного приватного права (НССН), де бере участь у формуванні міжнародних стандартів транскордонної медіації. Суддя Златкович також працює тренеркою та експерткою в ініціативах із реформування правосуддя, що підтримуються Європейським Союзом і Радою Європи, зосереджуючись на інтеграції стандартів прав людини, гендерній рівності та процесуальній справедливості. Її професійний профіль поєднує суддівську експертизу, досвід законодавчих реформ і активну міжнародну участь у розвитку ефективних механізмів медіації.

Ремко ван Пі,

міжнародний короткостроковий експерт Проєкту ЄС «Право-Justice», є професором порівняльного цивільного процесу на юридичному факультеті Маастрихтського університету. Він брав участь у проєкті Європейського інституту права та UNIDROIT, спрямованому на розроблення європейських правил цивільного процесу. У межах цього проєкту було кодифіковано найбільш розвинений європейський досвід у сфері цивільного та комерційного судочинства. Професор ван Пі також брав участь у багатьох проєктах Європейського Союзу та Ради Європи, присвячених правовій реформі та системам правової допомоги в Європі та за її межами.

Луїза РОМАНДЗЕ,

національна короткострокова експертка Проєкту ЄС «Право-Justice», є Президенткою Української академії медіації, адвокаткою, сертифікованою медіаторкою ІМІ, керівницею проєкту Європейського Союзу «CONSENT», а також експерткою з медіації та правосуддя в різних міжнародних проєктах і організаціях. Вона є співавторкою Закону України «Про медіацію» та інших нормативно-правових актів у сфері альтернативного вирішення спорів, членкинею парламентських і урядових робочих груп з питань АВС та реформування процесуального законодавства. Докторка філософії у галузі права, доцентка Західноукраїнського національного університету, керівниця Клубу переговорів і медіації в Університеті Саутгемптона (Велика Британія). Заслужена юристка України.

Цей матеріал був підготовлений за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його зміст є виключною відповідальністю авторів і необов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

ЗМІСТ

МЕДІАЦІЯ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС ТА КРАЇНАХ-КАНДИДАТАХ НА ЧЛЕНСТВО В ЄС: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	5
ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ДОСУДОВИЙ ПОРЯДОК УРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРАВОВА ОСНОВА, ІНСТИТУЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ.....	13
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	43
ДОДАТОК I.....	44
ДОДАТОК II.....	114
ПІДСУМОК ВИСНОВКІВ.....	116

СКОРОЧЕННЯ:

АВС — Альтернативні способи вирішення спорів

БПД — Безоплатна правова допомога

БВПД — Безоплатна вторинна правова допомога

ВСС — врегулювання спору за участю судді

ЄКПЛ — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Закон — Закон України «Про медіацію»

ІОЗМ — Інформаційно-оціночна зустріч з медіатором

МКР АВС — Міжвідомча координаційна рада з питань розвитку альтернативних способів вирішення спорів

НААУ — Національна асоціація адвокатів України

НПУ — Нотаріальна палата України

ССД — Служба у справах дітей

ЦПК України — Цивільний процесуальний кодекс України

СЕРЕЈ — Європейська комісія з питань ефективності правосуддя

01

МЕДІАЦІЯ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС ТА КРАЇНАХ-КАНДИДАТАХ НА ЧЛЕНСТВО В ЄС: АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

ВСТУП

СЕРЕЖ, визначення, законодавча база, м'яке право, найкраща практика, внутрішні, транскордонні, обізнаність, швидкий, економічно ефективний, розширення прав і можливостей сторін, перевантаження справами, добровільність, обов'язковість, часові обмеження, конфіденційність, пропорційність, суд з багатьма дверима, санкції у вигляді стягнення витрат, суддя як медіатор, привілей медіації, забезпечення виконання.

У Європейському Союзі діє низка **правових інструментів**, що регулюють альтернативні способи вирішення спорів, у тому числі медіацію. Медіація як вид альтернативного вирішення спорів у транскордонних справах у цивільних та господарських правовідносинах є предметом:

“ Директиви Європейського Парламенту і Ради 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських правовідносинах

(«Директива про медіацію»)

Хоча Директива про медіацію насамперед стосується **транскордонних справ**, вона також може допомогти національним законодавцям у вирішенні питань медіації у **внутрішніх спорах**. У цьому контексті вона може надати цінні рекомендації щодо вдосконалення практики медіації у цивільних справах. Ця директива поширюється не тільки на нинішні держави-члени Європейського Союзу, але й добровільно застосовується країнами-кандидатами на вступ до ЄС. Це впливає з Додатка 1 до цієї доповіді, в якому розглядається медіація у цивільних та сімейних справах у багатьох окремих юрисдикціях Європи.

Директива визначає медіацію як «**структурована процедура, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора**» Процедура медіації може бути «**ініційований самими сторонами або у результаті пропозиції чи розпорядження суду, або для виконання припису законодавства держави-члена**». Крім того, це включає «**медіацію, яка проводиться суддею, що не відповідає за будь-яку судову процедуру щодо конкретного спору**». Однак вона не поширюється на спроби врегулювання, здійснені в ході судового розгляду.

Медіація — це альтернативний метод вирішення спорів, який функціонує поза межами звичайних судових процедур і є **швидким та економічно ефективним** способом вирішення спорів. Такий підхід **надає сторонам можливість** самостійно знайти рішення за допомогою нейтрального медіатора, а не чекати на рішення судді. Тож угоди, досягнуті за допомогою медіації, зазвичай виконуються добровільно і сприяють збереженню дружніх, стабільних відносин між сторонами. Отже, вона дуже ефективна у сімейних справах. Крім того, держави розглядають медіацію як спосіб зменшити навантаження на свої **судові системи, які часто перевантажені**.

У Директиві розглядаються кілька ключових питань, зокрема **добровільний характер** медіації, **часові обмеження** процедури медіації (наприклад, у Люксембурзі) та **конфіденційність** процедури. У ній говориться: «**Медіація, яка передбачається цією Директивою, має бути добровільною процедурою у тому сенсі, що сторони самостійно керують процесом і можуть організувати його на власний розсуд та припинити у будь-який час. Проте, національне законодавство має дозволяти судам встановлювати часові рамки для процедури медіації**». У декількох європейських країнах, зокрема в Італії, встановлено часові обмеження для медіації, що проводиться при суді. Крім того, Директива підкреслює важливість **конфіденційності**, закликаючи до забезпечення мінімального рівня сумісності цивільно-процесуальних норм для захисту конфіденційності медіації в будь-яких подальших цивільних або господарських судових провадженнях або арбітражі.

У преамбулі Директиви наголошується, що «**Держави-члени мають заохочувати надання інформації (зокрема, через Інтернет) широкому загалу про те, як можна звернутися до медіаторів та організацій, які надають послуги з медіації**». Без цієї інформації процедура медіації може **не використовуватися в повній мірі**, оскільки сторони та їхні адвокати часто схильються до судового розгляду через недостатню обізнаність щодо медіації як дієвого способу вирішення спорів.

Крім того, тут доречно згадати **Модельні європейські правила цивільного процесу 2020 року** (див. <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf>). Вони були опубліковані в рамках спільного проєкту Європейського інституту права (ELI) та UNIDROIT і являють собою форму м'якого права, а отже, не є обов'язковими до виконання. Ці правила були розроблені експертами з різних держав-членів ЄС і перекладені різними мовами, включно з українською. Модельні європейські правила визначають, що вважається «найкращою практикою» в цивільному судочинстві, включно з медіацією.

Модельні європейські правила містять положення, що стосуються альтернативного вирішення спорів, з конкретними посиланнями на медіацію. Наприклад, у (коментарях до) цих правил зазначається, що «**в Європейському Союзі спостерігається тенденція до пропорційності процедур, проявом якої є намагання ширше застосовувати медіацію як засіб вирішення спорів (див. Коментар 2 до Правила 51)**». Ця тенденція узгоджується з «північноамериканською ідеєю “суду з багатьма дверима”», що має на меті замінити тривалі та витратні судові процеси альтернативним врегулюванням спорів. Відповідно, у правилах зазначено, що «**все більше європейських юрисдикцій вводять обов'язкову форму альтернативного вирішення спорів до початку судового розгляду, зазвичай у вигляді медіації**».

Правила також передбачають, що окрім обов'язкового застосування медіації, деякі юрисдикції запровадили **санкції у вигляді стягнення витрат** для сторін, які безпідставно відмовляються брати участь в АВС (див. Правило 241(2)). Водночас інші європейські юрисдикції вважають, що АВС, зокрема медіація, має залишатися повністю добровільним. Такий підхід відповідає **Директиві про медіацію, яка не вимагає проведення обов'язкової медіації як попередньої умови для порушення провадження і не передбачає санкцій у вигляді стягнення витрат**. Втім, Директива не забороняє такі заходи.

У п. 4 Правила 10 Модельних європейських правил встановлено обмеження щодо судової медіації, зокрема щодо медіації в суді. У ньому зазначено, що **судді, які беруть участь у приватних зустрічах у ході судової медіації** (тобто приватних консультаціях з однією зі сторін без присутності іншої сторони), **не можуть продовжувати брати участь у справі, якщо медіація не призвела до врегулювання**. Такі приватні зустрічі вважаються несумісними з правом бути заслуханим, як зазначено в Правилах 11-13, які забороняють сторонам мати приватні комунікації з суддями (див. пункт (а) ст. 3 та ч. 1 ст. 7 Директиви про медіацію).

Крім того, у пункті (е) частини другої Правила 53 зазначено, що позивачі повинні надати «відомості про дотримання умов, згідно з національним законодавством, для пред'явлення позову», що може включати вимоги до сторін щодо участі у досудовому примиренні або медіації, або щодо подання офіційної вимоги, пов'язаної зі спором. Автори зауважують, що **з 2010 року в європейських юрисдикціях стає дедалі поширенішою обов'язкова передсудова медіація**.

З огляду на конфіденційний характер медіації, у п. (d) ч. 2 Правила 91 визнається **привілей медіації**, який захищає зміст переговорів щодо врегулювання. Це відповідає гарантіям, встановленим у статті 7 Директиви про медіацію. Відповідно до Директиви, **медіатори та учасники процедури медіації зазвичай не зобов'язані надавати докази в судових провадженнях щодо інформації, отриманої під час медіації**. Однак є й **винятки**, коли розголошення: (а) необхідне для заперечення міркувань державної політики, зокрема для захисту фізичної недоторканності особи; або (b) необхідне для реалізації угоди, укладеної в результаті медіації, або забезпечення виконання цієї угоди.

Згідно з правилами медіації, **сторони можуть спільно подати запит на прийняття рішення про виконання угоди про врегулювання**, якщо виконані необхідні попередні умови. Правило 141 Модельних європейських правил регулює ситуації, коли фактичні або потенційні сторони досягли угоди до або під час судового розгляду. Однак це не виключає використання інших доступних методів забезпечення виконання угод між сторонами, таких як **нотаріальне засвідчення або занесення угоди до протоколу судового засідання** відповідно до національного законодавства. Правило 141 узгоджується зі статтею 6 Директиви про медіацію.

Наостанок слід згадати про **Європейський довідник з питань законодавства про медіацію 2019 року**. Нижче наведено структуру цього посібника та витяги з відповідної інформації. Щодо ключових питань, які можуть бути врегульовані в національному законодавстві про медіацію, див., наприклад, Національний звіт про Ірландію в Додатку I.

СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

Медіація не підходить для всіх типів справ, і різні країни запровадили правила, що визначають, для яких типів справ вона є доцільною. Цей документ посилається на національні звіти, наведені в Додатку I, зокрема щодо Австрії, Франції та Німеччини.

Медіація особливо поширена у **сімейних справах**, оскільки в таких випадках важливими є максимально дружні та стабільні відносини між сторонами. У більшості юрисдикцій, розглянутих у цій доповіді, медіація також може застосовуватися, серед іншого, у **цивільних та господарських справах**. Також регулярно фігурують справи, пов'язані з **трудовими відносинами** (наприклад, в Албанії).

Медіація визнається не тільки як **альтернативний метод вирішення спорів**, але і як механізм зменшення завантаженості судів та поліпшення **доступу до правосуддя** (наприклад, Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Північна Македонія та Сербія). Медіація насамперед запроваджується з метою зменшення навантаження на судову систему, **підвищення ефективності її роботи** та сприяння розвитку **культури діалогу** в багатьох юрисдикціях.

Хоча держави-члени ЄС юридично зобов'язані узгоджувати своє законодавство зі стандартами ЄС, **країни-кандидати** приймають закони про медіацію добровільно. У всіх випадках національні системи загалом сприяють:

- **добровільним та конфіденційним** процедурам медіації;
- ролі нейтрального **медіатора, який сприяє веденню переговорів**, не нав'язуючи результатів;
- судовому визнанню угод, укладених в результаті медіації, як документів, що **підлягають примусовому виконанню**; та
- **гармонізації** з процесуальними нормами у цивільних та господарських справах.

Хоча ця доповідь не акцентує увагу на **транскордонних спорах**, важливо підкреслити актуальність медіації в цій сфері, особливо у справах, пов'язаних з дітьми, зокрема у випадках міжнародного викрадення або незаконного утримання дітей. У ситуаціях, коли держави не є учасницями Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей або коли не існує двосторонніх договорів, медіація залишається єдиним ефективним засобом забезпечити швидке і мирне повернення дитини до її звичайного місця проживання, захищаючи її найкращі інтереси. Медіація у сімейних справах, транскордонні спори та випадки викрадення дітей батьками є особливо актуальними сферами, в яких медіація має переваги над офіційними судовими або адміністративними механізмами. У таких випадках медіація може допомогти захистити інтереси дітей та зберегти дружні стосунки, одночасно зменшивши навантаження на суди.

ПОШИРЕНІСТЬ

Хоча національне законодавство всіх розглянутих держав відображає принципи Директиви, її цілі — **поширити використання альтернативних методів вирішення спорів, сприяти мирному врегулюванню спорів та збалансувати медіацію з процедурами судочинства** — ще не були повністю реалізовані. У країнах Західних Балкан (Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія та Албанія) стан справ у сфері медіації є здебільшого схожим. Хоча кожна держава має належну правову базу, гармонізовану з європейськими стандартами, конкретні результати поки що обмежені. Проте **процес вступу до ЄС** знову привернув увагу до ефективного впровадження медіації як ключового показника реформи правосуддя.

Ключові чинники, що впливають на використання медіації:

- недостатня **обізнаність** громадськості та фахівців;
- обмежена **інституційна підтримка та передача справ судовими органами**;
- брак **системної підготовки та атестації** медіаторів; та
- **опір з боку суспільства та судової системи** вирішенню спорів у позасудовому порядку (наприклад, у Литві).

У звіті щодо Австрії в Додатку I зазначається, що медіація є особливо поширеною, коли вона має фінансування та за умови її обов'язкового характеру.

МЕДІАТОР

Серед інших, функцію **медіаторів** виконують юристи, судді, нотаріуси або судові пристави. **Обмеження** для цієї категорії фахівців такі:

- це не суперечить вимогам обов'язкових норм національного законодавства;
- вони не виступають в іншій ролі в тому самому спорі без інформованої згоди сторін;
- вони мають відповідну підготовку (якісна комплексна підготовка медіаторів є надзвичайно важливою для якості проведення медіації).

Стандарти, яким повинен відповідати медіатор, також обговорюються у звітах щодо Латвії та Литви в Додатку I.

Деякі країни допускають **участь суддів у якості медіаторів** у судовій медіації (винятком є Бельгія, де судді не можуть виступати медіаторами у сімейних справах). Такий підхід може бути доцільним, оскільки судді, які пройшли відповідну підготовку і виступають в ролі медіаторів, більш охоче рекомендуватимуть сторонам передавати свої спори на розгляд медіатора. Маючи власний досвід проведення медіації, судді також зможуть краще визначити, які сторони ймовірно досягнуть угоди, коли вони призначають медіацію для вирішення їхнього спору.

Керівні принципи щодо медіації наголошують на важливості встановлення спільних міжнародних критеріїв **акредитації** медіаторів, оскільки мобільність у Європі значно зросла. Допомогти досягти цієї мети може впровадження списків/реєстрів медіаторів, організацій, що проводять навчання, та організацій, що надають послуги медіації. Очевидною функцією списку/реєстру є систематизація інформації про медіаторів та надання її зацікавленим сторонам у разі потреби, але він також є надзвичайно корисним інструментом для забезпечення високої якості медіації. Це пов'язано з можливістю встановити чіткі вимоги та високі стандарти для тих, хто бажає потрапити до такого списку. Офіційні процедури акредитації існують не у всіх розглянутих юрисдикціях, прикладом чого є Естонія (див. Додаток I).

Керівні принципи щодо медіації також підкреслюють важливість дотримання **кодексів поведінки**, рекомендуючи використання Європейського кодексу поведінки медіаторів у цивільних та господарських справах як міжнародно визнаного мінімального стандарту, а також заохочуючи розробку окремих кодексів щодо медіації в адміністративних та кримінальних справах.

Що стосується регулювання діяльності медіаторів, Європейська комісія з питань ефективності правосуддя вважає прикладом найкращої практики італійську модель. Міністерство юстиції Італійської Республіки веде **реєстр організацій, що надають послуги медіації**. Для внесення до реєстру такі організації повинні подати Міністерству свої регламенти (включно з онлайн-процедурами, які можуть використовуватися ними) та кодекс поведінки, якого вони дотримуються, разом із **тарифами** на послуги. Перед реєстрацією Міністерство юстиції оцінює відповідність цих документів.

Реєстри є у багатьох юрисдикціях, які висвітлюються у цій доповіді. Прикладами є Албанія (онлайн-реєстр) та Чехія.

ІНІЦІУВАННЯ МЕДІАЦІЇ: ДОБРОВІЛЬНЕ ЧИ ОBOB'ЯЗКОВЕ?

Медіація може бути ініційована як **добровільно**, так і **в обов'язковому порядку**. Найпоширенішим є перший підхід, тобто відсутність обов'язкової медіації. Наприклад, у Бельгії, Данії, Фінляндії, Німеччині, Ірландії обов'язкової медіації немає (див. Додаток I).

Добровільна медіація може здійснюватися у трьох основних формах, а саме: через **положення про медіацію**, включене до договору між сторонами до виникнення спору, **за ініціативою однієї або обох сторін**, а також **за рекомендацією офіційної особи**, такої як адвокат (наприклад, в Ірландії) або суддя (наприклад, у Німеччині, Бельгії), або і того, і іншого.

Рекомендація судді або іншого посадовця (наприклад, секретаря суду; див., наприклад, Додаток I, Бельгія) є найменш інтрузивним, але ефективним способом інформування та заохочення сторін спробувати вирішити справу шляхом медіації. Деякі країни навіть зобов'язують суддів вносити таку пропозицію або надавати сторонам інформацію про медіацію.

СЕРЕЖ рекомендує дозволяти передачу спору на медіацію **на будь-якій стадії провадження**. Слід зауважити, що судова медіація не обов'язково має проводитися суддею або секретарем, оскільки це лише одна з можливих моделей. У разі проведення судової медіації спір також може бути переданий незалежному медіатору, який не належить до судової системи. Усі ці моделі добровільного вступу можуть співіснувати, тому їх слід дозволяти та заохочувати.

Обов'язкове направлення на початкову сесію медіації або першу зустріч з медіатором також стає все більш поширеним, оскільки в дедалі більшій кількості країн ця практика впроваджується як додатковий засіб стимулювання сторін до медіації. У цьому плані нещодавно мали місце важливі нововведення в Англії та Уельсі. Вони детально описані у звіті щодо Англії та Уельсу в Додатку I і є прикладом найкращої практики. Прикладами юрисдикцій, де запроваджено обов'язкову медіацію, деколи лише для окремих справ, є Австрія (сімейні справи), Кіпр (обов'язкова для всіх позовів на суму до 10 тис. євро), Чеська Республіка, Італія, Литва, Мальта (сімейні справи) (див. Додаток I). Деякі юрисдикції, як-от Естонія, переходять від суто добровільного до обов'язкового режиму.

Директива 2008/52/ЄС не вимагає **попередньої медіації**, але деякі юрисдикції розглядають можливість її запровадження для конкретних спорів. Юристи відзначають, що обов'язкова медіація може підвищити ефективність і поліпшити результати, особливо в таких випадках:

- сімейних спорах;
- транскордонних конфліктах; та
- справах про викрадення дітей батьками.

Одним із можливих засобів заохочення до використання медіації є вимога до сторін взяти участь у **попередній медіаційній зустрічі** з професійним медіатором як обов'язкова умова для початку судового провадження. Під час цієї першої сесії, яка проводиться безкоштовно або за невелику плату, сторони судового спору та їхні адвокати можуть добровільно прийняти рішення про **відмову** від медіації або про продовження її в повному обсязі. Щоб уникнути непорозуміння, слід підкреслити, що вимога обов'язкової участі в першій зустрічі з медіатором, яка, якщо сторони не вирішать інакше, може перерости в повноцінну процедуру медіації, не зобов'язує сторони до **врегулювання** спору.

Все ще залишаються побоювання, що обов'язкова медіація може сприйматися як обмеження права на **доступ до правосуддя**. Хоча принцип добровільності є одним з основних принципів медіації, він все ще викликає певну плутанину та нерозуміння, особливо з огляду на вимогу до сторін брати участь у першій зустрічі з медіатором як попередню умову судового провадження або після направлення справи суддею. Однак слід зазначити, що це питання вже було вирішене Судом Європейського Союзу в одному з його рішень. Суд чітко розмежував добровільний характер процедури медіації та направлення на медіацію. Ним зазначено, що **«добровільний характер медіації полягає не у свободі сторін обирати, чи використовувати цю процедуру, а в тому, що «сторони самі відповідають за процес і можуть організувати його на власний розсуд та зупиняти в будь-який момент»»**. Таке тлумачення Суду ЄС роз'яснює, що дотримання принципу добровільності не заважає законотворцям на національному рівні вимагати від сторін брати участь у першій зустрічі з медіатором; однак таке направлення не впливає на право сторін вільно вирішувати, чи вирішувати свій спір за допомогою медіації, чи обрати інші засоби вирішення спору, в тому числі суди. **Обов'язкова медіація** не суперечить праву на доступ до правосуддя, передбаченому ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та ст. 47 Хартії ЄС.

Моделі обов'язкового направлення дещо відрізняються. В Італії ця вимога вважається виконаною, коли сторони беруть участь у першій зустрічі з медіатором, яка може перетворитися на повноцінну процедуру медіації, якщо сторони домовляться про це (т.з. модель **«відмови за бажанням»**(opt-out)). В інших країнах діють схожі моделі, однак сторони можуть брати участь у першій зустрічі з медіатором (під час якої він пояснює суть, переваги та правила процедури медіації) спільно або окремо і вирішувати, чи бажають вони продовжити медіацію того ж дня або, на прохання сторін, іншого дня, визначеного медіатором. В Англії та Уельсі відвідування **інформаційно-оціночної зустрічі з медіації** (MIAM) також є законодавчою вимогою перед поданням відповідної судової заяви щодо сімейних справ. Ці зустрічі також можна відвідувати окремо або разом. Якщо обидві сторони погоджуються, призначається наступна сесія медіації (іншими словами, модель **«участі за бажанням»** (opt-in)). **Як моделі участі, так і моделі відмови за бажанням** можуть бути ефективними. Однак, коли сторони не зобов'язані брати участь у початковій інформаційній сесії разом, вони не можуть продовжувати повну процедуру медіації в той же день, оскільки необхідно узгодити подальші деталі.

Участь в обов'язковій медіаційній (інформаційній) сесії часто потрібно підтвердити в суді. Приклади можна знайти в Угорщині (Додаток I) або це є необхідною умовою для подання позову до суду (Англія та Уельс, Додаток I).

ПРОЦЕДУРА МЕДІАЦІЇ

У цьому контексті варто звернутися до національних звітів у Додатку I щодо Фінляндії, Німеччини, Греції, Італії, Мальти, Нідерландів, Польщі, Португалії, Румунії, Шотландії та Іспанії, де, на нашу думку, можна виокремити низку цікавих (можливо, найкращих) практик щодо організації медіації. Тут також хотілося б згадати про медіацію в режимі відеоконференції, яка практикується в різних юрисдикціях, що були розглянуті в цій доповіді (Угорщина, Іспанія тощо).

Відстрочка правосуддя є відмовою у правосудді; отже, щоб не перешкоджати праву на ефективний судовий захист, національні законодавці повинні **встановити максимальний строк судової медіації**. Більшість країн дозволяють виділяти на судову медіацію до трьох місяців. Однак також передбачається можливість продовження такого строку в окремих випадках, особливо з урахуванням кількості сторін, складності справи та характеру спору.

Слід передбачити зупинення **строків позовної давності** та строків обмеження, а також зупинення судових проваджень, що знаходяться на розгляді (див., зокрема, приклад Чехії в Додатку I).

Сторони спору повинні мати право вільно вирішувати, чи бажають вони бути **представленими своїми адвокатами** та в якій мірі (як, наприклад, у Франції — див. Додаток I). Хоча деякі практикуючі медіатори відзначають, що в певних випадках саме адвокати винні в тому, що медіація зайшла в глухий кут, тоді як самі сторони були готові до укладення угоди, адвокати водночас забезпечують захист інтересів сторін.

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Виконання угоди, укладеної в результаті медіації, може бути забезпечено шляхом:

- подання угоди до суду на затвердження (наприклад, Бельгія, Чехія);
- **гомологіція** до інших державних органів;
- оформлення у вигляді **нотаріального акту** (наприклад, в Албанії);
- перенесення її положень до **арбітражного рішення**, або
- надання угоді, укладеної в результаті медіації, прямої **виконавчої сили** (наприклад, Італія).

У деяких країнах ці методи можуть використовуватися в якості взаємозамінних.

ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ

Засоби стимулювання використання медіації потенційними сторонами:

1. Потенційні сторони може мотивувати **інформація** про медіацію та її переваги, коли вони опиняються в ситуації спору, що робить їх більш відкритими до пропозицій. Корисно встановити чіткі вимоги до адвокатів щодо інформування своїх клієнтів про можливість використання медіації. Судді також повинні бути зобов'язані інформувати сторони про медіацію.
2. На потенційні сторони можна справити позитивний або негативний вплив за допомогою **грошових субсидій** або **санкцій**. Широка громадськість часто недостатньо обізнана про медіацію та її переваги. Грошові стимули та санкції для заохочення використання медіації є корисними. Також доступність медіації можна гарантувати, забезпечивши можливість її використання громадянам з обмеженими фінансовими можливостями шляхом надання її безкоштовно або з обґрунтованим зниженням вартості. Три основні типи грошових

стимулів: (1) санкції; (2) звільнення від гербового збору та інших судових витрат або зменшення їхнього розміру (наприклад, Італія, Латвія, Польща); (3) субсидії на використання медіації, наприклад, безкоштовна медіація (наприклад, Австрія, Франція, Естонія, Фінляндія, Ірландія, Латвія та Північна Ірландія у сімейних справах) на певну кількість годин (наприклад, Литва). Санкції для тих, хто не дотримується вимог щодо відвідування інформаційної сесії, можуть полягати в іншому розподілі витрат судом у своєму остаточному рішенні.

3. **Зобов'язання бути присутнім на першій зустрічі** з медіатором — замість того, щоб приймати невважене рішення не вдаватися до медіації.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО МЕДІАЦІЮ

Більшість країн стикаються зі спільними **проблемами**, які обмежують практичне впровадження медіації (наприклад, Албанія, Чехія, Естонія). Серед них — **низька обізнаність громадськості та державних установ** (наприклад, в Албанії), поширене уявлення, що **«справедливість можна досягти лише в суді»**, **обмежена довіра адвокатів до медіації, непослідовний підхід до обов'язкової медіації та занепокоєння щодо можливості виконання угод**, досягнутих за допомогою медіації.

Передові практики та пілотні ініціативи, як-от семінари з просування медіації, професійне навчання та інформаційно-просвітницькі кампанії, продемонстрували позитивні результати. Можна виділити кілька позитивних практик, серед яких **Тижні медіації**, створення **інформаційних служб** при судах та підписання **протоколів про співпрацю** між судами, комунальними підприємствами та асоціаціями адвокатів, які дають практичні результати та сприяють зміцненню інституційної довіри до медіації.

Законодавчі органи повинні заохочувати або доручати адвокатам і суддям (як, зокрема, вони роблять на Кіпрі) надавати інформацію про медіацію. Приклади можна знайти в Додатку I.

У низці міжнародних документів, що стосуються медіації, зокрема в Керівних принципах щодо медіації та Директиві про медіацію, наголошується на необхідності **підвищення обізнаності** широкої громадськості про медіацію, насамперед через **Інтернет**, а також за допомогою ЗМІ, **інформаційних центрів, семінарів** та інших засобів комунікації. Чимало експертів з різних європейських країн висловили занепокоєння щодо недостатнього рівня просвіти широких верств населення. З огляду на це, законодавцям на національному рівні рекомендується ухвалити **законодавчі заходи**, що зобов'язують органи влади або державні установи поширювати інформацію про медіацію та сприяти її застосуванню.

ВИКЛИКИ

Серед хронічних проблем — низька обізнаність громадськості, обмежена довіра до медіації як процедури та традиційна перевага офіційних судових процедур у культурному контексті. Дебати щодо запровадження обов'язкової медіації й досі точаться: одні експерти вважають її корисним механізмом для зменшення кількості невіршених справ у судах, інші ж бачать у ній обмеження доступу до правосуддя, що підтверджують, наприклад, Конституційні суди Румунії та Болгарії.

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ

Статистичні дані щодо медіації є відносно обмеженими. Див. Додаток II та деякі національні звіти в Додатку I (наприклад, Національний звіт щодо Литви).

02

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ДОСУДОВИЙ ПОРЯДОК УРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРАВОВА ОСНОВА, ІНСТИТУЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ВСТУП

Цей звіт підготовлено як системне оновлення попереднього аналітичного дослідження щодо категорій цивільних та господарських справ, у яких потенційно можливе запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації. Його поява зумовлена не лише плином часу, а й суттєвими змінами правового, інституційного та суспільного контексту, в якому розвивається медіація в Україні.

Попередній аналіз категорій справ здійснювався до прийняття Закону України «Про медіацію» та до повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Відтоді змінилися нормативна база, інституційна архітектура, а також виклики, що стоять перед системою правосуддя та суспільством загалом. Умови воєнного стану вплинули на функціонування судів, навантаження на судову систему, пріоритети державної політики та потребу у швидких, доступних і гнучких механізмах врегулювання спорів.

У цьому контексті медіація набуває особливого значення. Вона є не лише механізмом підтримки доступу до правосуддя та зменшення надмірного навантаження на судову систему, а й ефективним інструментом забезпечення справедливості, відновлення довіри між людьми та збереження соціальної цілісності суспільства в умовах поляризації, травматичного досвіду війни й масштабних міграційних процесів. У період війни та майбутнього післявоєнного відновлення медіація виконує роль простору діалогу, відповідальності та узгоджених рішень.

Водночас з 2021 року відбулися суттєві зміни у підходах до розвитку медіації на рівні державної політики. На відміну від попереднього звіту, що ґрунтувався переважно на результатах опитувань та експертних оцінках, цей документ спирається на комплекс уже наявних напрацювань державних органів.

Зокрема, у звіті враховано рекомендації дводенних слухань Комітету Верховної Ради України з питань правової політики «Шляхи до миру: проблематика та перспективи альтернативного вирішення спорів у сучасних умовах», результати Дослідження заохочення з боку держави застосування медіації між сторонами конфлікту, проведеного Міністерством юстиції України з опитуваннями у кількох хвилях, а також напрацювання інших робочих зустрічей і публічних обговорень, присвячених інституційній спроможності медіації, можливості запровадження обов'язкових інструментів досудового врегулювання спорів, питанням збору статистики та забезпечення якості послуги. Зокрема, круглий стіл «Альтернативне вирішення спорів у контексті євроінтеграції: план дій та виклики» та робочі зустрічі щодо удосконалення збору статистики з питань медіації, організовані Підкомітетом з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини та альтернативного розв'язання спорів Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

Особливе значення має аналіз судової статистики за 2025 рік, оскільки вперше з'явилися окремі показники, пов'язані з примиренням та медіацією. Це дозволяє перейти від гіпотетичних припущень до більш обґрунтованих висновків щодо потенціалу та реальної ролі медіації у різних категоріях справ.

Підготовка звіту відбувалася у тісній взаємодії з представниками законодавчої, виконавчої та судової влади, медіаторами, представниками адвокатури, нотаріату та інших професійних спільнот. Документ є результатом численних консультацій, міжвідомчих зустрічей та експертних обговорень, у тому числі в межах процесів, пов'язаних з євроінтеграційним курсом України. Розвиток медіації розглядається як компонент гармонізації національного законодавства та практики з європейськими стандартами, зокрема з урахуванням підходів, закладених у документах СЕРЕУ та інших міжнародних інституцій. У контексті переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу розвиток медіації у цивільних та сімейних спорах набуває додаткового значення як елемент наближення національного законодавства до *acquis* ЄС, зокрема у межах виконання зобов'язань за Кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС».

Окрему увагу в цьому звіті приділено міжнародному досвіду впровадження обов'язкової досудової медіації. Важливо одразу зазначити, що використання у цьому звіті поняття «обов'язкова досудова медіація» не означає відступу від принципу добровільності, який є основоположним для медіації та поширюється як на участь у процедурі, так і на прийняття будь-яких рішень за її результатами: сторони вільні погодитися на участь, відмовитися від неї або припинити медіацію в будь-який момент, а також самостійно визначають, чи досягати угоди, і жодне рішення не може бути їм нав'язане. У цьому контексті обов'язковість стосується виключно процесуального елементу — ініціювання медіації, тобто участі у первинному етапі, зокрема у формі обов'язкової інформаційно-оціночної зустрічі, обов'язкової першої сесії або обов'язкової спроби медіації.

Міжнародними експертами здійснено порівняльний аналіз різних моделей обов'язкової основи ініціювання медіації, механізмів фінансового стимулювання, категорій спорів, питань збору статистики — загалом проаналізовано досвід 35 країн світу. У Додатку А до звіту наведено детальні профілі кожної дослідженої країни з описом правового регулювання, процедурних особливостей і практичних результатів застосування відповідних моделей.

Такий порівняльний аналіз є важливим елементом цього звіту, адже дозволяє оцінити різні підходи, їхні результати, ризики та виклики. Водночас запропоновані в цьому документі рішення не є механічним запозиченням окремих моделей. Міжнародний досвід було системно проаналізовано з урахуванням сучасного стану розвитку медіації в Україні, інституційної спроможності та особливостей національного правового контексту. У результаті сформульовані рекомендації поєднують кращі європейські практики з реалістичним баченням українських потреб і можливостей їх впровадження.

Актуальність цього документу зумовлена об'єктивними показниками судового навантаження та потребою у більш ефективному управлінні конфліктами в умовах воєнного часу. Аналіз категорій справ, у яких медіація може бути доречною, дозволяє сформувати послідовну, поетапну модель

розвитку – від інформування та забезпечення доступності до пілотування, оцінки результатів і подальшого масштабування.

Медіація розглядається не як альтернатива суду, а як інструмент, що розширює можливості сторін для самостійного та відповідального врегулювання спорів. Вона сприяє збереженню відносин там, де це можливо, мінімізує ескалацію конфліктів та створює передумови для довгострокової стабільності у суспільстві.

Саме тому цей звіт має на меті не лише описати потенційні категорії справ для застосування медіації, а й окреслити концептуальні та інституційні засади подальшого розвитку медіації в Україні як елементу сучасної європейської системи доступу до правосуддя.

ІНСТИТУЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ

Розгляд питання про запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації в Україні потребує розуміння особливостей становлення цього інституту на національному рівні. Медіація в Україні має значну історію розвитку, що налічує понад три десятиліття. Її становлення відбувалося не як наслідок законодавчого рішення, а як поступовий процес професійної та інституційної еволюції.

Початок використання медіації в українському правовому просторі був пов'язаний з ініціативами міжнародних організацій, які в середині 1990-х сприяли створенню перших регіональних груп медіації. Саме за підтримки міжнародних партнерів було започатковано підготовку перших медіаторів, які почали практикувати медіацію у різних сферах життя. Ці ініціативи мали значення як імпульс для формування первинної бази знань і практики медіації в Україні.

Наступний етап розвитку інституту пов'язаний із поступовим формуванням професійної спільноти медіаторів. Медіатори, що пройшли підготовку та набули практичного досвіду, стали ключовими акторами у розширенні застосування медіації. Зростала кількість фахівців, удосконалювалися стандарти навчання, поступово вибудовувалася система саморегулювання через професійні об'єднання. Особливо значущою для консолідації професійної спільноти стали 2014-2019 роки, коли відбувався активний процес створення професійних об'єднань медіаторів, що сприяло формуванню єдиних підходів до практики, обміну досвідом. У межах професійної взаємодії також розроблялися спільні – кодекс етики, стандарти базової підготовки медіатора та сімейного медіатора, рекомендації з окремих питань практики для медіаторів.

Попри активний розвиток практики медіації, до 2021 року в Україні не існувало спеціального закону, який би комплексно врегулював статус медіатора, принципи процедури та інші питання проведення медіації. Перші спроби законодавчого врегулювання були здійснені ще у 2010 році, коли у Верховній Раді України було зареєстровано перший законопроект про медіацію. Проте процес формування законодавчої основи виявився тривалим і складним. Протягом наступних років у Верховній Раді України було зареєстровано понад десять різних законопроектів, які відображали різні концептуальні підходи до правового статусу медіації, її співвідношення з судовими процедурами, а також моделі регулювання професії медіатора. Водночас відсутність узгодженої позиції щодо ключових параметрів майбутнього закону, а також різні бачення механізмів інтеграції медіації у систему правосуддя зумовлювали необхідність подальшого професійного діалогу.

У цей період саме професійна спільнота медіаторів відіграла важливу роль у формуванні консолідованого підходу до законодавчого врегулювання. Представники об'єднань медіаторів з різних регіонів України ініціювали міжінституційний діалог, спрямований на напрацювання спільного бачення основних принципів і структури майбутнього закону. Формування спільної позиції професійного середовища стало передумовою для підготовки узгодженого законодавчого тексту. Надалі цей напрацьований концептуальний матеріал був використаний як основа для роботи відповідної

робочої групи при Міністерстві юстиції України, до складу якої були залучені представники медіаторської спільноти, суддівського корпусу, адвокатури та наукових кіл. Такий інклюзивний формат розробки проєкту закону дозволив врахувати як практичний досвід застосування медіації, так і вимоги правової системи.

Тривала відсутність спеціального закону ускладнювала інтеграцію медіації у систему правосуддя. Невизначеність щодо процесуальних наслідків проведення медіації, відсутність чітко визначеного статусу медіатора, а також різне трактування правових аспектів процедури створювали додаткові бар'єри у взаємодії з судами та адвокатурою. Це також впливало на рівень обізнаності громадян та довіру до процедури як до повноцінного способу врегулювання спорів.

Водночас саме в умовах відсутності спеціального законодавчого регулювання професійна спільнота продемонструвала здатність до самоорганізації та вироблення спільних стандартів діяльності. Цей період став етапом накопичення інституційного досвіду, формування професійної ідентичності та підготовки до наступного кроку — законодавчого визнання медіації як окремого правового інституту.

Сучасний етап розвитку медіації в Україні характеризується активною участю держави у формуванні політики у сфері альтернативного вирішення спорів.

Набрання чинності [Закону України «Про медіацію»](#)¹ відбулося фактично напередодні повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Ця обставина об'єктивно вплинула на темпи імплементації окремих положень закону, оскільки пріоритети державної політики були зосереджені на забезпеченні обороноздатності, безпеки та стабільності функціонування основних державних інститутів. Водночас навіть в умовах воєнного стану питання розвитку медіації та інших альтернативних способів вирішення спорів не були виключені з порядку денного державних органів. Навпаки, аналіз державних ініціатив свідчить про збереження стратегічної уваги до цього напрямку.

Показовим є проведення в березні 2024 року дводенних слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики на тему: [«Шляхи до миру: проблематика та перспективи альтернативного вирішення спорів у сучасних умовах»](#)², під час яких було розглянуто стан розвитку медіації та інших АВС, проблеми їх практичного застосування та перспективи нормативного вдосконалення. Цінним також є проведення Міністерством юстиції України ретельного дослідження [«Заохочення з боку держави застосування медіації між сторонами конфлікту»](#)³, що було презентовано у вересні 2025 року.

Інституційним кроком у напрямку координації державної політики стало утворення в серпня 2025 року Кабінетом Міністрів України Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку альтернативних способів вирішення спорів ([Постанова №1022 від 20.08.2025](#))⁴, Формування такого консультативно-дорадчого органу засвідчує перехід до міжсекторального підходу у питаннях розвитку альтернативних способів вирішення спорів та визнання необхідності координації зусиль різних органів державної влади та стейкхолдерів.

Таким чином, попри складні умови воєнного часу, сучасний етап розвитку медіації в Україні характеризується наявністю спеціального законодавчого регулювання, інституційною підтримкою з боку державних органів та інтеграцією медіації у стратегічні документи. Сукупність цих факторів дозволяє констатувати перехід до етапу, на якому медіація розглядається не лише як професійна практика, а як елемент державної політики у сфері врегулювання спорів

Визначальною передумовою запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання

1 Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 7. Ст. 39. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>

2 Комітет Верховної Ради України з питань правової політики. (2024). Шляхи до миру: проблематика та перспективи альтернативного вирішення спорів у сучасних умовах: Рекомендації слухань у Комітеті. <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34671.pdf>

3 Міністерство юстиції України. (2025). Заохочення з боку держави застосування медіації між сторонами конфлікту: Дослідження. <https://minjust.gov.ua/files/general/2025/08/26/20250826121249-53.pdf>

4 Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку альтернативних способів вирішення спорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2025 № 1022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1022-2025-%D0%BF#Text>

спорів шляхом медіації в Україні є наявність належної конституційної бази, що створює правові можливості для впровадження такої моделі.

Принципове значення у цьому контексті мають зміни до статті [124 Конституції України](#)⁵, внесені Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». У чинній редакції статті 124 прямо передбачено, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Наявність цієї норми означає, що на конституційному рівні закріплено можливість запровадження обов'язкових досудових процедур як елементу забезпечення доступу до правосуддя. Відтак встановлення законом вимоги щодо попереднього звернення до процедури медіації не суперечить праву особи на судовий захист, за умови збереження можливості подальшого звернення до суду. Такий підхід узгоджується з практикою держав-членів Європейського Союзу, у яких моделі обов'язкового ініціювання медіації запроваджувалися як процесуальна умова доступу до суду зі збереженням добровільності самої процедури.

Водночас європейська практика показує, що запровадження обов'язкових моделей не завжди відбувається без ускладнень. У низці держав первинні законодавчі рішення щодо обов'язкової медіації стали предметом перевірки на відповідність конституційним гарантіям, у результаті чого відповідні положення переглядалися та доопрацьовувалися (див. Додаток 1).

Після конституційної реформи 2016 року в Україні сформовано конституційне підґрунтя для встановлення обов'язкового досудового порядку. Це означає, що сама по собі така модель не суперечить Конституції, якщо вона не позбавляє особу реального доступу до суду та відповідає вимогам пропорційності.

Однак конституційна допустимість є лише першим рівнем нормативної легітимації. Інституційне встановлення моделі потребує належного законодавчого врегулювання.

Прийняття 16 листопада 2021 року Закону України «Про медіацію» стало завершенням багаторічного процесу формування правової основи функціонування цього інституту. Закон має рамковий характер і визначає базові засади медіації як способу врегулювання спорів.

Законом визначено поняття медіації як позасудової, добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Закон також містить дефініції низки інших термінів, що забезпечує правову визначеність застосування процедури.

Сфера застосування Закону сформульована широко. Його дія поширюється на суспільні відносини, пов'язані з провадженням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), зокрема цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних. Водночас закон передбачає, що особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів) можуть визначатися спеціальним законодавством.

Важливим також є закріплення в Законі основних принципів медіації, умови набуття статусу медіатора, права та обов'язки медіатора та сторін процедури, істотні умови договору про проведення медіації та угоди за результатами медіації. Встановлено, що медіація може проводитися до звернення до суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу, під час досудового розслідування, судового, третейського чи арбітражного провадження, а також на стадії виконання рішення. При цьому проведення медіації не впливає на перебіг позовної давності, що усуває ризик втрати сторонами права на судовий захист у зв'язку з участю в процедурі.

Законом також внесено зміни до процесуального законодавства, зокрема до Цивільного процесуального кодексу України, які сформували сприятливі умови для примирення сторін шляхом медіа-

5 Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

ції. Процесуальні норми акцентують на ролі суду у сприянні врегулюванню спору мирним шляхом, передбачають можливість оголошення перерви у підготовчому засіданні для з'ясування сторонами питання щодо проведення медіації, а також можливість зупинення провадження у справі на час її проведення. Додатковим стимулом є передбачене процесуальним законодавством право на повернення 60 відсотків судового збору у разі досягнення сторонами домовленостей шляхом медіації, у тому числі при поданні позовної заяви або апеляційної чи касаційної скарги.

У сукупності зазначені положення свідчать про те, що Закон України «Про медіацію» сформував комплексну нормативну модель процедури, яка поєднує широке поле застосування, чітко визначені принципи, процесуальні гарантії добровільності та конфіденційності, а також можливість інтеграції медіації у різні стадії врегулювання спорів.

Законом України «Про соціальні послуги»⁶ медіацію віднесено до базових соціальних послуг, що передбачає державні гарантії її надання особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, на всій території України відповідно до визначених законом умов і порядку.

Таким чином, питання запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації в Україні не постає в умовах правового вакууму. Воно спирається на сформовану конституційну модель допустимості обов'язкових досудових процедур та на чинне спеціальне законодавство, що регламентує медіацію як окремий правовий інститут.

Водночас потенційне запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації об'єктивно потребуватиме внесення відповідних змін до Закону України «Про медіацію» та процесуальних кодексів. Йдеться не про створення нової правової конструкції, а про уточнення та адаптацію чинної нормативної моделі з метою визначення категорій справ, порядку підтвердження проходження процедури, процесуальних наслідків її недотримання та забезпечення балансу між обов'язковістю досудового етапу і збереженням принципу добровільності медіації як такої.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ МЕДІАЦІЇ

Україна перебуває в активній фазі переговорного процесу щодо вступу до Європейського Союзу. У цьому контексті питання розвитку медіації у цивільних та сімейних справах виходить за межі внутрішньої правової політики та набуває значення складової виконання зобов'язань з наближення національного законодавства до *acquis* ЄС.

Ключовим актом *acquis* ЄС у цій сфері є Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації у цивільних і господарських справах. Директива встановлює мінімальні стандарти щодо визначення медіації, забезпечення конфіденційності, заохочення судів до направлення сторін на медіацію, забезпечення виконаності угод за результатами медіації.

Водночас Директива не містить вимоги щодо обов'язкового запровадження досудової медіації або встановлення медіації як процесуальної умови звернення до суду. Запровадження моделей обов'язкового ініціювання медіації належить до сфери дискреції держав-членів та здійснюється ними самостійно з урахуванням національних правових систем і конституційних гарантій доступу до правосуддя.

Водночас у сучасному українському контексті питання запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації фактично перестало бути дискусією про

6 Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

доцільність як таку. Практика європейських держав демонструє, що за належного конструювання така модель відкриває додаткові можливості для більш швидкого, гнучкого та орієнтованого на інтереси сторін врегулювання спорів. Таким чином, для України сьогодні на порядку денному стоїть не питання «вводити чи не вводити» такий обов'язковий досудовий порядок, а питання «коли і в якій моделі це робити». Йдеться про визначення категорій справ, обрання процесуального механізму, забезпечення інституційної спроможності та мінімізацію ризиків формалізації процедури.

[Дорожня карта з питань верховенства права](#)⁷ в межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС» передбачає проведення моніторингу для аналізу доцільності запровадження обов'язкового досудового врегулювання спорів в Україні та визначення можливого переліку категорій справ, у яких доцільно запровадити обов'язкове досудове врегулювання. Такий підхід відповідає логіці поетапного, зваженого впровадження, заснованого на доказах і порівняльному досвіді. У цьому контексті Міністерством юстиції України вже здійснено відповідний аналітичний моніторинг, результати якого відображено у звіті «Заохочення з боку держави застосування медіації між сторонами конфлікту». Висновки цього звіту враховані у межах даного дослідження.

Подальше формування моделі запровадження обов'язкового досудового порядку потребує співвідношення національних результатів із кращими європейськими практиками. У цьому контексті особливе значення мають документи Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), які, хоча і мають рекомендаційний характер, сформувавши узгоджену методологію розвитку медіації в європейських державах.

У CEPEJ (2019)⁹ «European Handbook for Mediation Lawmaking» детально розкрито підходи до можливого застосування моделей з елементами обов'язковості. У цих документах акцент робиться на необхідності попереднього аналізу категорій справ, поетапності впровадження відповідних механізмів, використанні пілотних проєктів та оцінці їхнього впливу як на систему правосуддя, так і на сам інститут медіації.

Ці рекомендації формують методологічну основу для держав, які розглядають можливість запровадження обов'язкового ініціювання медіації, і можуть бути використані як орієнтир при визначенні подальших кроків в українському контексті.

Нижче подається аналіз європейських рекомендацій та фактичної готовності України із визначенням можливого маршруту поетапного запровадження обов'язкового ініціювання медіації.

ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ДОСУДОВОГО ПОРЯДКУ

Запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації не може розглядатися як ізольоване нормативне рішення. CEPEJ, послідовно наголошує: обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору шляхом медіації може бути виправданим лише за умови, що вони не створюють непропорційних перешкод для доступу до суду. Навпаки, такі моделі повинні підсилювати ефективність правосуддя. Передчасне або неповне запровадження обов'язкової процедури без належної інституційної підготовки здатне призвести до зворотного ефекту.

У рекомендаціях CEPEJ підкреслюється, що будь-які моделі обов'язкової медіації мають відповідати вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та статті 47 Хартії основних прав Європейського Союзу.

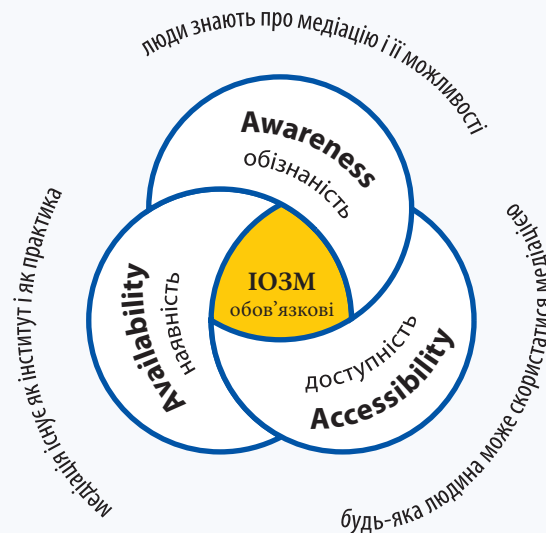
⁷ Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80>

Європейський підхід базується на трьох ключових вимірах, які умовно можна позначити як ААА:

- **Availability** (наявність / інфраструктура)
- **Accessibility** (доступність)
- **Awareness** (обізнаність)

Європейська екосистема медіації

від обізнаності — до обґрунтованих рішень щодо обов'язковості

Саме наявність цих трьох компонентів дозволяє оцінити рівень розвитку медіації в державі та готовність до впровадження медіації як обов'язкового досудового етапу.

Передусім йдеться про **наявність розвиненої інфраструктури медіації**. Це включає достатню кількість підготовлених медіаторів у різних регіонах, сформовані стандарти базової та спеціалізованої підготовки, наявність механізмів професійної відповідальності та етичного саморегулювання, існування реєстрів медіаторів у відкритому доступі. Введення обов'язкових процедур без попереднього забезпечення кадрової та інституційної спроможності може призвести до дискредитації самої ідеї медіації.

Другим виміром є **доступність процедури**. Йдеться не лише про формальну можливість звернення до медіації, а про реальну спроможність сторін скористатися нею без надмірних фінансових, географічних чи організаційних бар'єрів. Європейські стандарти рекомендують забезпечувати можливість проведення медіації до звернення до суду, під час судового провадження та на стадії виконання рішень; передбачати процесуальні гарантії, зокрема можливість зупинення провадження у зв'язку з проведенням медіації; визначати чітку процедуру ініціювання медіації однією стороною із встановленням розумних строків для відповіді іншої сторони. В фокусі уваги також розвиток дистанційних форм медіації та інтеграція медіаційних сервісів у цифрові платформи правосуддя.

Окрему увагу СЕРЕJ приділяє питанням **інформування та ролі суддів і офіційних осіб у популяризації медіації**. У рекомендаціях наголошується, що державні органи мають забезпечити системне інформування сторін про можливість і переваги медіації. Формальна наявність відповідних норм є недостатньою — необхідне їх реальне застосування. Судді мають бути підготовлені до належного роз'яснення сторонам переваг альтернативних процедур, а інформація про медіацію повинна бути доступною на офіційних вебресурсах судової влади, органів безоплатної правничої допомоги та інших публічних платформ. Важливою також є роль адвокатів, які мають сприяти позасудовому врегулюванню спорів своїх клієнтів.

Щодо **ініціювання медіації** — європейські документи розрізняють **добровільні моделі** (коли медіація рекомендується або заохочується) та **моделі з елементами обов'язковості** (обов'язкова ін-

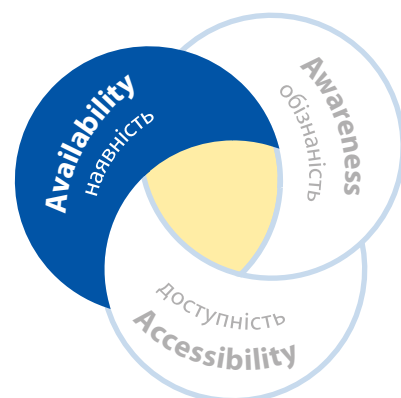
формаційно-оціночна зустріч, обов'язкова перша сесія або обов'язкова спроба медіації). При цьому спочатку важливо забезпечити ефективність добровільних механізмів, включаючи заохочувальні інструменти, процесуальні стимули та фінансові механізми підтримки. У низці європейських держав поспішне впровадження обов'язкових моделей без належної підготовки призводило до їх скасування конституційними судами, негативного сприйняття професійною спільнотою та формалізації процедури. Саме тому СЕРЕJ рекомендує запроваджувати обов'язкові елементи поступово, через пілотні проекти, з попереднім збором статистики та оцінкою впливу.

Особливе значення має аналіз фактичної, а не лише нормативної готовності системи. Наявність законодавства про медіацію сама по собі не означає готовності до запровадження обов'язкового порядку. Необхідно оцінити, чи функціонують механізми професійного саморегулювання; чи здійснюється системне навчання суддів щодо ролі медіації; чи існує практика зупинення проваджень у зв'язку з медіацією; чи ведеться статистичний облік кількості медіацій, їх результативності та впливу на навантаження судів.

З огляду на наведені європейські підходи постає питання: **яким є фактичний стан готовності України до запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації?**

Щодо наявності (Availability) медіації в Україні:

- сформовано нормативну основу медіації, що включає:
 - Закон України «Про медіацію»;
 - зміни до Цивільного процесуального кодексу України;
 - [Державний стандарт соціальної послуги медіації⁸](#);
 - [професійний стандарт трудового медіатора⁹](#);
 - [Основні засади підготовки медіатора¹⁰](#) та [сімейного медіатора¹¹](#);
 - [Кодекс професійної етики медіатора¹²](#);
 - [політики з питань професійної етики медіатора¹³](#).

Професійна спільнота демонструє високий рівень самоорганізації. Об'єднання медіаторів напрацювали спільні документи, проводять пілотні проекти, розвивають стандарти якості. Восени 2025 року 10 організацій створили Міжорганізаційну коаліцію об'єднань медіаторів з розвитку ринку медіації в Україні, що є добровільною платформою координації та консолідації професійного середовища.

- Функціонують публічні реєстри медіаторів:
 - реєстри професійних об'єднань ([Національна асоціація медіаторів України¹⁴](#), [Асоціація сімейних медіаторів України¹⁵](#), [Українська академія медіації¹⁶](#));
 - реєстри суб'єктів, що забезпечують проведення медіації ([Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги¹⁷](#), [Реєстр IP медіато-](#)

8 Державний стандарт соціальної послуги медіації: Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.06.2024 № 269-Н. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24>

9 Професійна спілка працівників агропромислового комплексу України та ін. (2024). Трудовий медіатор (медіатор трудових спорів): професійний стандарт. https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/597-profstandart_trudovij_mediator_pogodzenij_05032024.pdf

10 Бік О. та ін. (2019). Основні засади навчання базовим навичкам медіатора / за заг. ред. К. Б. Наровської. Київ: Видавець В. Захаренко. <https://namu.com.ua/osnovni-zasady>

11 Білик Т. та ін. (2020). Засади навчання базовим навичкам сімейного медіатора. https://c20ffca5-687a-4531-ab61-597795ce8094.filesusr.com/ugd/1c5fa2_637fbec-9ce314f6a96d2ca611fdaca6.pdf

12 Національна асоціація медіаторів України. (2022). Кодекс професійної етики медіатора. <https://namu.com.ua/kodeks-etyky>

13 Нотаріальна палата України. (б. р.). Реєстр нотаріусів-медіаторів. <https://mediation.npu.ua/>

14 Національна асоціація медіаторів України : офіційний сайт. <https://namu.com.ua/ua/members/>

15 Асоціація сімейних медіаторів України : офіційний сайт. <https://www.afmu.org.ua/member-mediators>

16 Українська академія медіації : офіційний сайт. https://mediation.ua/reestr_mediatoriv

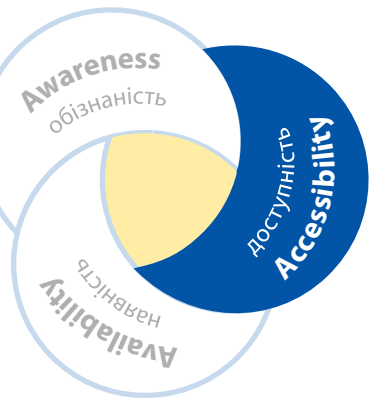
17 Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги : офіційний сайт. URL: <https://legalaid.gov.ua/reestr-mediatoriv/>

рів¹⁸, Реєстр нотаріусів-медіаторів¹⁹, Реєстр медіаторів Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (ICAC)²⁰);

- [міжорганізаційний реєстр на платформі Mediation-Help.com](#)²¹, створеної за підтримки Європейського Союзу в межах Проєкту “CONSENT”.
- За роки існування медіації підготовлено значну кількість медіаторів і підготовка нових медіаторів здійснюється на регулярних засадах різними суб'єктами освітньої діяльності, в тому числі університетами. Водночас відсутня інформація щодо:
 - кількості медіаторів, що практикують;
 - їхнього регіонального розподілу;
 - фактичної навантаженості;
 - кількості медіаторів, готових до системної участі в моделях обов'язкової медіації.

Повномасштабне вторгнення вплинуло на територіальну доступність медіаторів у окремих регіонах. Разом із тим більшість медіацій сьогодні здійснюється онлайн, що частково компенсує географічний дисбаланс.

З 2025 року вперше зібрано судову статистику за показниками щодо примирення сторін судових проваджень, зокрема шляхом медіації чи в процедурі врегулювання спору за участю судді.

В контексті доступності (Accessibility) медіації в Україні:

- законодавство передбачає:
 - можливість проведення медіації як до звернення до суду, так і на будь-якій стадії судового розгляду;
 - можливість зупинення судового провадження на час проведення медіації;
 - повернення 60 % судового збору у разі досягнення домовленостей шляхом медіації;
 - можливість укладення та затвердження судом мирової угоди за результатами медіації;
 - закріплення медіації як базової соціальної послуги для осіб у складних життєвих обставинах;
 - включення правової послуги з надання допомоги у забезпеченні доступу до медіації як компоненту первинної правничої допомоги.

В окремих [пілотних судах функціонують кабінети медіації](#)²² та в межах Програми присудової медіації Української академії медіації де медіатори на умовах *pro bono* забезпечують доступ населення до медіації у цивільних і сімейних спорах.

Також доступ до медіації у цивільних та сімейних спорах забезпечується медіаторами, що на умовах *pro bono* співпрацюють з [Координаційним центром з надання правничої допомоги](#)²³.

Крім того, на умовах *pro bono* доступ до сімейної медіації забезпечується Лігою медіаторів України

18 Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. (б. р.). Реєстр IP медіаторів. <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/registry/>

19 Нотаріальна палата України. (б. р.). Реєстр нотаріусів-медіаторів. <https://mediation.npu.ua/>

20 Реєстр медіаторів Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (ICAC) : офіційний сайт. URL: <https://icac.org.ua/mediation/list-of-arbitrators/>

21 Міжорганізаційний реєстр медіаторів на платформі Mediation-Help.com. URL: <https://www.mediation-help.com/en/mediatory/>

22 Українська академія медіації. (б. р.). Інші проєкти. <https://mediation.ua/projekty/inshi-projekty>

23 Координаційний центр з надання правничої допомоги. (б. р.). Реєстр медіаторів. <https://legalaidd.gov.ua/rejestr-mediatoriv/>

та деякими іншими об'єднаннями медіаторів.

У європейському підході доступність означає не лише формальну можливість скористатися процедурою, а й реальну спроможність особи, зокрема уразливої, отримати цю послугу без дискримінаційних або фактичних бар'єрів.

В українському законодавстві медіацію віднесено до базових соціальних послуг, що передбачає державні гарантії її надання особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. Формально це створює нормативну модель забезпечення соціального доступу до процедури. Водночас фактична реалізація цієї гарантії є обмеженою. В невеликій кількості територіальних громад сьогодні дійсно забезпечується доступ до соціальної послуги медіації, а [Соціальний портал Мінсоцполітики](#)²⁴ навіть не містить назви послуги "медіація" в переліку соціальних послуг, що унеможливує подання заяви на її отримання.

Також допомога у забезпеченні доступу до медіації визначена як складова безоплатної первинної правничої допомоги. На практиці системне інформування та сприяння доступу до медіації здійснюється переважно суб'єктами системи безоплатної правничої допомоги. Інші суб'єкти, первинної правничої допомоги, майже не забезпечують інформування населення з питань медіації.

Крім того, на рівні підзаконного регулювання та організації доступу до послуги медіації наразі відсутні спеціальні механізми забезпечення інклюзивності медіації для осіб з інвалідністю та інших груп, що потребують додаткових гарантій доступу. Не врегульовано питання:

- адаптації процедур для осіб з порушеннями слуху чи зору;
- забезпечення перекладу жестовою мовою;
- фізичної доступності приміщень;
- спеціальних процесуальних підходів для осіб з когнітивними особливостями.

У цифровому вимірі також відсутня інтеграція медіації до офіційного переліку адміністративних або публічних сервісів у спосіб, що забезпечував би зрозумілий і рівний доступ для всіх категорій громадян.

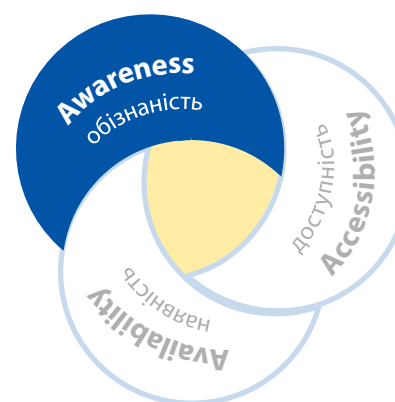
Таким чином, хоча нормативна база формально передбачає соціальну доступність медіації, її інклюзивний компонент потребує окремого розвитку та інституційного закріплення. Без розв'язання цього питання запровадження обов'язкового досудового порядку може створити додаткові бар'єри для осіб у складних життєвих обставинах, що суперечило б як європейським стандартам, так і принципу недискримінації.

В контексті обізнаності (Awareness) медіації в Україні:

Рівень обізнаності про медіацію в Україні демонструє поступовий розвиток і наявність системних зрушень, однак залишається низьким та нерівномірним за охопленням та інтенсивністю.

У практичному вимірі сформовано низку важливих інструментів інформування:

- інформація про медіацію інтегрована в [Портал судової влади України](#)²⁵. Відповідні сторінки містяться на офіційних вебресурсах судів усіх юрисдикцій, що забезпечує формальну доступність інформації для учасників судових процесів. Окремо забезпечено посилання

²⁴ Соціальний портал Міністерства соціальної політики України. : <https://soc.gov.ua/welcome>

²⁵ Портал судової влади України. (б. р.). Медіація: допомога громадянам. <https://court.gov.ua/gromadjanam/mediation-help/>

на міжорганізаційний реєстр медіаторів на платформі [Mediation-Help.com](https://www.mediation-help.com/)²⁶, що сприяє зручному пошуку та вибору медіатора за різними критеріями;

- система безоплатної правничої допомоги здійснює активне інформування населення про медіацію, у тому числі через інформаційні матеріали, консультації та наповнення платформи [WikiLegalAid](https://legalaid.wiki/index.php?title=%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F)²⁷, де розміщені роз'яснення щодо сутності медіації, порядку її застосування та можливостей доступу до неї. Саме система БПД сьогодні найбільш активно поширює інформацію про медіацію серед усіх суб'єктів надання безоплатної первинної правничої допомоги. Це створює дисбаланс у доступі до інформації залежно від каналу звернення особи;
- у 2025 році до Європейського дня медіації було проведено [всеукраїнську інформаційну ініціативу «Хвиля медіації»](https://mediation.ua/news/do-yevropejskogo-dnya-mediaciyi-startuye-iniciativa-hvilya-mediaciyi-vid-uam)²⁸, завдяки якій українська Вікіпедія поповнилась низкою статей про різні аспекти медіації;
- з 2022 року в Україні затверджено [Стандарт підготовки магістрів права](https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-081-pravo-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti)²⁹, що включає спеціальну компетентність - здатність застосовувати медіацію та інші правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів (СК8). Тепер всі програми підготовки магістрів права в Україні включають обов'язкову дисципліну з розвитку цієї компетентності. Це забезпечує формування нового покоління правників, обізнаних про медіацію ще до початку професійної практики;
- з 2018 року здійснюється системна робота з підвищення кваліфікації адвокатів у сфері медіації. Частина адвокатів пройшла підготовку медіатора та поєднує адвокатську діяльність із медіаційною практикою. У 2026 році створено [Стратегію розвитку медіації серед адвокатів Національної асоціації адвокатів України](https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Strategia.pdf)³⁰ та Комітет з питань медіації НААУ. Разом із тим, з огляду на значну чисельність адвокатської спільноти рівень охоплення залишається недостатнім для забезпечення належного інформування клієнтів про можливість медіації як звичайної процесуальної опції;
- нотаріуси відповідно до законодавства мають право здійснювати медіаційну діяльність за умови проходження підготовки. Значна кількість нотаріусів пройшла навчання з медіації, що дозволяє їм давати якісні консультації з питань медіації та нотаріальної діяльності, зокрема щодо можливості включення медіаційного застереження у договори, нотаріального посвідчення домовленостей за результатами медіації тощо.
- у 2023 році Проєктом ЄС «Право-Justice» створено [Комунікаційну стратегію для формування розуміння сутності та переваг процедури медіації](https://www.pravojustice.eu/ua/search?q=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F)³¹ з гайдами для різних стейкхолдерів щодо її використання. Також було розроблено візуальне рішення та слоган до слова «медіація» для вільного використання усіма охочими;
- В Україні сформовано значний масив електронних та інформаційних матеріалів про медіацію, що розробляються і поширюються різними суб'єктами. Існують спеціальні [інформаційні матеріали, орієнтовані на правників](https://mediation.ua/iniciativi-dlya-pravnikov)³². Значна частина таких матеріалів розміщена у вільному доступі.

26 Mediation-Help. (б. р.). Міжорганізаційний реєстр медіаторів. <https://www.mediation-help.com/>

27 WikiLegalAid. (б. р.). Медіація. <https://legalaid.wiki/index.php?title=%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

28 Українська академія медіації. (б. р.). Всеукраїнська інформаційна ініціатива «Хвиля медіації». <https://mediation.ua/news/do-yevropejskogo-dnya-mediaciyi-startuye-iniciativa-hvilya-mediaciyi-vid-uam>

29 Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 643. <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-zi-specialnosti-081-pravo-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti>

30 Національна асоціація адвокатів України. (б. р.). Стратегія розвитку медіації серед адвокатів. <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Strategia.pdf>

31 Проєкт ЄС «Право-Justice». (2023). Комунікаційна стратегія для формування розуміння сутності та переваг процедури медіації. <https://www.pravojustice.eu/ua/search?q=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F>

32 Українська академія медіації. (б. р.). Інформаційні матеріали, орієнтовані на правників. <https://mediation.ua/iniciativi-dlya-pravnikov>

- втілюються [ініціативи, спрямовані на дітей та молодь³³](#) для формування культури мирного вирішення спорів та підвищення обізнаності про медіацію.

Таким чином, в Україні існують базові інструменти підвищення обізнаності про медіацію, проте обізнаність населення та правничої спільноти залишається нерівномірною, а інформування фрагментарним, що свідчить про наявність підґрунтя для розвитку системної державної політики у сфері комунікації медіації.

Загальний аналіз за моделлю ААА свідчить, що в Україні сформовано нормативну та частково інституційну основу для розвитку медіації. Компонент наявності (Availability) можна оцінити як структурно сформований, хоча потребує систематизації даних і прозорої статистики. Компонент доступності (Accessibility) нормативно забезпечений, однак фактично залишається нерівномірним, зокрема щодо соціальної та інклюзивної складової. Компонент обізнаності (Awareness) демонструє поступову динаміку розвитку, проте характеризується фрагментарністю та відсутністю єдиної державної комунікаційної стратегії.

АНАЛІЗ СУДОВОЇ СТАТИСТИКИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ ДЛЯ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Попри те, що Цивільний процесуальний кодекс України вже багато років містить норму про те, що суд сприяє примиренню сторін, цей аспект діяльності судової системи фактично не відстежувався системно. Частка примирень не була предметом статистичного обліку, не аналізувалася окремо і не перебувала у фокусі оцінки ефективності судочинства. Відтак норма про сприяння примиренню залишалася переважно декларативною у площині практичної оцінки її результативності..

Ситуація змінилася у листопаді 2024 року, коли до форм судової звітності були внесені зміни [Наказами Державної судової адміністрації України №526³⁴ та №528 від 29.11.2024³⁵](#). З'явилися окремі показники, пов'язані з досягненням примирення, зокрема із застосуванням процедури врегулювання спору за участі судді та медіації. Це створило можливість проаналізувати, як часто сторонам вдається домовитися вже після відкриття провадження у справі, а також оцінити реальні результати сприяння судом примиренню.

Навіть у випадках, коли примирення відбувається після відкриття провадження, воно має системне значення. Досягнення згоди зменшує ймовірність оскарження, скорочує навантаження на суди апеляційної та касаційної інстанцій та сприяє стабільності правовідносин. У цьому контексті рівень примирення може розглядатися як важливий індикатор.

Поява відповідної статистики у 2025 році створює основу для подальшого аналізу та формування більш усвідомленої політики у сфері сприяння мирному врегулюванню спорів.

Перші результати є показовими. З **667 970 цивільних справ**, розглянутих у 2025 році, врегулювання було досягнуто у **2 414** випадках, що становить 0,36 відсотка. Таким чином, рівень домовленостей у справах, які вже перебувають на розгляді суду, залишається вкрай низьким.

У формах судової звітності окремо передбачено показник щодо врегулювання спору шляхом медіації. За 2025 рік у відповідній графі не зафіксовано жодного випадку. Це означає, що наявні статистичні дані не відображають жодного результату врегулювання, досягнутого через медіацію.

33 Українська академія медіації. (б. р.). Ініціативи, спрямовані на дітей та молодь. <https://mediation.ua/iniciativi-dlya-ditej-ta-molodi>

34 Про затвердження Порядку реалізації пілотного проекту щодо впровадження процедури медіації в судах: Наказ Державної судової адміністрації України від 29.11.2024 № 526. https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/nakazy_2024_perelik

35 Про внесення змін до Порядку реалізації пілотного проекту щодо впровадження процедури медіації в судах: Наказ Державної судової адміністрації України від 29.11.2024 № 528. https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/nakazy_2024_perelik

Цей результат не можна ігнорувати. З одного боку, він підтверджує, що медіація поки що не стала звичним інструментом для сторін, які вже перебувають у судовому процесі. З іншого боку, з огляду на те, що це перший рік збору таких даних, не можна виключати вплив організаційних чинників на правильність фіксації результатів. У будь-якому разі поява статистики з цього питання є важливим здобутком і дозволить відстежувати динаміку зміни показників.

Наведені нижче показники дають змогу перейти від загальної констатації низького рівня врегулювань до аналізу за категоріями. Для цього використано співвідношення кількості зафіксованих врегулювань до кількості розглянутих справ у відповідній категорії. Це співвідношення можна розглядати як практичний індикатор того, у яких типах спорів простір для домовленостей є відносно ширшим уже сьогодні.

Таблиця 1

Рейтинг окремих категорій цивільних спорів за часткою врегулювань

Категорія	Надійшло позовних заяв	Розглянуто справ	Кількість врегулювань спору	Частка врегулювань від розглянутих справ (%)
Спори щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно (крім землі)	18 143	14 607	286	1,96
Спори із житлових відносин	17 295	10 480	95	0,91
Спори щодо недоговірних зобов'язань	30 264	23 854	187	0,78
Спори, що виникають із трудових правовідносин	8 096	7 763	54	0,70
Спори, що виникають із земельних відносин	12 918	11 297	67	0,59
Спори, що виникають із відносин спадкування	32 005	29 987	165	0,55
Спори, що виникають із сімейних відносин (включно про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, позбавлення батьківських прав та ін.)	185 342	160 696	522	0,32
Спори, пов'язані із застосуванням Закону України "Про захист прав споживачів"	3 949	4 829	15	0,31
Спори, що виникають із правочинів (включно з надання послуг, позики, кредиту та банківського вкладу та ін.)	642 894	398 359	1 004	0,25

Таблиця 1 показує категорії, у яких частка врегулювань є вищою. Саме ці спори виглядають більш "чутливими" до діалогу. Вони можуть бути перспективними для пілотних рішень та для розвитку практик, які допомагають сторонам домовлятися раніше і частіше.

Разом із цим один лише відсоток врегулювань не відповідає на інше ключове питання. Який потенційний ефект такі підходи можуть дати для судової системи. Для цього важливо врахувати масштаб категорії, тобто кількість справ, які вона формує у загальному потоці.

Таблиця 2

Рейтинг тих самих категорій цивільних спорів за кількістю позовних заяв, що надійшли до суду

Категорія	Надійшло позовних заяв	Розглянуто справ	Кількість врегулювань спору	Частка врегулювань від розглянутих справ (%)
Спори, що виникають із правочинів (включно з надання послуг, позики, кредиту та банківського вкладу та ін.)	642 894	398 359	1 004	0,25
Спори, що виникають із сімейних відносин (включно про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, позбавлення батьківських прав та ін.)	185 342	160 696	522	0,32
Спори, що виникають із відносин спадкування	32 005	29 987	165	0,55
Спори щодо недоговірних зобов'язань	30 264	23 854	187	0,78
Спори щодо права власності чи іншого речового права на нерухоме майно (крім землі)	18 143	14 607	286	1,96
Спори із житлових відносин	17 295	10 480	95	0,91
Спори, що виникають із земельних відносин	12 918	11 297	67	0,59
Спори, що виникають із трудових правовідносин	8 096	7 763	54	0,70
Спори, пов'язані із застосуванням Закону України "Про захист прав споживачів"	3 949	4 829	15	0,31

Таблиця 2 демонструє той самий набір категорій, але розташований за кількістю позовних заяв, що надійшли до суду. Це підсвічує категорії, робота з якими може дати більш відчутний системний результат у разі розвитку досудових механізмів врегулювання. Водночас саме масштаб не є достатнім аргументом сам по собі. Потрібна оцінка реалістичності залучення сторін до діалогу і потенціалу домовленостей у кожній категорії.

В контексті запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів шляхом медіації, доцільним буде поєднання різних критеріїв для аналізу. Йдеться про врахування не лише статистичної поширеності певної категорії справ, але і їхньої соціальної значущості, складності правовідносин, наявності тривалих або повторюваних контактів між сторонами та потенціалу для збереження або відновлення спілкування.

Окремо проаналізовано спори, що стосуються дітей. Кількість позовних заяв у більшості з наведених нижче категорій справ не є визначальними у загальному навантаженні судів. Водночас можливість їх врегулювання шляхом медіації є надзвичайно важливою. Тут ключовою цінністю є найкращі інтереси дитини та мінімізація негативного впливу спору між дорослими спору на її життя. У сімейних спорах рішення мають довгостроковий вплив на її емоційний і психологічний розвиток, тоді як тривале судове провадження часто посилює конфлікт між батьками й створює додаткові ризики для дитини. Медіація дозволяє знизити рівень конфронтації та, забезпечити можливість дитини висловитися щодо її поглядів та побажань для врахування її інтересів при прийнятті рішення батьками. Це відповідає міжнародним [стандартам Ради Європи](#)³⁶ та [Гаазької конференції з міжнародного приватного права](#)³⁷.

Таблиця 3

Рейтинг категорій сімейних спорів щодо прав та законних інтересів дитини кількістю позовних заяв, що надійшли до суду, із показниками врегулювання

Категорія	Надійшло позовних заяв	Розглянуто справ	Кількість врегулювань спору	Частка врегулювань від розглянутих справ (%)
Спори про стягнення аліментів	31 827	28 544	108	0,38
Спори про позбавлення батьківських прав	10 086	9 480	5	0,05
Спори про визначення місця проживання дитини	2 366	688	10	1,45
Спори про визнання батьківства	1 785	626	-	-
Спори про встановлення батьківства або материнства	1454	1 569	5	0,32
Спори про відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала	99	36	-	-
Спори надання дозволу на виїзд неповнолітньої дитини за межі України	53	31	-	-
Спори про повернення дітей до країни постійного місця проживання	26	21	1	4,76

Дані *Таблиці 3* показують дані для аналізу особливостей цих категорій. У справах про повернення дітей до країни постійного місця проживання частка врегулювань становить 4,76 %. Це найвищий показник у цьому блоці, навіть попри малу кількість справ. У спорах про визначення місця проживання дитини частка врегулювань становить 1,45 %. Водночас тут помітний істотний розрив між кількістю нових позовів і кількістю розглянутих справ. Це може вказувати на підвищені складність

36 Рада Європи. (2025). Guide on the Participation of Children in Family Mediation (Child Inclusive Mediation). <https://rm.coe.int/cepej-2025-17-guide-cim-en-pour-publication/488029d234>

37 Гаазька конференція з міжнародного приватного права. (2012). Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction: Mediation. <https://assets.hcch.net/docs/53302537-eedd-4c25-a4aa-6120e90f8bc8.pdf>

та тривалість розгляду таких спорів і потенційну потребу у швидших та менш конфліктних інструментах роботи з ними для забезпечення найкращих інтересів дитини.

Окрім наведених вище категорій, доцільно звернути увагу на низку спорів, які можуть мати підвищений потенціал для досудового врегулювання. Частина з них є менш численною, але характер правовідносин у таких справах часто створює простір для домовленостей.

Таблиця 4

Окремі категорії цивільних спорів із потенціалом досудового врегулювання

Категорія	Надійшло позовних заяв	Розглянуто справ	Кількість врегулювань спору	Частка врегулювань від розглянутих справ (%)
Спори про відшкодування шкоди	21 538	17 303	161	0,93
Спори, що виникають з договорів оренди земельної ділянки	5 735	4080	14	0,34
Спори щодо визнання права власності на нерухоме майно	11 382	8 505	128	1,5
Спори щодо визнання права власності на земельну ділянку	1 818	1652	10	0,61
Спори щодо усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою	1 170	1 116	8	0,72
Спори щодо усунення перешкод у користуванні майном	814	680	9	1,32
Спори з приводу сервітутів	25	25	-	-
Справи у спорах щодо прав інтелектуальної власності	100	66	1	1,52

Таблиця 4 показує, що навіть у відносно вузьких категоріях частка врегулювань може бути помітною. Це створює можливість для точкових рішень. Зокрема, для пілотування підходів у категоріях, де сторони мають тривалі взаємини або вимушені надалі співіснувати у спільному просторі, а також там, де предмет спору допускає гнучкі варіанти домовленостей.

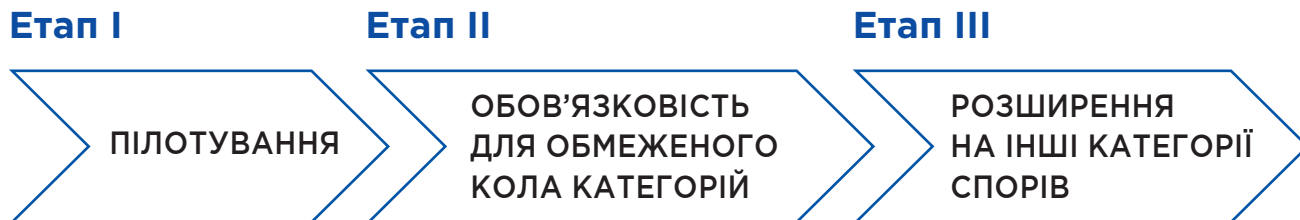
Окремий зріз зроблено для п'яти категорій із найбільшою кількістю позовних заяв, що надійшли до суду. Саме цей масив значною мірою формує загальний потік справ. Якщо одним з очікуваних результатів розвитку досудового врегулювання є відчутне зменшення навантаження на суди, то без роботи з такими категоріями досягти помітних змін буде складно.

Таблиця 5

Категорія	Надійшло позовних заяв	Частка від загальної кількості позовних заяв (%)	Розглянуто справ	Ухвалено заочне рішення	Кількість врегулювань спору	Частка врегулювань від розглянутих справ (%)
Спори, що виникають із правочинів — позика, кредит та банківський вклад	559 802	58,37	335 929	172 897	629	0,19%
Спори про розірвання шлюбу	122 360	12,76	106 710	31 854	6	0,01
Спори, що виникають із правочинів — надання послуг	64 764	6,75	47 362	21 613	260	0,55
Спори, що виникають із відносин спадкування	32 005	3,34	29 987	1 475	165	0,55
Спори про стягнення аліментів	31 827	3,32	28 544	7 540	108	0,38

Таблиця 5 додає ще один практичний сигнал — частку заочних рішень. Така частка може свідчити про проблеми з комунікацією зі стороною відповідача або про її низьку залученість у процес вирішення спору. Це, своєю чергою, може знижувати реалістичність діалогу в частині таких справ. Водночас причини заочних рішень можуть бути різними. Тому цей індикатор варто сприймати обережно і використовувати як підставу для більш диференційованих рішень щодо того, де і як саме запроваджувати досудове врегулювання.

Наведені вище статистичні показники окреслюють коло категорій спорів, які потребують різних підходів. Частина категорій демонструє вищий рівень врегулювань і кращі передумови для досягнення домовленостей. Інші категорії є визначальними через їх кількість і потенційний вплив на загальний потік справ. Окремі блоки, зокрема спори щодо прав та законних інтересів дитини, мають пріоритет через їхню соціальну чутливість і довгострокові наслідки для добробуту дитини. Сукупно це формує основу для поетапного підходу. У наступному розділі запропоновано логіку етапів і критерії відбору категорій справ для запровадження досудових механізмів врегулювання.

ЕТАПИ ТА КАТЕГОРІЇ СПРАВ ДЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ІОЗМ

Аналіз європейських підходів і фактичного стану розвитку медіації в Україні свідчить про те, що запровадження обов'язкового досудового врегулювання спорів шляхом медіації у цивільних та сімейних справах має відбуватися поступово. Вирішальними є інституційна спроможність, рівень обізнаності учасників процесу та реальна доступність процедури для населення.

Дослідження Міністерства юстиції України³⁸, засноване на опитуваннях і консультаціях із суддями, адвокатами, науковцями, медіаторами та представниками органів державної влади, підтвердило потребу в системному підході до механізмів залучення сторін до досудового врегулювання. Узагальнені висновки формують логічну траєкторію. Спершу посилення обізнаності та доступності медіації. Далі пілотування обраних рішень. Лише після оцінки результатів можливе нормативне закріплення обов'язковості для окремих категорій справ.

Відповідно до Конституції України впровадження обов'язкової моделі можливе виключно на рівні закону. Це означає проходження повної законодавчої процедури. Такий крок потребує широкої підтримки в парламенті та переконливого фінансово-економічного обґрунтування. Наразі це додатково ускладнюється бюджетними обмеженнями і суспільною чутливістю питання доступу до правосуддя.

В умовах воєнного стану, обмежених ресурсів держави та підвищеної вразливості системи правосуддя будь-які різкі законодавчі рішення мають ухвалюватися з особливою обачністю. Запровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів на тлі триваючої судової реформи та активних євроінтеграційних процесів об'єктивно потребує максимально зваженого підходу. Рішення мають прийматися лише після всебічної оцінки їхніх правових, фінансових і соціальних наслідків.

В Україні вже фактично сформувалася модель, яка може бути покладена в основу такого підходу. Йдеться про **обов'язкову інформаційно-оціночну зустріч з медіатором** як досудовий етап у визначених категоріях справ. Цей підхід тривалий час обговорюється в професійному середовищі, відображений у державних аналітичних матеріалах і частково інституціолізований. Поняття, базовий зміст та орієнтовна тривалість ІОЗМ визначені у Державному стандарті соціальної послуги медіації³⁹. Відповідно до стандарту, ІОЗМ проводиться медіатором (або медіаторами) окремо з кожною стороною наявного або потенційного спору з дотриманням принципів медіації. Метою такої зустрічі є інформування про процедуру медіації, оцінка спору щодо його медіабельності, прийняття рішення щодо доцільності її проведення, отримання поінформованої згоди сторін та визначення кола питань, які можуть бути винесені на медіацію. Середня тривалість однієї такої зустрічі становить близько 90 хвилин.

Отже, доцільно зосередитися на поетапному розгортанні саме цього підходу — від підсилення добровільних механізмів до обережного запровадження обов'язкових ІОЗМ у чітко визначених категоріях цивільних і сімейних справ.

38 Міністерство юстиції України. (2025). Заохочення з боку держави застосування медіації між сторонами конфлікту: дослідження. <https://minjust.gov.ua/files/general/2025/08/26/20250826121249-53.pdf>

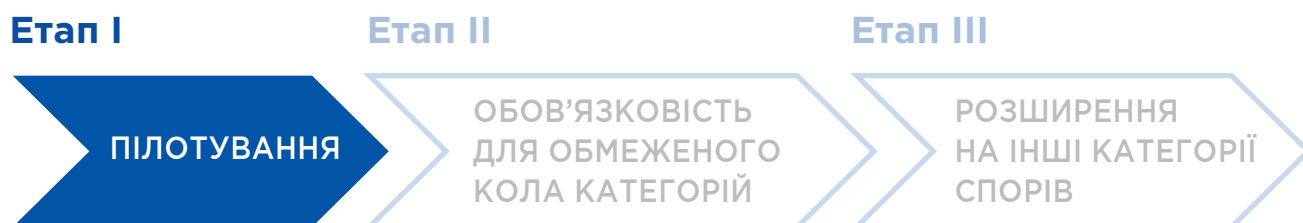
39 Державний стандарт соціальної послуги медіації: Наказ Міністерства соціальної політики України від 03.06.2024 № 269-Н. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24>

Нижче наведено пропозиції щодо таких етапів, а також окреслено ключові системні точки впливу, реалізація яких здатна забезпечити поступове, збалансоване та інституційно спроможне запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей у визначених категоріях справ.

Йдеться про визначення основних напрямів роботи, які можуть бути запущені паралельно та взаємопов'язано. Запровадження обов'язкових ІОЗМ потребує проведення робочих зустрічей і консультацій, обговорень із представниками влади, професійними спільнотами та іншими стейкхолдерами, проведення просвітницької роботи з населенням та здійснення моніторингу. Ці заходи є спільними для всіх етапів і тому окремо не деталізуються.

Крім того, початку нового етапу має передувати ретельний аналіз результатів попереднього етапу. За підсумками такого аналізу можуть коригуватися як інструменти реалізації, так і перелік пропонувананих категорій справ. Визначальне значення матимуть результати пілотування. Саме практичні дані дозволять оцінити ефективність обраної моделі та, за потреби, внести зміни.

Формулювання назв категорій спорів у цьому розділі здійснюється з урахуванням Загального класифікатора спеціалізації суддів та категорій справ, затвердженого [наказом Державної судової адміністрації України від 21.12.2018 № 622⁴⁰](#).

ЕТАП I.

ПОСИЛЕННЯ ДОБРОВІЛЬНОЇ ОСНОВИ ТА ПІЛОТУВАННЯ

Перший етап формує інституційний фундамент. Він спрямований на створення умов, за яких запровадження обов'язкової ІОЗМ стане логічним продовженням вже наявних механізмів. Більшість його складових ґрунтуються на використанні наявних правових можливостей та інституційних ресурсів. Водночас цей етап також передбачає внесення змін до законодавства задля забезпечення правової визначеності з питань ініціювання медіації, підвищення обізнаності про неї, посилення ролі суддів та сприяння зменшенню в судах кількості справ, що виникають із правочинів.

МКР АВС виконуватиме ключову координаційну функцію, забезпечуючи узгодженість дій та взаємодію між стейкхолдерами.

Архітектура Етапу I складається з **п'яти взаємопов'язаних інституційних та одного законодавчого напрямів**.

1. Забезпечення інформування та доступу до медіації через наявні правові механізми

Чинне законодавство вже покладає обов'язок надання допомоги у забезпеченні доступу до медіації на всіх суб'єктів первинної правничої допомоги. надання допомоги у забезпеченні доступу до медіації має забезпечуватися усіма суб'єктами первинної правничої допомоги. Наразі комплексна робота в цьому напрямі фактично здійснюється лише системою безоплатної правничої допомоги.

⁴⁰ Про затвердження Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ: Наказ Державної судової адміністрації України від 21.12.2018 № 622. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0622750-18>

Координаційний центр з надання правничої допомоги навчає фахівців системи, створює інформаційні матеріали, взаємодіє з медіаторами.

У межах цього напрямку необхідно:

- системно працювати з різними суб'єктами первинної правничої допомоги;
- залучити систему безоплатної правничої допомоги як флагмана у формуванні стандартів інформування про медіацію суб'єктами первинної правничої допомоги;
- забезпечити навчання представників суб'єктів первинної правничої допомоги з питань медіації;
- розробити зрозумілі інформаційні матеріали та маршрути доступу.

Ці дії не потребують змін до законодавства. Реалізація може бути розпочата негайно, адже по суті передбачає забезпечення реалізацію наявних положень щодо первинної правничої допомоги.

Очікуваний результат – формування стабільного каналу раннього інформування громадян про можливість врегулювання спору шляхом медіації до звернення до суду.

2. Розвиток медіації як соціальної послуги

Медіація вже визначена законодавством базовою соціальною послугою. Особи та сім'ї у складних життєвих обставинах мають право на її отримання. Однак її фактична доступність у громадах є нерівномірною.

У межах цього напрямку необхідно:

- забезпечити взаємодію з Міністерством соціальної політики України щодо належного функціонування соціального порталу та зручності звернення отримувачів соціальних послуг за послугою медіації;
- посилити співпрацю з Національною соціальною сервісною службою України, службами у справах дітей та іншими суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю з питань забезпечення інформування, оцінювання потреб у соціальній послугі медіації, навчання фахівців, розробки інформаційних та методичних матеріалів тощо.
- вжити заходів щодо забезпечення фактичної доступності соціальної послуги медіації в громадах через роботу з органами місцевого самоврядування;
- стимулювати збільшення кількості надавачів соціальної послуги медіації;
- поширювати інформацію щодо соціальної послуги медіації, зокрема через соціальну рекламу.

Ці дії не потребують змін до законодавства. Реалізація може бути розпочата негайно, бо це про забезпечення доступності однієї з базових соціальних послуг, гарантованих державою.

Очікуваний результат – територіальна доступність в усіх громадах соціальної послуги медіації для осіб у складних життєвих обставинах.

3. Робота з правниками та формування культури укладення медіаційних угод (медіаційних застережень)

Статистика свідчить, що абсолютну більшість навантаження у цивільній юрисдикції формують спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів.

З огляду на кількість таких справ та значну частку заочних рішень, запровадження обов'язкової ІОЗМ для всієї категорії наразі є недоцільним. Водночас саме договірна природа таких відносин

створює можливість впливати на порядок врегулювання спору ще на етапі укладення договору.

Відповідно до Закону України «Про медіацію» медіаційна угода — це письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації. Вона може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди.

Наразі нагальною потребою є формування культури включення медіаційних застережень до різних видів договорів. Ключову роль у цьому процесі відіграють правники. Саме вони готують проекти договорів, консультують клієнтів і можуть запропонувати включення медіаційного застереження з чітким та продуманим формулюванням.

Загальні формулювання без визначення порядку ініціювання, строків та інших істотних умов часто залишаються лише «пунктом у договорі» і не працюють на практиці.

Деталізація застереження дозволяє сторонам ще до виникнення конфлікту оцінити реалістичність його врегулювання шляхом медіації. Зокрема, доцільно з'ясувати:

- чи є в територіальній або онлайн-доступності медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, до якого потенційного готові звернутися всі сторони договору;
- якими можуть бути орієнтовні витрати на медіацію;
- як розподілятимуться такі витрати;
- яким є механізм ініціювання медіації стороною договору та строки реагування іншої сторони.

До виникнення спору сторонам значно легше досягти згоди щодо цих питань. У такому випадку включення медіаційного застереження є усвідомленим та реалістичним.

Системна робота з правниками має вирішальне значення для збільшення кількості випадків досудового врегулювання спорів, що виникають із договорів. Крім того, така робота позитивно впливатиме і на інші категорії справ, оскільки саме до правників громадяни найчастіше звертаються при виникненні спорів.

У межах цього напрямку необхідно:

- проводити навчання та роз'яснення для нотаріусів, адвокатів, корпоративних юристів та інших правників, зокрема з урахуванням рекомендацій СЕРЕЖ;
- налагоджувати міжпрофесійну взаємодію між правниками з питань медіації;
- розробити модельні формулювання медіаційних застережень;
- сприяти включенню медіаційних застережень до різних видів договорів через роботу зі стейкхолдерами (сторони соціального діалогу — щодо трудових договорів; фінансові установи — щодо кредитних договорів тощо);
- поширювати серед правників інформаційні матеріали з питань медіації.

Ці дії не потребують внесення змін до законодавства. Реалізація може бути розпочата негайно.

Очікуваний результат — підвищення обізнаності правників про медіацію та зростання кількості позасудового врегулювання спорів, що виникають з договорів.

4. Розвиток присудової медіації та пілотування

Ключовим інструментом цього етапу є пілотування. Воно дає можливість перевірити життєздатність окремих моделей без створення бар'єрів доступу до правосуддя та без внесення змін до законодавства.

Йдеться про модель, за якої суд **інформує** сторони про можливість медіації та **рекомендує** відвідати інформаційно-оціночну зустріч з медіатором. Такий підхід відповідає процесуальним нормам, які покладають на суд обов'язок сприяти примиренню сторін і не потребує внесення змін до законодавства. При цьому інформаційно-оціночні зустрічі та медіація проводитимуться зовнішніми медіаторами, яких самостійно обиратимуть сторони конфлікту з Переліку присудових медіаторів.

Формування Переліку присудових медіаторів за заявницьким принципом доцільно доручити спеціально створеній при Міністерстві юстиції України постійно діючій комісії з питань розвитку та функціонування програми присудової медіації. До складу такої комісії можуть входити представники органів державної влади, судової системи, адвокатури, з належним представництвом професійної спільноти медіаторів.

Комісія також зможе розглядати скарги на присудових медіаторів. У разі встановлення факту порушення медіатором законодавства або етичних норм, Комісія може прийняти рішення про його виключення з Переліку присудових медіаторів.

Пілотування може бути оформлене як експеримент Рішенням Ради суддів України з визначенням переліку пілотних судів та терміну реалізації експерименту. Воно може здійснюватися у судах різних регіонів та інстанцій, із можливістю як очної, так і дистанційної участі у медіації.

Важливою буде підтримка такого експерименту Верховним Судом та Державною судовою адміністрацією України, яка, зокрема, має подбати про удосконалення форм судової звітності.

Водночас, з метою забезпечення міжвідомчої взаємодії та належного супроводу такого пілотування, доцільним також виглядає його реалізація як експериментального проєкту, ініційованого на рівні Кабінету Міністрів України.

Такий підхід дозволить забезпечити координацію дій не лише судової системи, але й інших суб'єктів, залучених до забезпечення доступу до медіації, зокрема у сфері надання безоплатної правничої допомоги та соціальних послуг. Це також дозволить відпрацювати механізм перенаправлення.

Варто розпочати пілотування у таких категоріях справ:

- **спори, що стосуються прав і законних інтересів дитини.**

Включення сімейних спорів, що стосуються прав та інтересів дитини, до переліку категорій для пілотування з подальшим запровадженням обов'язкових ІОЗМ узгоджується з положеннями Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 року № 708. Операційний план заходів з реалізації цієї Стратегії прямо передбачає розвиток медіації у сімейних спорах з метою позасудового врегулювання конфліктів між батьками, запобігання відчуженню дитини та забезпечення її найкращих інтересів у процесах, пов'язаних із розірванням шлюбу, визначенням місця проживання та іншими питаннями сімейного характеру. Він також передбачає опрацювання можливості запровадження обов'язкових ІОЗМ у таких категоріях справ. В цьому контексті пілотування та поетапне впровадження ІОЗМ може розглядатися як інструмент практичної реалізації державної політики у сфері захисту прав дитини;

- **спори, що виникають з трудових правовідносин.**

У Кодексі законів про працю України окрема стаття **222¹**, присвячена врегулюванню індивідуальних трудових спорів шляхом медіації. Крім того, на розгляді Верховної Ради України

перебуває проєкт нового [Трудового кодексу України](#)⁴¹ (14386 від 15.01.2026), в якому окремо врегульовано питання трудової медіації для вирішення індивідуальних та колективних трудових спорів. Також у 2024 році в Україні затверджено [професійний стандарт «Трудовий медіатор \(медіатор трудових спорів\)»](#)⁴², а з 2025 за підтримки Міжнародної організації праці підготовлено команду трудових медіаторів. Крім того, Національна служба посередництва і примирення нараз формує реєстр трудових медіаторів, який буде доступним на їхньому сайті. Все це створює інфраструктурні передумови для пілотування ІОЗМ у цій категорії спорів;

- **спори щодо прав інтелектуальної власності.**

Спори у сфері інтелектуальної власності є порівняно нечисленими, однак характеризуються високим потенціалом для договірного врегулювання. Водночас уже сформована інституційна база, створена [Центром медіації та посередництва ІР офісу](#)⁴³ (спеціалізоване навчання для медіаторів, реєстр ІР медіаторів, Правила проведення медіації у сфері ІВ тощо), що створює передумови для якісного пілотування ІОЗМ у цій категорії справ;

- **спори, що виникають із відносин спадкування.**

Спадкові спори є численими та емоційно складними, оскільки пов'язані з втратою та тривалими конфліктами між родичами. Водночас вони мають значний потенціал для врегулювання за допомогою медіації, адже можуть сприяти збереженню відносин між сторонами. Важливою особливістю цієї категорії є наявність чіткої «точки входу» — нотаріуса, через якого відкривається спадкова справа. Державні та приватні нотаріуси можуть відігравати суттєву роль в інформуванні сторін про можливість медіації та про пілотні механізми її застосування;

- **спори про відшкодування шкоди.**

Спори щодо відшкодування шкоди становлять значну частину цивільних справ. У цій категорії вже фіксується відносно вищий рівень примирення порівняно з іншими видами спорів, що свідчить про наявний потенціал для домовленостей. Такі спори часто мають грошовий вимір і допускають варіативність рішень, що робить їх придатними для пілотування.

Вкрай важливо враховувати реалії функціонування судової системи в умовах воєнного стану, кадрового дефіциту та високої інтенсивності роботи. Пілотування не повинно створювати додаткового навантаження на суддів і працівників апарату судів.

Йдеться про інтеграцію елементу інформування та пропозиції медіації у вже наявні процесуальні дії. У межах підготовки справи до розгляду та ознайомлення з матеріалами суддя може ідентифікувати спори, що мають потенціал для мирного врегулювання.

За аналогією з окремими європейськими практиками, у визначені дні судових засідань медіатори можуть бути присутніми в приміщенні суду для надання сторонам інформації про процедуру та погодження можливості проведення ІОЗМ. Це зменшує організаційні бар'єри для сторін і не потребує додаткових процесуальних дій з боку судді.

Такий підхід дозволяє поєднати сприяння медіації з раціональним використанням ресурсів судової системи.

41 Проєкт Трудового кодексу України: законопроект від 15.01.2026 № 14386. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516>

42 Професійна спілка працівників агропромислового комплексу України та ін. (2024). Трудовий медіатор (медіатор трудових спорів): професійний стандарт. https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/597-profstandart_trudovij_mediator_pogodzenij_05032024.pdf

43 Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. (б. р.). Центр медіації та посередництва. <https://ip-mediation.nipo.gov.ua/>

Пілотування доцільно супроводжувати соціологічним дослідженням у пілотних судах. Це дозволить отримати дані про ставлення сторін до медіації, причини відмов, бар'єри та чинники результативності.

Особливе значення має розвиток присудової медіації як інституційної основи цього процесу. В Україні вже напрацьовано відповідні підходи, зокрема в межах [Дорожньої мапи впровадження присудової медіації⁴⁴](#), розробленої за підтримки Ради Європи у проєкті «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя». Документ містить практичні рекомендації щодо організації взаємодії судів і медіаторів та враховує перспективу запровадження обов'язкових ІОЗМ.

У межах цього напрямку необхідно:

- визначити пілотні суди та різні підходи до пілотування;
- нормативне та організаційне забезпечення реалізації експерименту щодо запровадження програми присудової медіації;
- проводити навчання суддів і працівників апаратів судів у співпраці з Національною школою суддів України, Верховним Судом та з урахуванням рекомендацій СЕРЕЖ;
- забезпечити системне інформування сторін судового провадження про медіацію з рекомендацією відвідати ІОЗМ у визначених категоріях справ;
- розробити та затвердити порядок формування Переліку присудових медіаторів та порядок розгляду скарг на них;
- створити при Міністерстві юстиції України постійно діючу комісію з питань розвитку та функціонування програми присудової медіації;
- забезпечити ведення та публічне розміщення Переліку присудових медіаторів на Порталі судової влади та/або Міністерства юстиції України, з можливістю відображення відомостей з Переліку на інформаційній платформі mediation-help.com та в інших публічних реєстрах медіаторів. Наприклад, спеціальна позначка у профілі медіатора з посиланням на рішення про включення його до Переліку присудових медіаторів;
- поширювати в судах інформаційні матеріали з питань медіації, а також сприяти широкій інформаційній компанії з питань запровадження програми присудової медіації.

Ці дії не потребують внесення змін до законодавства. Реалізація може бути розпочата негайно.

Очікуваний результат — отримання практичних даних щодо ефективності взаємодії між судами та медіаторами, формування сталої практики судового сприяння медіації та оцінка інституційної готовності до запровадження обов'язкових ІОЗМ у визначених категоріях справ.

5. Посилення інституційної спроможності медіаторської спільноти та забезпечення якості послуг

Запровадження обов'язкових ІОЗМ неможливе без належної інституційної спроможності медіаторської спільноти. Йдеться про формування прозорих правил професійної діяльності, розвиток стандартів практики, забезпечення територіальної доступності медіаторів та створення дієвих механізмів професійної відповідальності.

44 Рада Європи. (2022). Дорожня мапа впровадження присудової медіації. <https://www.mediation-help.com/wp-content/uploads/2024/06/dorozhnya-karta.pdf>

На цьому етапі важливо сформувати об'єктивне розуміння кадрового потенціалу та організаційної готовності до можливого зростання кількості ІОЗМ. Необхідно оцінити фактичну кількість практикуючих медіаторів, їх регіональну представленість, досвід роботи з окремими категоріями справ, наявність спеціалізованої підготовки, середню тривалість процедур та орієнтовну спроможність одного медіатора опрацювати певну кількість справ.

Важливе значення має міжорганізаційна взаємодія об'єднань медіаторів. Узгоджене бачення професійних стандартів, єдині підходи до якості та системний діалог з органами державної влади є передумовою довіри до процедури медіації, особливо в контексті можливого розширення її застосування. Сталим майданчиком для таких спільних напрацювань може стати Міжорганізаційна коаліція об'єднань медіаторів з розвитку ринку медіації в Україні, створена у 2025 році.

Основною рушійною силою цього напрямку є професійна спільнота медіаторів.

У межах цього напрямку необхідно:

- провести аналіз фактичної кількості практикуючих медіаторів та їх територіальної представленості;
- сприяти визначенню критеріїв включення медіаторів до Переліку присудових медіаторів, а також виключення з нього;
- забезпечити розвиток системи підвищення кваліфікації та професійної підтримки медіаторів (інтервізії, супервізії), зокрема для медіаторів-початківців;
- здійснювати базову та спеціалізовану підготовку медіаторів, у тому числі для забезпечення інклюзивного доступу до ІОЗМ та медіації осіб з інвалідністю;
- оновити стандарти базової та спеціалізованої підготовки, розробити стандарти практики та рекомендації щодо роботи з окремими категоріями спорів;
- напрацювати єдині підходи до збору та узагальнення статистики щодо проведених ІОЗМ і медіацій;
- сприяти забезпеченню ведення публічних реєстрів медіаторів їх об'єднаннями та суб'єктами, що забезпечують проведення медіації;
- запровадити ефективні механізми реагування на звернення та скарги щодо якості послуг медіації, зокрема через комісії з питань професійної етики медіатора та етичні ради.

Цей етап не потребує внесення змін до законодавства, однак потребує системної координації між професійними об'єднаннями медіаторів, органами державної влади та МКР АВС.

Очікуваний результат — підтверджена інституційна готовність медіаторської спільноти до запровадження обов'язкових ІОЗМ, підвищення довіри до медіації та забезпечення прогнозованої якості послуг у визначених категоріях спорів.

6. Нормативно-правове підсилення механізмів інформування та ініціювання медіації

Нормативно-правове підсилення на цьому етапі спрямоване на вирішення двох практичних завдань. Перше — забезпечити виконуваність медіаційних угод/ застережень та інші домовленостей сторін про досудову спробу врегулювання спору. Друге — чітко врегулювати порядок ініціювання медіації, строки реагування і процесуальні наслідки, щоб механізм працював однаково для сторін, адвокатів і суду.

Підготовка та просування цих змін може відбуватися паралельно з інституційними напрямами Етапу I. Навіть якщо ухвалення змін займе більше часу, це не блокує розвиток доступу, пілотування та

спроможності медіаторської спільноти. Водночас прийняття таких змін суттєво посилить готовність системи до переходу на обов'язкові ІОЗМ у визначених категоріях спорів на наступних етапах.”

Пропонується передбачити:

- обов'язковість дотримання медіаційної угоди/застереження як умови допустимості звернення до суду або арбітражу;
- визначення форми та змісту письмової пропозиції про ініціювання медіації;
- встановлення строку для відповіді іншої сторони;
- закріплення процесуальних наслідків відхилення чи ігнорування пропозиції про медіацію;
- визначення належного доказу проведення спроби медіації для надання до суду.

Окремого врегулювання потребує посилення ролі адвокатів в інформуванні клієнта про позасудові способи врегулювання спору, зокрема медіацію. Доцільним є закріплення обов'язку письмового підтвердження такого інформування при зверненні до суду.

Також пропонується в певних категоріях справ розширити повноваження суду з інформування та рекомендації до направлення сторін на ІОЗМ.

[Посібник щодо направлення судом спорів на медіацію⁴⁵](#) підкреслює, що суддя має право оцінювати доцільність направлення сторін до медіації на будь-якій стадії процесу, з дотриманням балансу між заохоченням та правом доступу до суду.

У межах цього напрямку необхідно:

1. Сприяти забезпеченню виконання зобов'язань за медіаційною угодою/ застереженням щодо досудової спроби врегулювання спору шляхом медіації. З визначенням належного доказу для підтвердження участі сторони в ІОЗМ чи медіації (наприклад, довідка медіатора про завершення процедури), а також встановленням строків, після спливу яких сторона може звертатися до суду. Зокрема, [СЕРЕЖ⁴⁶](#) рекомендує забезпечити, щоб у випадку, коли сторони зобов'язалися спробувати медіацію до звернення до суду, позов був процесуально неприйнятним до виконання цієї умови.
2. Визначити питання ініціювання медіації, зокрема форми пропозиції про проведення медіації, строків для відповіді іншої сторони, наслідків відсутності відповіді. СЕРЕЖ рекомендує чітко встановлювати процедуру ініціювання медіації, щоб уникнути зловживань і невизначеності.
3. Посилити роль адвокатів в інформуванні про медіацію та сприянні досудовому врегулюванню спорів
З урахуванням європейської практики доцільно передбачити норму, за якою до позовної заяви має додаватися документ, підписаний клієнтом, що підтверджує інформування його адвокатом про можливі позасудові способи врегулювання спору, зокрема медіацію.
4. Надати суду права направлення сторін на ІОЗМ в окремих категоріях справ. Це перша спроба надання обов'язковості ІОЗМ у певних категоріях спорів. Такими категоріями справ на цьому етапі можуть бути:
 - всі спори, що стосуються прав і законних інтересів дитини;

45 Рада Європи. (2018). Guide to the judicial referral to mediation. <https://rm.coe.int/guide-to-the-judicial-referral-to-mediation-en/1680ac490a>

46 Європейська комісія з ефективності правосуддя (СЕРЕЖ). (2019). European Handbook for Mediation Lawmaking. <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>

- спори, що виникають з трудових правовідносин;
- спори щодо прав інтелектуальної власності;

Запропоновані зміни не є умовою початку реалізації 5 інституційних напрямів першого етапу. Навіть у разі затягування їх прийняття формування інституційної спроможності, пілотування та розвитку професійної спільноти можуть здійснюватися паралельно.

Ці зміни можуть бути підготовлені вже зараз, однак їх ухвалення не є передумовою запуску Етапу I.

Текст проєкту відповідних змін може бути напрацьований у межах Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку АВС та внесений через Кабінет Міністрів України.

Очікуваний результат — посилення договірної дисципліни щодо медіаційних угод/ застережень, правова визначеність у питаннях ініціювання медіації, посилення ролі адвокатури у сприянні досудовому врегулюванню спорів, створення гнучкого процесуального механізму надання суддею обов'язковості ІОЗМ у визначених категоріях справ.

Підсумок щодо Етапу I.

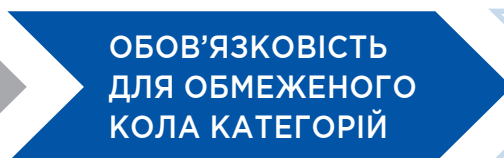
Етап I створює повноцінну екосистему, адже поєднує доступність, спроможність, обізнаність, роботу з представниками різних професій та пілотування.

Водночас цей етап дозволяє впливати на зменшення судового навантаження завдяки повноцінному використанню можливостей добровільної основи. І він формує підґрунтя для обґрунтованого переходу до обов'язкових ІОЗМ у певних категоріях справ на наступних етапах.

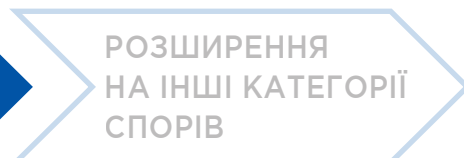
Етап I

Етап II

Етап III

ЕТАП II.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ІОЗМ В ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ СПРАВ

Другий етап передбачає нормативне запровадження обов'язкової участі сторін в ІОЗМ в обмеженому переліку категорій справ.

Перелік категорій справ для запровадження обов'язкових ІОЗМ буде визначатися за результатами аналізу результатів Етапу I, зокрема результатів пілотування та направлення на ІОЗМ суддею.

Наразі доцільним виглядає запровадження обов'язкових ІОЗМ у таких категоріях:

- спори про стягнення аліментів;
- спори про визначення місця проживання дитини;
- спори, що виникають з трудових правовідносин;

- спори щодо прав інтелектуальної власності;
- спори, пов'язані із застосуванням Закону України “Про захист прав споживачів”.

Також пропонується розширити перелік категорій справ, у яких суд має право направляти сторони на ІОЗМ.

Включення споживчих спорів до переліку категорій з обов'язковими ІОЗМ обумовлене євроінтеграційними зобов'язаннями України. Розвиток альтернативних способів вирішення споживчих спорів відповідає підходам, закріпленим у [Директиві Європейського Парламенту і Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року](#)⁴⁷ про альтернативне вирішення споживчих спорів, яка передбачає забезпечення для споживачів доступу до ефективних позасудових процедур. Імплементация таких підходів сприятиме наближенню української моделі врегулювання споживчих спорів до стандартів ЄС та посиленню довіри до системи захисту прав споживачів.

При провадженні обов'язковості ІОЗМ потрібно забезпечити дотримання ст. 48 [Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами \(Стамбульська конвенція\)](#)⁴⁸, ст. 4 [Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”](#)⁴⁹ та ст. 21² [Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків](#)⁵⁰ щодо недопустимості обов'язкових альтернативних процесів з вирішення спорів, у тому числі медіації, щодо всіх форм домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Це означає, що такі випадки мають бути визначені як виключення з обов'язковості ІОЗМ.

У межах цього етапу необхідно:

- на підставі результатів Етапу I (зокрема пілотування) остаточно уточнити перелік категорій, для яких запроваджується обов'язкова ІОЗМ, та параметри її проведення;
- унормувати процесуальну модель обов'язкової ІОЗМ для визначених категорій, включно з формою підтвердження участі сторін в ІОЗМ для суду шляхом внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України;
- зберегти та розширити право суду направляти сторони на ІОЗМ у ширшому колі категорій спорів як “м'який” інструмент, що працює паралельно з обов'язковими категоріями;
- забезпечити чіткі винятки з обов'язковості ІОЗМ для справ, пов'язаних із домашнім насильством, насильством за ознакою статі та жорстоким поведінням з дитиною;
- узгодити механізми перенаправлення з судів, БПД і соціальних служб, щоб сторони могли потрапити на ІОЗМ без додаткових бар'єрів;
- провести інформаційні заходи й практичні інструктажі для суддів та працівників апарату судів у “категоріях Етапу II”, щоб запуск не створив додаткового навантаження через незгодженість дій.

Підсумок щодо Етапу II.

Етап II переводить напрацьовані інституційні рішення у нормативно обов'язковий режим для обмеженого переліку категорій спорів. Це дозволяє перевірити модель у “масштабі, який керований”, зібрати дані про навантаження та результативність, і підготувати обґрунтоване рішення щодо подальшого розширення переліку категорій на Етапі III.

47 Про альтернативне вирішення споживчих спорів: Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/11/ЄС від 21.05.2013. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_041-13

48 Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Конвенція Ради Європи від 11.05.2011. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11

49 Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

50 Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

ЕТАП III. РОЗШИРЕННЯ ПЕРЕЛІКУ КАТЕГОРІЙ СПРАВ З ОБОВ'ЯЗКОВИМИ ІОЗМ

Третій етап можливий виключно після оцінки результатів другого етапу.

Він передбачає розширення переліку категорій, у яких застосовується обов'язкова ІОЗМ, з урахуванням аналізу результатів двох попередніх етапів.

До переліку можуть бути включені:

- спори, що виникають із відносин спадкування;
- спори про розірвання шлюбу;
- спори, що виникають із житлових відносин;
- інші категорії, визначені за результатами попередніх етапів.

Як і на другому етапі, обов'язковість ІОЗМ не застосовується у справах, пов'язаних із будь-якою формою насильства за ознакою статі та домашнього насильства.

У межах цього етапу необхідно:

- провести оцінку результатів Етапу II та визначити категорії, які демонструють стабільну придатність до врегулювання через медіацію;
- розширити перелік категорій з обов'язковими ІОЗМ (зокрема спадкування, розірвання шлюбу, житлові та інші визначені категорії) з урахуванням практичних даних та інституційної спроможності шляхом внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України;
- уточнити процедурні механізми, які показали потребу в корекції на Етапі II (маршрути перенаправлення, форма підтвердження, стандарти інформування, організація доступу онлайн/офлайн);
- забезпечити, щоб винятки щодо насильства за ознакою статі та домашнього насильства застосовувалися так само чітко, як і на Етапі II;
- синхронізувати розширення обов'язкових категорій з готовністю медіаторської спільноти (територіальна доступність, спеціалізація, професійна підтримка, механізми якості);
- забезпечити регулярний аналіз наслідків розширення переліку категорій і можливість точкового коригування моделі.

Підсумок щодо Етапу III.

Етап III — це масштабування моделі обов'язкових ІОЗМ на ширший перелік спорів. Він можливий лише за умови, що Етап II дав переконливі практичні результати та показав керованість навантаження, доступність процедури та здатність підтримувати прогнозовану якість.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Запровадження обов'язкових ІОЗМ в Україні має розглядатися не як окреме законодавче рішення, а як результат послідовної інституційної підготовки. Аналіз національної практики, міжнародних рекомендацій та напрацювань у межах пілотування свідчить про доцільність поетапної моделі впровадження.

На першому етапі ключовим завданням є формування стійкої інституційної основи. Йдеться про підготовку суддів та працівників апаратів судів, створення прозорих механізмів формування переліків медіаторів, розвиток стандартів підготовки та практики, запровадження професійної підтримки медіаторів, налагодження збору статистики та оцінювання результатів. Важливо, щоб пілотування моделей інформування та рекомендації медіації здійснювалося без створення додаткового навантаження на судову систему. Паралельно доцільно внести точкові зміни до процесуального законодавства щодо ініціювання медіації, виконання медіаційних угод/застережень, ролі адвоката в інформуванні клієнта та повноважень суду щодо спрямування справ на медіацію. Навіть у разі затримки законодавчих змін реалізація інституційних компонентів може здійснюватися автономно.

Другий етап передбачає запровадження обов'язкових ІОЗМ у тих категоріях спорів, які за результатами пілотування демонструють реальний потенціал до врегулювання. На цьому етапі доцільним видається охоплення спорів щодо аліментів, визначення місця проживання дитини, трудових спорів, спорів у сфері інтелектуальної власності та спорів щодо захисту прав споживачів. Включення споживчих спорів відповідає євроінтеграційним зобов'язанням України та підходам, закріпленим у Директиві 2013/11/ЄС про альтернативне вирішення споживчих спорів. Водночас законодавство має передбачати чіткі виключення з обов'язковості для спорів, пов'язаних з будь-якою формою насильства. На цьому ж етапі доцільно розширити перелік категорій справ, у яких суддя має право спрямовувати сторони на медіацію.

Третій етап передбачає масштабування моделі та розширення переліку категорій справ за умови підтвердженої ефективності попередніх рішень. До таких категорій можуть бути віднесені спадкові спори, спори щодо розірвання шлюбу, житлові та інші спори, визначені на основі статистичних даних та оцінки результатів впровадження. Масштабування має здійснюватися поступово, з урахуванням кадрової спроможності та доступності медіаторів у регіонах.

Таким чином, запропонована модель поєднує інституційне зміцнення, нормативне вдосконалення та поступове розширення сфери застосування ІОЗМ. Такий підхід дозволяє уникнути формально-го впровадження обов'язковості без належної підготовки та водночас створює передумови для системного розвитку медіації як складової доступу до правосуддя.

ДОДАТОК І

МЕДІАЦІЯ В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КРАЇНАХ-КАНДИДАТАХ НА ВСТУП ДО ЄС

Нижче наведено огляд практики медіації в різних країнах Європи. Країни представлені в алфавітному порядку. Огляд має однаковий формат для кожної країни. Здебільшого інформація була отримана з Європейського порталу електронного правосуддя, який є цінним джерелом даних та відправною точкою для розуміння систем правосуддя різних держав-членів ЄС. Посилання на додаткові джерела наведено в кінці огляду кожної країни.

АЛБАНІЯ

Вступ

Протягом останнього десятиліття Албанія провела масштабні судові реформи, які багато хто вважає одними з найамбітніших у Західних Балканах. Ці реформи стосувалися переважно заходів боротьби з корупцією та передбачали суттєву структурну перебудову інституцій. Ключовим елементом став комплексний «процес перевірки» суддів і прокурорів, що включав оцінку їхніх активів, професійної компетентності та етичної доброчесності.

У результаті процедури перевірки значно скоротилася кількість суддів і прокурорів, що призвело до істотних затримок у судових процесах і, як наслідок, до збільшення кількості невіршених справ. Водночас територіальна реорганізація судової системи, яка призвела до скорочення кількості судів, ще більше загострила проблему затримок у розгляді справ.

У цьому контексті медіація вважається важливим інструментом для зменшення навантаження на суди та покращення доступу до правосуддя. Її чітко визначено як пріоритетний механізм у Національній стратегії скорочення числа нерозглянутих справ у судах (2024–2027 рр.) та Національному плані дій (2023–2025 рр.). Проте, згідно з доповіддю Європейської комісії про верховенство права за 2024 рік, **медіація все ще рідко практикується або призначається судами в Албанії, переважно через обмежені інституційні можливості, низьку обізнаність громадськості та неоднакову якість доступних медіаційних послуг.**

Законодавча база

Медіація в Албанії регулюється Законом № 10385/2011 про медіацію у вирішенні спорів. У законі медіація визначається як добровільна процедура, що здійснюється за посередництва неупередженої третьої сторони, який може застосовуватися у цивільних, господарських, трудових та сімейних справах.

Хоча цей закон покликаний сприяти діалогу, довірі, ефективності та прискоренню вирішення спорів, його практичне застосування залишається обмеженим. У звіті Європейської комісії за 2024 рік як основні перешкоди для ефективного впровадження медіації визначено **недостатню обізнаність громадськості, низький рівень звернень до судових органів та обмежені інституційні можливості**, зокрема в Національній палаті медіаторів.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація в Албанії є повністю добровільною. Суддям рекомендується радити медіацію на будь-якому етапі судового розгляду, але **обов'язкової медіації** чи обов'язкової інформаційної сесії **не передбачено**.

Як це працює

Албанія реалізувала низку інституційних ініціатив, спрямованих на зміцнення своєї системи медіації. Одним з найвизначніших є проєкт «Розширення та зміцнення системи медіації в Албанії» (EmPoMe), що реалізується з грудня 2021 року і має на меті покращити доступ до правосуддя та просувати медіацію як альтернативний інструмент вирішення спорів. У проєкті взяли участь широке коло учасників, зокрема медіатори, судді, прокурори, співробітники судової поліції, представники пробаційної служби та громадяни.

У Національний день медіації (7 липня 2022 року) Міністерство юстиції разом з Національною палатою медіаторів та Національною палатою нотаріусів офіційно закріпили співпрацю шляхом підписання Меморандуму про взаєморозуміння, спрямованого на **інтеграцію медіації у відповідні нотаріальні процеси**. Ця співпраця спрямована на підтримку використання медіації у цивільних та господарських відносинах, що регулюються нотаріатом.

Проєкт також сприяв:

- зміцненню інституційного потенціалу Національної палати медіаторів;
- розробці спеціалізованих навчальних програм з питань медіації у справах неповнолітніх та сімейних справ;
- забезпеченню навчання для поліціантів;
- пропонуванню програм наставництва та коучингу для медіаторів;
- підтримці Міністерства юстиції у веденні електронного Національного реєстру медіаторів.

Крім того, Рада Європи в рамках ініціативи *HFIII Dashboard Western Balkans* публікує докладні висновки щодо судової системи Албанії, в яких висвітлюються поточні проблеми, пов'язані з ефективністю судової системи та наявними ресурсами. **Безперервне навчання та ведення Національного реєстру** сприяють професіоналізації сектору медіації, хоча його використання досі залишається незначним.

Витрати

Вартість послуг медіатора в Албанії визначається відповідно до правил, встановлених Національною палатою медіаторів, або узгоджується безпосередньо між медіатором і сторонами. Витрати варіюються залежно від характеру та складності спору.

Джерела

- Закон № 10385/2011 про медіацію у вирішенні спорів.
- Національна стратегія скорочення числа нерозглянутих справ у судах (2024–2027 рр.)
- Національний план дій (2023–2025 рр.).
- Європейська комісія, Звіт про верховенство права за 2024 рік — Албанія.
- Рада Європи, HFIII: Dashboard Western Balkans.

Вступ

Медіація у цивільних справах в Австрії бере свій початок з проєкту, ініційованого до прийняття Закону Австрії про цивільну медіацію 2004 року (АСМ), а саме в рамках ініціативи «Сімейне консультування в суді». У 1994 та 1995 роках у судах Відня та Зальцбурга було реалізовано пілотну програму під назвою «Медіація для дітей, батьки яких проживають окремо або розлучаються», що була зосереджена на спільній медіації у сімейних справах. Цей проєкт заохочував подружні пари, які бажають розлучитися, самостійно вирішувати свої юридичні та фінансові питання за підтримки неупередженої третьої сторони на **добровільній основі**. Основною метою було досягнення взаємної згоди щодо їхніх майбутніх ролей як батьків та добробуту їхніх дітей. Дітям, які брали участь у процесі, також було надано право голосу. Успіх цієї ініціативи проклав шлях для ширшого застосування медіації в сімейному праві, що дало змогу рекомендувати її для вирішення спорів, пов'язаних із розлученням, опікою та правами на спілкування з дітьми. Були встановлені відповідні правила конфіденційності, а у 2004 році був прийнятий закон АСМ, який об'єднав останні нововведення та поширив дію чинних норм на всі сфери цивільного судочинства.

В Австрії **медіація використовується переважно у випадках, коли вона має фінансове забезпечення або є обов'язковою, зокрема у сфері сімейного права, трудового права (розірвання договорів про стажування) та кримінального права (відновне правосуддя)**. Вона також доступна на **добровільній основі в загальних цивільно-правових питаннях, що не стосуються сімейного права**.

Законодавча база

Основні норми, що регулюють медіацію в Австрії, містяться в Законі АСМ та Цивільному процесуальному кодексі Австрії. У сімейних справах діють особливі правила медіації, оскільки цей її вид фінансується державними органами.

Чи є використання медіації обов'язковим

Загалом законодавство не вимагає використання медіації; її застосування залежить від вільного вибору сторін спору. **У сімейному праві Австрії суди мають на меті сприяти мирному врегулюванню спорів і можуть призначити попередню консультацію з питань медіації або рекомендувати її** (п. 2 ч. 3 ст. 107 Закону про позасудове врегулювання спорів (*Außerstreitgesetz*)).

Як це працює

У Законі Австрії про цивільну медіацію (АСМ) наведено рекомендації щодо медіації для спорів, що належать до компетенції звичайних цивільних судів. У цій сфері медіація часто є доцільною у сімейному праві, оскільки відповідні питання визначаються тісним зв'язком між сторонами, що беруть участь у спорі. Закон АСМ застосовується, якщо медіацію проводить сертифікований медіатор, незалежно від того, чи є справа внутрішньою чи міжнародною.

У розділі 1 Закону АСМ наведено юридичне визначення медіації. У розділі 2 Закону АСМ зазначено, що цей закон регулює такі питання:

- створення консультативної ради з медіації;
- вимоги та процедура отримання статусу зареєстрованого медіатора;
- вимоги та процедура отримання статусу сертифікованого навчального центру для медіаторів;
- обов'язки та права сертифікованих медіаторів;
- строк позовної давності.

Витрати

Особам, які проживають в Австрії, медіація у сімейних справах надається безкоштовно.

Джерела

- В. Х. Рехбергер, Медіація в Австрії (W.H. Rechberger, Mediation in Austria), *Ritsumeikan Law Review*, 32, 2015 р., с. 61-70.

БЕЛЬГІЯ

Вступ

Бельгійське законодавство визнає як засоби врегулювання конфліктів медіацію, арбітраж та колективні переговори. Історія сучасної медіації у цивільних справах в Бельгії бере свій початок від директив Європейського Союзу 1990-х років та закону 2005 року, який інтегрував медіацію в Судовий кодекс Бельгії. Директива ЄС від 1998 року, а згодом і Директива від 2005 року, сприяли розвитку АВС з метою зменшення кількості судових розглядів, що спонукало Бельгію **офіційно ухвалити законодавство** з цього питання. До цих директив медіація не була офіційною частиною законодавства Бельгії, хоч країна й мала довгу історію арбітражу, про що свідчить створення **Бельгійського центру арбітражу та медіації** (CEPANI) у 1969 році.

Законодавча база

Медіація регулюється законом від 21 лютого 2005 року та Цивільним процесуальним кодексом (Судовим кодексом).

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація **не є обов'язковою, але суди заохочують її використання.**

Як це працює

Позасудова медіація діє незалежно від процедури офіційного судового розгляду. Вона передбачає, що обидві сторони добровільно погоджуються призначити нейтральну третю сторону — медіатора — для сприяння у вирішенні їхнього спору. За бажанням сторін, досягнута угода може бути **затверджена судом для надання їй юридичної сили**. Вибір медіатора вимагає взаємної згоди сторін (ч. 1 ст. 1734 Судового кодексу), а його кандидатуру може затвердити Федеральна комісія з медіації.

Кожна зі сторін зберігає право в будь-який момент в односторонньому порядку припинити процедуру медіації (ст. 1729 Судового кодексу).

Медіація може стосуватися спору в цілому або його окремих аспектів (ч. 2 ст. 1735 Судового кодексу).

Натомість **судова медіація** відбувається під час розгляду справи в суді. У таких випадках суд може ініціювати медіацію, **якщо обидві сторони не висловлять проти цього категоричного заперечення**. Однією або обома сторонами також може бути подано клопотання про проведення медіації, під час якої **судові провадження тимчасово призупиняються** для проведення переговорів.

У справах з питань сімейного права суди зобов'язані за законом **сприяти мирному врегулюванню** на будь-якій стадії провадження. Справи, що стосуються сімейних питань, можуть бути передані

до медіаційної палати Сімейного суду. Коли в таких випадках подається заява, судові секретарі зобов'язані **поінформувати сторони** про можливість медіації та надати всю відповідну інформацію (ч. 1 ст. 1253ter Судового кодексу). У справах про розлучення, в яких посилаються на непоправний розпад шлюбу, судді мають право на власний розсуд **призупинити провадження на строк, що не перевищує одного місяця**, щоб сторони могли розглянути можливості медіації (п. 2 ч. 6 ст. 1255 Судового кодексу). Якщо угоди досягнуто, вона **включається до судового рішення**, що надає їй статусу офіційного виконавчого документа.

Відділи з питань мирowego врегулювання справ у сімейних судах діють на основі принципів примирення (ст. 731 Судового кодексу). Їхня мета полягає у сприянні примиренню сторін, хоча вони не виносять остаточного рішення у справі. Водночас, **згідно з Судовим кодексом, судді не мають права виступати в якості медіаторів**.

Процедура медіації відбувається у три основні етапи:

- **призначення медіатора суддею;**
- відкладення судового розгляду, під час якого суддя встановлює авансовий внесок за медіацію;
- етап результатів.

Якщо процедура завершилася успішно, умови угоди документуються та підписуються сторонами (утворюючи угоду за результатами медіації), а потім затверджуються суддею. У разі невирішення спору сторони можуть відновити або розпочати судовий розгляд або спільно звернутися до іншого медіатора.

Медіація передбачає сувору конфіденційність, а медіатори зобов'язані дотримуватися професійної таємниці (ч. 1 ст. 1728 Судового кодексу).

Витрати

Медіація у цивільних справах в Бельгії не завжди є безкоштовною; хоча деякі послуги надаються на безоплатній основі і сторони можуть мати право на державну безкоштовну медіацію залежно від доходу, **більшість приватних послуг медіації не є безкоштовними** і вимагають оплати на підставі угоди з медіатором.

Розмір гонорарів та витрат, а також умови оплати узгоджуються заздалегідь сторонами та медіатором.

Джерела

- Національний вебсайт для медіаторів у сімейних справах: <http://www.fbc-cfm.be/fr/trouver-un-mediateur>
- Національний вебсайт, що надає інформацію про медіацію в сімейних справах та про медіацію загалом: <http://www.fbc-cfm.be/fr/mediation>
- Законодавство про медіацію в сімейних справах: <http://www.fbc-cfm.be/fr/content/national-0>

Вступ

Медіація в Боснії і Герцеговині (БіГ) офіційно регулюється вже більше двох десятиліть, відколи у 2004 році було прийнято Закон про процедуру медіації. Це сформувало комплексну правову та інституційну базу, **покликану привести країну до європейських стандартів медіації**. Медіація може застосовуватися у цивільних, господарських, сімейних, трудових та, в обмеженому обсязі, кримінальних справах, що стосуються майнових позовів.

Попри міцну правову базу, **практичне застосування медіації залишається обмеженим**. Основні виклики полягають у низькому рівні обізнаності громадськості, недостатній підготовці, обмеженій кількості судових справ та відсутності фінансових та інституційних стимулів, які б сприяли ширшому впровадженню медіації. Визнаючи ці проблеми, інституції Боснії і Герцеговини взяли участь у численних ініціативах, спрямованих на просування медіації як ефективного інструменту для поліпшення доступу до правосуддя та зменшення навантаження на суди.

Законодавча база

Основним правовим документом, що регулює медіацію, є Закон про процедуру медіації (Офіційний вісник Боснії і Герцеговини, № 37/04). У цьому законі визначено принципи медіації, статус та акредитацію медіаторів, процедурні правила та юридичну силу угод про врегулювання спорів. Угода, досягнута в результаті медіації, має силу **виконавчого документа** і може бути приведена у виконання безпосередньо у разі її невиконання.

Додаткові важливі норми та стандарти:

- Закон про передачу справ з медіації Асоціації медіаторів Боснії і Герцеговини (Офіційний вісник Боснії і Герцеговини, № 52/05);
- Правила ведення Реєстру медіаторів;
- Правила стягнення та відшкодування витрат на медіацію;
- Кодекс етики медіаторів Боснії і Герцеговини, в якому визначено етичні та професійні стандарти.

Ця система дозволяє сторонам ініціювати медіацію добровільно або **за рекомендацією суду**, зокрема у цивільних, господарських, сімейних та трудових справах.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація в **Боснії і Герцеговині** є повністю добровільною. Вимоги щодо **обов'язкових моделей медіації** та обов'язкових інформаційних сесій **відсутні**. **Суди можуть рекомендувати медіацію**, але направлення на медіацію є дискреційним, і сторони мають право прийняти або відхилити таку пропозицію.

Як це працює

Попри добре розвинену законодавчу базу, практика медіації залишається обмеженою через низку структурних та операційних проблем, зокрема **недостатню інституційну підтримку**, низьку поінформованість громадян, обмежену підготовку фахівців у галузі права та нечисленні судові справи, що передаються на медіацію.

У 2024 році Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) у співпраці з Вищою

судовою та прокурорською радою Боснії і Герцеговини організувала семінар під назвою «Сприяння практиці медіації в судовій системі Боснії і Герцеговини відповідно до інструментів медіації СЕРЕJ та європейських стандартів». Ця ініціатива стала частиною ширшого проєкту «Підвищення ефективності та якості правосуддя в Боснії і Герцеговині».

Семінар зібрав понад 30 фахівців: суддів, адвокатів, медіаторів, представників міністерства юстиції та інших державних установ. Основними темами семінару були:

- презентації інструментів СЕРЕJ та європейських стандартів щодо медіації;
- обговоренні проєкту Стратегії АВС у Боснії і Герцеговині;
- підвищенні обізнаності серед спеціалістів у галузі правосуддя та громадськості;
- виявленні перешкод для впровадження та розробці практичних рекомендацій.

У підсумкових рекомендаціях наголошувалося на необхідності:

1. зміцнення співпраці між виконавчою та судовою гілками влади, щоб забезпечити ефективне впровадження;
2. прийняття національної стратегії у сфері АВС та детального плану її впровадження;
3. покращення підготовки медіаторів, суддів, адвокатів та працівників судів;
4. запровадження інструментів моніторингу СЕРЕJ для стандартизації практики та аналізу результатів;
5. покращення обізнаності громадськості та державних установ щодо медіації.

Хоча ініціатива була сприйнята позитивно, дані про її практичний вплив — у тому числі про нові ініційовані процедури медіації або досягнуті вимірювані результати — ще не доступні. Очікується, що їхній моніторинг буде здійснюватися в рамках проєкту BiHSEJ.

Витрати

Вартість послуг медіатора в Боснії і Герцеговині визначається відповідно до Правил стягнення та відшкодування витрат на медіацію або може бути погоджена безпосередньо між медіатором та сторонами. Витрати варіюються залежно від типу та складності спору.

Джерела

- Закон про процедуру медіації (Офіційний вісник Боснії і Герцеговини, № 37/04).
- Закон про передачу справ з медіації Асоціації медіаторів Боснії і Герцеговини (Офіційний вісник Боснії і Герцеговини, № 52/05).
- Правила ведення Реєстру медіаторів.
- Правила стягнення та відшкодування витрат на медіацію.
- Кодекс етики медіаторів Боснії і Герцеговини.
- СЕРЕJ , «Сприяння практиці медіації в судовій системі Боснії і Герцеговини» (2024).
- «Підвищення ефективності та якості правосуддя в Боснії і Герцеговині» (BosHSEJ).

Вступ

Нещодавні зміни до Закону про медіацію та Цивільного процесуального кодексу Болгарії мали на меті запровадити **обов'язкову медіацію** у певних цивільних та господарських спорах. Головною метою цих змін було зменшення навантаження на суди та сприяння мирному вирішенню спорів. Пакет реформ, спрямований на введення обов'язкової медіації для таких категорій спорів, як спори про спільну власність, корпоративні суперечки та інші окремі цивільні та господарські справи, мав набрати чинності 1 липня 2024 року.

Однак того ж дня **Конституційний суд Болгарії визнав ці поправки неконституційними**, і їхнє впровадження було зупинено. Суд обґрунтував своє рішення тим, що запропонована система обов'язкової медіації обмежувала **доступ до правосуддя** та без достатніх підстав виключала державу як юридичну особу зі сфери застосування медіації, тим самим порушуючи **принцип рівності сторін**. Це рішення викликало напругу між Конституційним судом, парламентом і урядом, які до цього підтримували реформу. Воно також розколало фахову спільноту: деякі експерти виступали за впровадження та перевірку реформи на практиці, тоді як інші висловлювали занепокоєння щодо її конституційності та процедурної справедливості. Це рішення також викликало питання щодо дотримання зобов'язань, взятих у рамках Плану відновлення та стійкості Болгарії, який передбачав запровадження обов'язкової процедури медіації.

Згідно з рішенням Конституційного суду, були вжиті заходи для розробки юридично обґрунтованої альтернативи, яка відповідала б європейським стандартам та конституційній системі Болгарії. Результатом стало прийняття нової моделі, яка передбачає **обов'язкові інформаційні сесії** з питань медіації.

Законодавча база

У червні 2025 року Народні збори Болгарії прийняли поправки до Цивільного процесуального кодексу, які запроваджують **обов'язкові інформаційні сесії з медіації** для певних цивільних і господарських справ, у тому числі сімейних. Ці сесії проводяться до першого судового засідання.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Сама медіація залишається в Болгарії **добровільною**. Однак відтепер участь в **обов'язковій інформаційній сесії** з питань медіації є вимогою для 11 категорій спорів, у тому числі справ, що стосуються батьківської відповідальності, місця проживання дитини та особистих контактів з дитиною та родичами. Винятки можливі у випадках, що стосуються домашнього насильства, ризиків для життя або здоров'я, а також питань, пов'язаних із захистом найкращих інтересів дитини.

Як це працює

Обов'язкові інформаційні сесії проводяться медіаторами з **медіаційних центрів, що працюють при судах**. На цих сесіях сторонам надається інформація про:

- характер та принципи медіації;
- роль та обов'язки медіатора;
- переваги та потенційні результати медіації;
- добровільний характер рішення про подальші дії.

Отримавши цю інформацію, сторони можуть добровільно вирішити розпочати процедуру офіцій-

ної медіації або ж продовжити судовий розгляд. Ці сесії мають на меті підвищити обізнаність про медіацію, запобігти ескалації конфліктів, особливо у сімейних суперечках, та допомогти скоротити загальну тривалість і вартість судових проваджень.

Оскільки модель було впроваджено нещодавно, дані про практичне впровадження ще недоступні. Згідно з даними за 2024 рік, приблизно 30% справ, переданих на медіацію в Болгарії, були успішно вирішені, що свідчить про те, що з часом обов'язкові інформаційні сесії можуть сприяти більш широкому застосуванню медіації.

Витрати

Інформаційні сесії проводяться в рамках судового провадження. Сама медіація оплачується за стандартними тарифами, які визначаються за домовленістю з медіатором або відповідно до правил медіаційного центру.

Джерела

- Цивільний процесуальний кодекс Болгарії (зі змінами, прийнятими у червні 2025 року).
- Закон про медіацію
- Європейський кодекс етики медіаторів

ХОРВАТІЯ

Вступ

Медіація в Хорватії здійснюється як **при суді**, так і **позасудово** через спеціалізовані медіаційні центри та приватних медіаторів. Судова медіація доступна як у звичайних, так і в спеціалізованих судах першої та другої інстанції і може бути задіяна на будь-якому етапі судового розгляду, включаючи апеляційну. Позасудова медіація здійснюється медіаційними центрами, що діють незалежно від судів.

Сучасна система медіації в Хорватії зародилася у 2003 році з прийняттям першого Закону про медіацію. Із набранням чинності Законом про мирне врегулювання спорів (2023 р.) було запроваджено низку важливих реформ, які зміцнили законодавчу базу та сприяли поширенню практики мирного врегулювання спорів. Новий закон поширюється на спори, що виникають у Хорватії, незалежно від громадянства, резиденції або постійного місця проживання сторін.

Відповідно до цього Закону сторони **зобов'язані спробувати досягти мирової угоди** перед тим, як розпочати цивільний судовий процес про відшкодування збитків (за винятком трудових спорів). Якщо суд встановить, що таких спроб не було, а обґрунтованих причин для цього немає, він може **зобов'язати сторони взяти участь в інформаційній зустрічі з питань медіації протягом 15 днів**. Процедура медіації повинна бути завершена протягом 60 днів з моменту початку.

Окрім основних законодавчих актів, кілька галузевих нормативних актів, зокрема Закон про сім'ю, Закон про соціальне забезпечення та Положення про обов'язкове психологічне консультування, містять положення про медіацію в сімейних справах та обов'язкове психологічне консультування. Хорватія є однією з небагатьох юрисдикцій, які включили обов'язкову медіацію або обов'язкові досудові заходи до своєї правової системи.

Законодавча база

До основних нормативно-правових актів, що регулюють медіацію, належать:

- Закон про мирне врегулювання спорів (2023)
- Закон про сім'ю (№№ 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 – Рішення Конституційного Суду, 156/23)
- Закон про соціальне забезпечення (№№ 8/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23)
- Положення про обов'язкове психологічне консультування (№№ 123/15)
- Закон про цивільне судочинство (положення про медіацію за рішенням суду)

Ці інструменти регулюють добровільну та **обов'язкову медіацію**, обов'язкове психологічне консультування у сімейних спорах, а також роль медіації в судових процесах.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Хорватія має **змішану систему медіації**, у якій поєднано добровільні та обов'язкові елементи залежно від типу спору:

- **Обов'язкові елементи:**
 - обов'язкове психологічне консультування у сімейних спорах, що стосуються дітей;
 - обов'язкова медіація у колективних трудових спорах;
 - обов'язкова спроба досудового врегулювання позовів проти держави;
 - інформаційні медіаційні сесії, призначені судами, коли не було зроблено жодних спроб досягти мирної угоди.
- **Добровільні елементи:**
 - сама участь у медіації залишається добровільною у більшості цивільних та сімейних справ, включно з медіацією, що здійснюється при суді;
 - сторони можуть відмовитися від участі в будь-який час.

Як це працює

Медіація може проводитися:

- до судового розгляду (особливо у сімейних справах та позовах проти держави);
- під час розгляду цивільної справи (за направленням або постановою суду);
- після судового розгляду, коли сторони бажають врегулювати спір за допомогою медіації, а не через суд.

Медіатори можуть працювати:

- в рамках програм медіації, що діють при суді, або
- в рамках центрів медіації та фахових організацій.

Процедура медіації має бути завершена протягом 60 днів з дати початку, якщо сторони не домовилися про інше.

Угоди, досягнуті в результаті медіації, можуть містити **положення про примусове виконання**, що надає їм таку ж юридичну силу, як і судовим угодам або остаточним судовим рішенням відповідно до Закону про медіацію та Закону про примусове виконання.

- Сімейні спори за участю дітей (обов'язкове психологічне консультування): У справах про розлучення, в яких фігурують неповнолітні діти, або коли батьки не можуть дійти згоди щодо опіки, місця проживання, спілкування чи матеріальної підтримки, обов'язковою є участь у першій обов'язковій консультації в Хорватському інституті соціальної роботи. Наступні сесії є добровільними. Їхня мета — сприяти консенсусному вирішенню питань та захищати найкращі інтереси дитини.
- Колективні трудові спори: У колективних трудових спорах медіація є обов'язковою перед початком страйку або судового розгляду. Це має на меті зберегти трудові відносини та запобігти непотрібним економічним збиткам.
- Вимога перед подачею позову проти держави: Перед подачею позову проти Республіки Хорватія до Державної прокуратури необхідно подати обов'язкову пропозицію про мирне врегулювання спору. Якщо цей крок не буде виконано, позов не буде прийнятий до розгляду.
- Медіація за рішенням суду в цивільному судочинстві: Судді можуть зобов'язати сторони відвідати інформаційну сесію або зустрітися з медіатором. Участь у медіації залишається добровільною, і відмова від неї не тягне за собою штрафних санкцій.

Сімейні спори та медіація відповідно до Закону Хорватії про сім'ю

Згідно із Законом про сім'ю, обов'язкове психологічне консультування та добровільна сімейна медіація є основними механізмами вирішення сімейних спорів, що стосуються неповнолітніх дітей. Обов'язкове психологічне консультування проводиться багатопрофільною командою (психолог, соціальний працівник, юрист) у Хорватському інституті соціальної роботи. Воно вимагається:

- перед початком процедури розлучення, якщо в сім'ї є діти, які не досягли повноліття;
- перед тим, як звернутися за рішенням щодо опіки, коли батьки не можуть дійти згоди.

Батьків інформують про правові наслідки розлучення та заохочують досягти взаємної домовленості. Для початку судового розгляду необхідно надати довідку про участь у медіації.

У статті 331 Закону про сім'ю медіація визначається як добровільна процедура, метою якої є допомогти батькам розробити спільний план батьківської опіки та узгодити питання, що стосуються дитини. Якщо обоє батьків дають згоду, діти також можуть висловити свою думку. Медіація надає батькам більшу автономію у досягненні довгострокових домовленостей, тому вважається дуже ефективною формою вирішення спорів.

Юридична сила угод, досягнутих в результаті медіації

Угоди, досягнуті в результаті медіації, в яких є положення про примусове виконання, мають таку ж юридичну силу, як і рішення суду, що підлягають виконанню, і в разі необхідності їх можна виконати примусово в судовому порядку.

Медіація в Хорватії стала комплексною системою вирішення спорів, яка все частіше використовується у цивільних, трудових, сімейних, господарських та кримінальних справах. Впровадження обов'язкового психологічного консультування у сімейних спорах та активна підтримка добровільної сімейної медіації свідчать про рішучість Хорватії захищати найкращі інтереси дитини та заохочувати мирні, спільні рішення.

Хоча загальний **обсяг справ, що розглядаються в порядку медіації, залишається незначним** порівняно із загальною кількістю справ у судах, наявні показники свідчать про високий відсоток урегулювання спорів та успішних результатів, особливо на ранніх етапах процесу. Для подальшого розвитку важливими напрямками залишаються вдосконалення збору даних, підвищення обізнаності про медіацію та подальша інтеграція медіації в судові процеси.

Джерела

- Закон про мирне врегулювання спорів (2023)
- Закон про сім'ю (Obiteljski zakon)
- Закон про соціальне забезпечення
- Положення про обов'язкове психологічне консультування
- Закон про медіацію та Закон про примусове виконання
- Міністерство юстиції та громадського порядку: статистика медіації
- Асоціація медіації Хорватії: щорічна статистика

КІПР

Вступ

Медіація в цивільних справах на Кіпрі бере свій початок від руху ABC, який вперше був представлений американськими вченими на семінарах з вирішення конфліктів. Пізніше цей підхід був адаптований для вирішення політичних конфліктів між громадянами Кіпру грецького і турецького походження. Із часом медіація у цивільних справах набула розвитку із прийняттям національного законодавства, зокрема Закону про медіацію у цивільних справах, прийнятого у 2012 році. А нещодавно Цивільний процесуальний кодекс 2023 року ще більше зміцнив позиції медіації як визнаного та заохочуваного методу вирішення цивільних спорів.

Законодавча база

Закон про медіацію у цивільних справах, прийнятий у 2012 році. Законодавча процедура медіації у сімейних справах передбачена Законом про медіацію у сімейних справах 2019 року, Закон 62(Ї)/2019, який набрав чинності 25 квітня 2019 року. 30 грудня 2022 року були видані спеціальні положення (RAA 507/2022) щодо забезпечення виконання Закону.

Чи є використання медіації обов'язковим?

На Кіпрі медіація у сімейних справах залишається **добровільною**, що дозволяє кожній стороні відмовитися від процедури в будь-який момент. Однак **суд зобов'язаний інформувати сторони** про можливість вирішення їхнього сімейного спору шляхом медіації, якщо він вважає, що є ймовірність досягти успішного результату.

В рамках важливого кроку з метою вдосконалення процедур ABC Рада міністрів Кіпру 3 січня 2025 року прийняла законопроект про внесення змін до Закону про окремі питання медіації у цивільних справах 2012 року (Закон 159(І)/2012). За новим законом, **у цивільних справах на суму до 10 тис. євро обов'язково проводиться медіація**. Мета полягає в тому, щоб зменшити навантаження на судову систему, пришвидшити вирішення спорів та сприяти культурі дружнього врегулювання.

Як це працює

На Кіпрі медіація у сімейних справах регулюється статтею 16 Закону про медіацію, яка прямо дозволяє сторонам повністю або частково вирішувати або розглядати свої сімейні спори без залучення Сімейного суду. Це положення дає можливість вирішувати спори в дружній атмосфері поза судом. Згідно із цим законом, якщо сторони вирішать звернутися за медіацією, вони мають можливість призначити **медіатора, внесеного до офіційного Реєстру медіаторів**. Однак, якщо вони не можуть дійти згоди щодо кандидатури медіатора, процедура медіації продовжуватися не може. Так само,

медіатор має право відмовитися від призначення без надання будь-яких обґрунтувань для відмови. Для початку процедури медіації з сімейних питань на Кіпрі необхідна письмова угода. У цій угоді має бути зазначено низку важливих деталей, зокрема:

- процедура проведення медіації;
- її тривалість;
- зобов'язання щодо конфіденційності;
- винагорода медіатора, в тому числі порядок її визначення, відсоток, який сплачує кожна сторона, та умови оплати;
- будь-які додаткові витрати, пов'язані з медіацією;
- будь-які інші аспекти, які вважаються необхідними для її проведення.

Закон також дає суду право втручатися в процес розгляду сімейного спору та **пропонувати медіацію**, якщо він вважає, що це може допомогти вирішити спір. Суд детально роз'яснить, як працює медіація, та висвітлить її потенційні переваги у вирішенні спору. Визначаючи доцільність застосування медіації у сімейних справах, суд повинен враховувати конкретні чинники:

- чи вказує наявна інформація на можливе домашнє насильство у справі;
- чи відповідає медіація найкращим інтересам будь-якої дитини, причетної до справи.

Навіть якщо справу вже було передано до суду, сторони все одно можуть обрати медіацію. Вони можуть звернутися до суду, який розглядає їхню справу, з проханням **зупинити провадження** на строк до трьох місяців для проведення медіації. Суд залишає за собою право припинити цей процес до закінчення встановленого терміну, якщо це буде необхідно. У справах, до яких залучені діти або які мають вплив на дітей, суд може, з урахуванням їхнього віку та рівня зрілості, спробувати вислухати їх безпосередньо, перш ніж вирішувати, чи є медіація у сімейних справах доцільною для вирішення відповідного спору.

Медіація у сімейних справах також може бути проведена **після завершення судового провадження**. Наприклад, коли виникає новий спір щодо виконання постанови або рішення, винесеного під час попереднього провадження, — як щодо поправок, так і щодо примусового виконання — сторони можуть вдатися до медіації відповідно до положень чинного законодавства. Це гарантує, що навіть питання, які виникли після судового розгляду, можуть бути вирішені мирним шляхом за допомогою медіації.

Витрати

Медіація у цивільних справах на Кіпрі **не є повністю безкоштовною**; проте для цивільних спорів на суму до 10 тис. євро для споживачів встановлено мінімальний реєстраційний збір у розмірі 20 євро плюс ПДВ. У таких випадках споживачі повинні сплатити погодинну плату в розмірі 20 євро плюс ПДВ, яка збільшується до 40 євро плюс ПДВ для спорів на суму понад 10 тис. євро. Основні витрати — це гонорар медіатора, який може відрізнятись залежно від вартості спору.

Джерела

- Щодо мети та принципів медіації у сімейних справах, положень, що стосуються внесення до Реєстру медіаторів у сімейних справах, обов'язків медіатора у сімейних справах, а також відповідних положень сімейного права щодо основних принципів медіації у сімейних справах на Кіпрі, див. <https://adrcyprus.com/en/portfolio-galleries/family-mediation-in-family-disputes-in-cyprus/>

Вступ

Поняття медіації з'явилося в Чехії лише в 1990-х роках. Однак на той час не існувало офіційної правової бази для його впровадження. Лише у 2008 році було внесено поправку (№ 295/2008 Зб.) до Цивільного процесуального кодексу Чеської Республіки (Закон № 99/1963 Зб.), якою медіацію було включено до цивільного судочинства. Попри політичну підтримку включення медіації до процедури судочинства, ініціативі бракувало необхідних **фінансових ресурсів**. Відповідно, цей початковий нормативний акт був досить обмеженим, допускаючи **зупинення** судових проваджень для проведення медіації лише за згодою сторін, що брали участь у спорі. У 2012 році було створено більш комплексну законодавчу базу для медіації шляхом прийняття Закону про медіацію (Закон № 202/2012 Зб.) та відповідних процедурних змін. На той час багато держав-членів ЄС вже інтегрували медіацію у свої правові системи.

Крок Чехії у напрямку офіційного регулювання медіації був значною мірою мотивований необхідністю дотримання Директиви 2008/52/ЄС, що призвело до розробки перших детальних правових положень щодо медіації. Попри ці законодавчі зрушення, інтеграція повноцінної культури медіації в чеську систему вирішення конфліктів й досі є обмеженою. Результати останніх досліджень, проведених на основі опитувань чеського суспільства, свідчать про **низький рівень обізнаності громадськості** про медіацію: лише 33,6% респондентів продемонстрували розуміння цього поняття. Суди могли б відігравати ключову роль як у підвищенні обізнаності, так і у впровадженні практики медіації. У чеській правничій літературі наголошується на відповідальності судової влади за сприяння мирному врегулюванню спорів між сторонами. На практиці **суди часто надають пріоритет вирішенню спорів шляхом укладення мирових угод, а не розгляду справ у суді та винесення судових рішень**. Однак дані Міністерства юстиції Чехії за 2019 рік вказують на те, що цей підхід має обмежений успіх: із 200 969 цивільних справ, розглянутих у районних судах, лише 8445 було вирішено шляхом укладення мирової угоди, а більшість закінчилася судовими рішеннями, прийнятими в судовому порядку. Це свідчить про те, що для більш широкого застосування медіації в правовій системі Чехії ще мають бути подолані значні перешкоди.

Законодавча база

Медіація в Чехії регулюється Законом № 202/2012 про медіацію, який набрав чинності 1 вересня 2012 року. Цей закон інкорпорує Директиву 2008/52/ЄС, що стосується конкретних аспектів медіації у цивільних та господарських спорах. Він регулює переважно медіацію в цивільних справах, включно з сімейними.

Чи є використання медіації обов'язковим?

У Чехії **практика обов'язкової медіації не застосовується**, проте **суди можуть направляти сторони на попередню інформаційну сесію з питань медіації**. Якщо сторона не явилася на це засідання без поважної причини, суд може накласти на неї **санкцію**, відмовивши їй у повному або частковому відшкодуванні судових витрат, навіть якщо вона виграє справу.

Як це працює

Суддя має кілька способів заохотити сторони до укладення угоди в суді, тим самим підвищуючи показник врегулювання спорів. Згідно із законодавством, у судовому процесі передбачено кілька етапів, на яких судді можуть втрутитися з метою сприяння укладенню угоди, зокрема шляхом використання медіації. Ці етапи можна класифікувати так:

- стадія до медіації;
- стадія медіації;
- стадія після медіації.

Серед них роль судді найбільш виражена на етапі, що передує медіації. В ході процедури медіації взаємодія між суддею та медіатором зазвичай обмежена через обов'язок медіатора дотримуватися конфіденційності.

Щоб надати можливість проведення медіації, **судові провадження зазвичай призупиняються**. На етапі після медіації передбачається взаємодія між судовим процесом і процедурою медіації. Якщо медіація не проводиться або не завершується укладенням угоди, суд відновлює розгляд справи. З іншого боку, якщо вдається досягти угоди, результати можуть бути різними: сторони можуть повністю припинити судовий процес на підставі угоди або офіційно закріпити її в судовому рішенні. Після **затвердження судом** угода за результатами медіації набирає чинності — за умови, що вона відповідає вимогам законодавства.

Етап до медіації охоплює період від виникнення спору до початку процедури медіації. Перед тим, як сторони зберуться для проведення медіації, їм слід, в ідеалі, повідомити про медіацію як про потенційний засіб вирішення їхнього конфлікту поза судом. У деяких випадках **їхні законні представники можуть повідомити їх про цей варіант** ще до подання позову. Однак у країнах, де медіація менш розвинена, таких як Чехія, **суди** можуть відігравати значну роль у просуванні такого варіанту.

Медіація при суді зазвичай може розпочатися одним із двох способів:

- за рекомендацією судді, яку сторони можуть прийняти добровільно або запропонувати спільно, після чого провадження призупиняється суддею на час процедури медіації;
- за наказом про направлення справи до суду, в якому суддя вимагає від сторін взяти участь у першій зустрічі з зареєстрованим медіатором, призупинивши судовий розгляд.

Якщо сторона без поважних причин відмовляється взяти участь у цьому засіданні, вона ризикує **втратити компенсацію частини або всіх витрат на судовий процес**, навіть якщо зрештою виграє справу. Основною метою цієї першої зустрічі із зареєстрованим медіатором є ознайомлення сторін із принципами роботи медіації та її перевагами. В ідеалі, ця зустріч призводить до угоди про медіацію, що є початком формального процесу. Зазвичай суди направляють сторони на **тригодинну сесію з медіатором** для розгляду цього варіанту. Однак у деяких випадках угода про медіацію може бути досягнута до завершення такої зустрічі, що дозволяє продовжити медіацію.

Якщо сторони вирішують не продовжувати медіацію під час або після першої сесії, вони отримують **офіційне підтвердження про виконання свого зобов'язання щодо участі**. За даними Міністерства юстиції, кількість справ, що передаються до медіації, постійно зростає, що супроводжується збільшенням кількості угод, досягнутих після перших зустрічей.

Щоб отримати акредитацію медіатора відповідно до чеського законодавства, кандидат повинен скласти **спеціальний іспит**, після чого його заносять до **реєстру медіаторів** і дозволяють професійно займатися цією діяльністю.

Витрати

Безкоштовна медіація у спорах зі споживачами через Європейський центр споживачів (ЕСС). Споживач може отримати певну юридичну або соціальну допомогу від громадських організацій (ГО). Для інших форм медіації, таких як ті, що стосуються приватних сімейних питань або господарських конфліктів, зазвичай стягується **плата**.

Джерела

- Ленка Душкова та Ян Голаш, Роль суддів на етапі попередньої медіації в рамках судової медіації: аналіз практики в Чеській Республіці (Lenka Duszkova & Jan Holas, The role of judges at the pre-mediation stage of court-annexed mediation: A case study of the situation in the Czech Republic), *Hungarian Journal of Legal Studies*, травень 2023 р. (доступно за

адресою: <file:///C:/Users/PMA%20tel%200645243612/Documents/PravoJustice/2560-1067-article-10.1556-2052.2023.00403.pdf>.

- Вебсайт, що містить перелік сертифікованих медіаторів, які займаються сімейними справами: <https://mediatori.justice.cz>
- Вебсайти, на яких представлено норми законодавства Чехії, що регулюють медіацію у сімейних справах: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=202&r=2012>
http://www.cak.cz/assets/zakon-o-mediaci_aj.pdf

ДАНІЯ

Вступ

У Данії інститут медіації у цивільних справах з'явився наприкінці 1700-х років, коли були створені «ради з примирення», завданням яких було досягнення угоди до того, як справа потрапляла до суду. На основі цієї форми формального методу досягнення угоди і була створена сучасна медіація. У 2003 році було започатковано пілотну програму сучасної **медіації при суді**, а у 2008 році її було перетворено на постійну практику.

Законодавча база

Закон про судочинство, розділ 27.

Чи є використання медіації обов'язковим?

У Данії медіація у цивільних справах є **добровільною**; її проведення **не є загальною вимогою**. Проте участь у ній **заохочується** данськими судами, які можуть рекомендувати медіацію під час попереднього розгляду справи та пропонувати як стандартний варіант при поданні позову. Вона може застосовуватися в різних ситуаціях і, якщо її приймають обидві сторони та медіатор, може бути засобом врегулювання конфліктів.

Як це працює

Правила здійснення судово-медіаційної діяльності у цивільних справах, що розглядаються в районному суді, вищому суді або Морському та господарському суді, викладені в розділі 27 Закону про судочинство. За бажанням сторін суд може призначити медіатора, який допоможе їм дійти взаємоприйняттого рішення щодо суперечки. Метою процедури є надання сторонам у справі, що розглядається судом, можливості, за їхнім бажанням, спробувати врегулювати спір іншим способом, ніж через рішення суду або традиційний процес примирення в суді, який ґрунтується на чинному законодавстві. Судова медіація може надати можливість досягти взаємоприйняттого вирішення конфлікту; це вважається більш задовільним для обох сторін, оскільки дозволяє їм мати більший контроль над результатом і враховує їхні основні потреби, інтереси та майбутнє.

Медіатором може виступати суддя або інший службовець суду, призначений для врегулювання спорів, або **адвокат**, уповноважений адміністрацією суду для врегулювання спорів у відповідній юрисдикції Вищого суду. Після консультацій зі сторонами медіатор вирішує, як відбуватиметься процедура медіації. Медіатор може зустрітися з кожною стороною віч-на-віч за їхньою згодою. Якщо сторони не домовилися про інше, **кожна з них несе відповідальність за оплату власних судових витрат на медіацію**.

Якщо буде досягнуто угоди, може бути складено офіційний протокол про медіацію, після чого справа може бути закрита. **Угода про примирення, укладена в суді або іншому органі, де закон дозволяє примусове виконання судових рішень, може слугувати підставою для виконання відповідно**

до п. 1 ч. 2 ст. 478 Закону про судочинство. Якщо підписана позасудова угода про врегулювання заборгованості прямо передбачає, що вона може бути використана як підстава для виконання, то виконання може також здійснюватися відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 478.

Витрати

Вартість медіації в цивільних справах у Данії значно варіюється залежно від характеру спору та організації, яка його розглядає. Такі установи, як *Mediationsinstituttet*, стягують близько 40 тис. данських крон плюс ПДВ за вирішення конфліктів у сфері бізнесу та будівництва, 18 750 данських крон плюс ПДВ за приватні/споживчі справи та 3750 данських крон плюс ПДВ з кожної сторони за медіацію у сімейних справах. Деякі організації, як-от *Voldgiftsinstituttet*, пропонують різні схеми оплати, зокрема реєстраційні, адміністративні та медіаційні збори.

Джерела

- Переклад розділу 27 Закону про судочинство англійською мовою: <https://www.uv.es/medarb/observatorio/leyes-mediacion/europa-resto/denmark-administration-of-justice-act-chapter-27.pdf>
- Інформація про закон: <https://www.retsinformation.dk/>
- Анна Нюлунд, «Медіація у сімейних справах у Скандинавії: рух до системи диференційованих послуг?», у: А. Калдал та ін. (ред.), *Діти у спорах про права опіки* (Anna Nylund, Nordic Family Mediation: Towards a System of Differentiated Services?, in: A. Kaldal et al. (eds.), *Children in Custody Disputes*), https://doi.org/10.1007/978-3-031-46301-3_3

АНГЛІЯ ТА УЕЛЬС

Вступ

Підвалини сучасної медіації у цивільних справах в Англії можна простежити до оцінки системи цивільного правосуддя, проведеної лордом Вульфом у 1990-х роках, метою якої було зменшення витрат, затримок і ускладнень. Ця оцінка сприяла прийняттю методів альтернативного вирішення спорів АВС, зокрема медіації, які отримали офіційну підтримку через Правила цивільного судочинства, встановлені в 1999 році. Перші кроки включали програми добровільної медіації в судах, такі як програма, започаткована в Центральному суді графства Лондон у 1996 році, а також створення Національної гарячої лінії з питань медіації у 2004 році, спрямованої на покращення доступу до послуг медіації.

Законодавча база

Правила цивільного судочинства (CPR).

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація у сімейних справах в Англії та Уельсі є добровільною процедурою. Однак починаючи з квітня 2014 року всі особи, які бажають звернутися до суду, незалежно від того, чи отримують вони державне фінансування, **зобов'язані розглянути можливість медіації, попередньо взявши участь у зустрічі з інформування та оцінки медіації (MIAM)**, за винятком випадків, коли застосовуються конкретні винятки, наприклад, у справах, пов'язаних із домашнім насильством. Відповідач також повинен бути присутнім, якщо його запросять. **Якщо заявник вирішить звернутися до суду, він має заповнити відповідний розділ свого клопотання, вказавши одне з такого: він звільнений від участі в MIAM; він взяв участь у процедурі MIAM, але медіація була визнана не-**

доцільною; або він взяв участь у медіації, яка або була перервана, або не дозволила вирішити всі питання.

Останні значні зміни у сфері медіації включають знакове рішення Апеляційного суду у справі *«Джеймс Черчилль проти Ради графства Мертір-Тідфіл» (James Churchill v Merthyr Tydfil County Borough Council)*, винесене наприкінці 2023 року, та [заяву](#) Уряду про те, що він запровадить обов'язкову медіацію для деяких позовів за частиною 7 у суді графства (тобто «стандартних» позовів, особливо у випадках, коли йдеться про істотні суперечки щодо обставин справи). **Для тих позовів, які підпадають під дію нового режиму в суді графства, медіація буде обов'язковою.**

У справі *Черчилля* Апеляційний суд постановив, що суди мають право зобов'язувати сторони брати участь у медіації або іншій формі АВС, а також мають право зупиняти провадження з метою сприяння АВС між сторонами.

Завдяки цій справі вперше судді отримали прямі повноваження **зобов'язувати** сторони брати участь у медіації або інших формах альтернативного вирішення спорів. Апеляційний суд уточнив, що суди мають право **зупиняти провадження** або зобов'язувати сторони до участі в таких процедурах. Цей підхід значно відрізняється від попереднього, який ґрунтувався на розумінні того, що примус сторін до таких процесів може неправомірно порушувати їхнє право на доступ до судів. Таке тлумачення впливає з рішення Апеляційного суду в справі *«Халсі проти “Мілтон-Кейнс Дженерал НХС Трест”» (Halsey v Milton Keynes General NHS Trust)* від 2004 року.

У справі Черчилля Апеляційний суд постановив, що суд може зупинити провадження або зобов'язати сторони взяти участь у процедурі альтернативного вирішення спорів, за умови що таке рішення не порушує права позивача на судовий розгляд і є пропорційним для досягнення законної мети справедливого, швидкого та економічно обґрунтованого вирішення спору. Примус за судовим рішенням, ймовірно, буде крайнім заходом.

Апеляційний суд відмовився встановлювати фіксовані принципи щодо того, коли і як слід виносити рішення про застосування АВС. Це буде залежати від конкретних фактів і обставин справи. Однак Апеляційний суд назвав чинники, які можуть мати певне значення при вирішенні цього питання:

- форма АВС, що розглядається;
- чи мають сторони юридичне представництво;
- терміновість справи та обґрунтованість затримок, спричинених АВС (зокрема те, чи може будь-яка затримка призвести до втрати права на позов або виникнення проблем з обмеженням строку позовної давності);
- витрати на АВС (як в абсолютному вираженні, так і відносно ресурсів сторін та вартості позову);
- ймовірність вирішення позову шляхом АВС;
- будь-який істотний дисбаланс у ресурсах, переговорній силі або досвідченості сторін;
- причини небажання брати участь в АВС; та
- обґрунтованість та пропорційність санкцій за відмову від АВС.

Ця справа підтверджує, що АВС має залишатися пріоритетним для сторін на всіх етапах судового розгляду, зокрема до початку судового процесу. Суди зберігають право накладати **штрафні санкції** на сторону, яка безпідставно відмовилася брати участь у процедурі альтернативного вирішення спорів. Це означає, що навіть якщо вимога про проведення медіації була визнана недоцільною, сторона, яка виграла судовий процес, все одно може бути покарана зобов'язанням **сплатити судові витрати**.

З 1 жовтня 2024 року до Правил цивільного судочинства (CPR) було внесено зміни, які відображають рішення Апеляційного суду у справі Черчилля. Серед основних змін — чітка вказівка в Правилі

1 про те, що головна мета справедливого розгляду справ із пропорційними витратами тепер включає, наскільки це можливо, «просування або використання альтернативних способів вирішення спорів». Обов'язки судів щодо активного розгляду справ були розширені і тепер включають «надання приписів або заохочення сторін до використання альтернативних способів вирішення спорів та сприяння такому використанню» (п. (е) ч. 2 Правила CPR 1.4). Також було внесено зміни до повноважень судів щодо управління справами, щоб прямо дозволити судам зобов'язувати сторони брати участь в АВС (п. (о) ч. 2 Правила CPR 3.1).

Як це працює

У сімейних справах суд вимагає надати **докази про участь у МІАМ** для ознайомлення з процедурою медіації або про звільнення від цієї вимоги через особливі обставини, зазначені в розділі 11 форми С100 (див. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/66a772f9ab418ab055592e93/C100_0424.pdf). До таких **винятків** належать випадки, пов'язані з домашнім насильством або жорстоким поведінням з дітьми, які зазвичай не підходять для медіації. Медіатор може надати рекомендації з цього питання під час інформаційно-оціночної зустрічі з медіації або першої зустрічі. Якщо є докази домашнього насильства або жорстокого поведіння з дітьми, особи можуть бути звільнені від участі в МІАМ і мати право отримати юридичну допомогу, щоб найняти адвоката для судового розгляду.

Медіація в сімейних справах є саморегульованою професією, що об'єднує різні членські організації, які входять до складу Ради з питань медіації в сімейних справах (FMC). Ця рада створена з метою стандартизації практики медіації в сімейних справах в Англії та Уельсі й виступає представницьким органом для членських організацій та практикуючих фахівців у взаємодії з державними органами.

Медіатори мають різний професійний досвід: юридичний, психологічний, у сфері соціальної допомоги тощо. Кожна організація, що є членом або акредитованою організацією, має власні стандарти навчання та професійної підготовки. Дотримання цих стандартів у всіх організаціях, що є членами FMC, контролює та забезпечує Наглядова рада з питань стандартів медіації в сімейних справах (FMSB). Як незалежний орган, FMC відіграє ключову роль у підтримці своїх організацій-членів, які також є громадськими організаціями. Серед відомих членів — Група з питань альтернативного вирішення спорів, Асоціація медіаторів у сімейних справах (Family Mediators Association), Національна служба з питань медіації у сімейних справах (National Family Mediation), Колегія медіаторів (College of Mediators), Resolution та The Law Society.

Після проведення МІАМ у сімейних справах, якщо сторони вирішать продовжити медіацію, вони братимуть участь у сесіях, які зазвичай тривають 1-2 години кожна. Тривалість і кількість цих сесій залежатимуть від обставин конкретної справи.

Після досягнення угоди медіатор оформляє її у вигляді **меморандуму про взаєморозуміння**, щоб забезпечити однозначність прийнятих рішень.

Угоди, укладені у результаті медіації, можуть бути **визнані судом юридично обов'язковими** за умови згоди обох сторін. Це може бути особливо корисно для довгострокових домовленостей, зокрема щодо виплати аліментів на утримання дітей, або коли для забезпечення дотримання домовленостей необхідна офіційна угода.

Деяким особам доцільно звернутися за юридичною консультацією паралельно з медіацією, і для покриття цих витрат може бути надана допомога за програмою **Legal Aid**. Якщо обставини зміняться і наявні домовленості припинять діяти, сторони можуть звернутися до медіатора для внесення до меморандуму про взаєморозуміння необхідних змін.

Витрати

Для медіації у сімейних справах та юридичних консультацій, пов'язаних з процедурою медіації, доступна допомога за програмою Legal Aid. Особи з низьким рівнем доходу, які відповідають критеріям для отримання такої допомоги, можуть безкоштовно відвідати інформаційно-оціночну

зустріч з медіації (MIAM) та подальші сесії медіації. Крім того, у разі необхідності може бути надана фінансова допомога для отримання юридичної консультації, пов'язаної з медіацією. **Якщо право на правову допомогу має лише одна сторона, обидві сторони все одно можуть безкоштовно відвідати MIAM та початкову сесію медіації.** Навіть якщо жодна зі сторін не має права на допомогу за програмою Legal Aid, вибір медіації часто може бути більш економічним рішенням.

Якщо спір стосується грошової вимоги на суму менше ніж 10 тис. фунтів стерлінгів, можна скористатися **безкоштовною державною службою медіації у справах про невеликі суми.**

Якщо орендодавець або орендар бере участь у справі про право власності на житло, сторони можуть скористатися **безкоштовними** послугами [Державної служби медіації з питань оренди.](#)

Якщо вартість спору не перевищує 50 тис. фунтів стерлінгів, [Рада з медіації у цивільних справах](#) пропонує [програму медіації з фіксованою оплатою](#), яка дозволяє сторонам найняти медіатора за прийнятними тарифами.

У сімейних справах [програма ваучерів на медіацію в сімейних справах](#) передбачає надання допомоги у розмірі до 500 фунтів стерлінгів (включно з ПДВ) на покриття витрат на медіацію для тих, хто відповідає її критеріям. Відповідність критеріям для участі в програмі ваучерів на медіацію оцінюється на інформаційно-оціночній зустрічі з медіації (MIAM) за участю кваліфікованого медіатора, який і оцінює відповідність питань критеріям програми ваучерів. Проте варто зазначити, що не всі справи відповідають вимогам програми.

Відповідно до Правила CPR 44, при оцінці поведінки сторони з метою визначення судових витрат суди будуть конкретно розглядати, чи порушила вона наказ про ABC або чи відмовилася без поважних причин брати участь в ABC.

Джерела

- Довідкові матеріали про медіацію в сімейних справах доступні на вебсайт: уряду Великої Британії: <https://www.gov.uk/government/publications/family-mediation>
- Інформація про допомогу за програмою Legal Aid на вебсайті: [website: https://www.gov.uk/legal-aid.](https://www.gov.uk/legal-aid)
- Місцевого медіатора можна знайти на [сторінці Find a Local Mediator: https://www.familymediationcouncil.org.uk/find-local-mediator/](#)
- Акредитованих медіаторів у сімейних справах можна знайти на вебсайті Ради з питань медіації в сімейних справах (FMC): <https://www.familymediationcouncil.org.uk/>

ЕСТОНІЯ

Вступ

Медіація у сімейних справах є однією з найпоширеніших форм медіації в Естонії, яку приватні практикуючі фахівці запровадили ще в 1997 році. Протягом багатьох років основною і, свого часу, єдиною організацією, що надавала послуги медіації в сімейних справах, була Естонська асоціація медіаторів (*Eesti Lepitajate Ühing*). Ця організація була створена з метою поліпшення послуг медіації в сімейних справах на національному рівні й отримала часткову державну підтримку, а також сприяння місцевих органів влади та судів. У 2018 році на ринок вийшов Інститут медіації (*Lepituse Instituut*) — друга асоціація з медіації в сімейних справах. Окрім приватних послуг з медіації, такі міста, як Таллінн, Тарту, а також інші муніципалітети, постійно пропонують своїм мешканцям безкоштовні програми медіації у сімейних справах.

Розвиток медіації в Естонії — як академічної дисципліни та практичної послуги — відбувається повільно. **Інформованість громадськості про медіацію залишається обмеженою**, тому просування та

розвиток цієї галузі значною мірою залишаються в руках галузевих фахівців. З 1997 року батьки, які розлучаються або проживають окремо, мають доступ до добровільних послуг медіації у сімейних справах. Втім, питання про те, чи залишиться вона добровільною, є предметом дискусій, адже **Цивільний процесуальний кодекс Естонії зобов'язує суди розглядати всі можливі заходи для вирішення справ або частин справ шляхом компромісу або медіації**. На жаль, непослідовна підтримка з боку уряду **гальмує** доступ до медіації для всіх, хто її потребує.

Провідні університети Естонії — Талліннський університет, Талліннський технічний університет та Тартуський університет — докладають зусиль для **підвищення рівня обізнаності громадськості**, організовуючи курси, лекції та семінари. Попри ці ініціативи, можливості для професійних медіаторів залишаються обмеженими, що стримує подальший розвиток цієї професії. Хоча в Естонії існує медіація у цивільних спорах, перевагу продовжують мати саморегулювання та приватний сектор. **Медіація ще не отримала визнання як повноцінна альтернатива судовому провадженню.**

Законодавча база

В Естонській Республіці організація послуг медіації в сімейних справах регулюється такими законодавчими актами:

- [Закон про державні послуги сімейної медіації 2021 року](#) (*riikliku perelepitusteenuse seadus*);
- [Закон про примирення](#) (*lepitusseadus*);
- [Закон про соціальне забезпечення](#) (*sotsiaalhoolekande seadus*);
- [Закон про сімейне право](#) (*perekonnaseadus*);
- [Цивільний процесуальний кодекс](#) (*tsiviilkohtumenetluse seadustik*).

У законодавстві немає чітко визначеної правової бази для **медіації при суді**, що робить позасудову медіацію відносно широкою та неокресленою. Крім того, чинне законодавство не регулює різні форми медіації.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація у сімейних справах є добровільною.

Як це працює

Медіація у сімейних справах в Естонії доступна естонською, російською та англійською мовами. Ця послуга призначена для батьків, які проживають окремо або перебувають у процесі розлучення, мають принаймні одну неповнолітню дитину та не можуть дійти згоди з питань, що стосуються умов проживання дитини, таких як опіка, право на відвідування або виплата аліментів. Медіатор у сімейних справах, виступаючи в ролі нейтрального посередника, допомагає батькам обговорити їхні проблеми та досягти взаємоприйнятної рішення. Основна мета медіації — не примирити батьків, а досягти практичної та стабільної угоди.

Наразі в Естонії немає **офіційних процедур акредитації** медіаторів і не ведеться єдиний національний реєстр практикуючих медіаторів. Однак Асоціація адвокатів Естонії веде окремий список адвокатів, які надають послуги з медіації. Жорстких законодавчих вимог щодо підготовки медіаторів або державного нагляду за процедурою медіації немає. Це стає на заваді розвитку послуг медіації та стримує заходи держави щодо їх ефективного просування. На практиці медіатор у сімейних справах в Естонії проходить 160 годин базової підготовки з питань сімейного примирення, має відповідний досвід консультування та вищу освіту в таких галузях, як психологія, право або соціальна робота.

Згідно із Законом про примирення (*lepitusseadus*), медіатором може бути:

- особа, призначена сторонами спору для врегулювання спору (це можуть бути експерти з психології, соціальної роботи, захисту дітей або юридичних питань) — така особа може діяти через організацію, в якій вона працює або з якою пов'язана;
- адвокат, який офіційно заявив про свій намір діяти як медіатор в Асоціації адвокатів Естонії;
- нотаріус, який зробив аналогічну заяву в Нотаріальній палаті;
- у випадках, передбачених законом, медіатор також може призначатися державним або муніципальним органом з питань медіації.

Медіатори у сімейних справах в Естонії представлені переважно Естонською асоціацією медіаторів (*Eesti Lepitajate Ühing*) та Інститутом медіації (*Lepituse Instituut*). Крім того, в рамках судового розгляду **суддя може призначити медіацію в сімейних справах** як частину розгляду справи.

Медіатори у сімейних справах зазвичай зустрічаються з обома батьками одночасно. Стандартна сесія триває близько 90 хвилин, а для досягнення результату здебільшого потрібно дві-три сесії.

Витрати

З 1 вересня 2022 року послуги медіації у сімейних справах надаються безкоштовно як державна послуга. Щоб отримати доступ до послуги, необхідно звернутися до Ради соціального страхування.

Джерела

- Тваронавічене, Н. Камінскієне, Д. Роне, Р. Уудекюлл, Медіація в країнах Балтії: тенденції та проблеми впровадження (Tvaronavičienė, N. Kaminskienė, D. Rone, R. Uudeküll, Mediation in the Baltic States: developments and challenges of implementation), Доступ до правосуддя у Східній Європі (Access to Justice in Eastern Europe), 4(16), 2022 р., с. 1-23 (<https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000427>).

ФІНЛЯНДІЯ

Вступ

Медіація у цивільних справах у Фінляндії з'явилася відносно недавно — у 2006 році, коли було запроваджено **медіацію при суді** в цивільних справах відповідно до Закону про примирення у кримінальних та деяких цивільних справах (1015/2005). Цей закон, розроблений за зразком моделей Норвегії та Данії, офіційно затвердив призначену судом медіацію як ефективний спосіб вирішення цивільних спорів, які традиційно розглядалися виключно в рамках офіційного судового розгляду. До цього у Фінляндії не існувало чіткої законодавчої бази для медіації, а цивільні суди не надавали професійних послуг з медіації.

Законодавча база

- Закон про шлюб (234/1929): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234?search%5btype%5d=pika&search%5bpika%5d=avioliittolaki#OIL5>
- Закон про опіку над дітьми та право на спілкування з ними (361/1983): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Закон про виконання рішень щодо опіки над дітьми та права на спілкування з ними (619/1996): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960619>

- Закон про медіацію у цивільних справах та підтвердження угод у загальних судах (394/2011): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110394>

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація у сімейних справах є **добровільною**.

Як це працює

У Фінляндії надаються три різні види послуг з медіації в сімейних справах:

1. **позасудова медіація;**
2. **судова медіація як незалежна процедура;**
3. медіація в рамках виконання рішення щодо опіки над дітьми та право на спілкування з ними.

1. Позасудова медіація

У Законі про шлюб (234/1929) наголошується на вирішенні сімейних суперечок насамперед шляхом переговорів та взаємних домовленостей між членами сім'ї. Коли для вирішення конфліктів потрібна зовнішня допомога, сім'ї можуть звернутися до служб медіації сімейних конфліктів муніципальних комісій соціального забезпечення. Ця допомога надається всій родині або окремим подружжям, як спільно, так і окремо. Здебільшого медіаторами виступають фахівці зі служб підтримки розвитку та сімейного консультування або інших соціальних служб. Як окрема процедура, медіація у сімейних справах сприяє взаємному обговоренню та переговорам з метою вирішення суперечок без втручання інших соціальних або сімейних консультаційних служб.

Окрім муніципалітетів, послуги з медіації надають центри сімейного консультування, пов'язані з Церквою, різноманітні організації та уповноважені особи.

Основним обов'язком медіатора у справах про розлучення є захист прав дітей. Медіатори допомагають батькам мирно вирішувати такі питання, як домовленості про спільну опіку, умови проживання дитини, графік відвідування батьками та спільні фінансові зобов'язання щодо виховання дітей.

Коли угоду досягнуто, медіатори допомагають оформити її у вигляді договору. Щоб угода мала юридичну силу, її **повинен затвердити співробітник служби у справах дітей, що робить її рівнозначною судовому рішенню**.

2. Судова медіація

Суди виступають медіаторами у спорах щодо опіки над дітьми, умов проживання, прав на відвідування та виплати аліментів відповідно до Закону про медіацію у цивільних справах та підтвердження угод у загальних судах (394/2011). Ця процедура відрізняється від традиційного судового розгляду; він є **добровільним** і вимагає згоди обох батьків, що є більш швидкою та доступною альтернативою.

Процедура медіації розпочинається, коли сторони звертаються з відповідним клопотанням до суду або коли справа, що вже розглядається судом, **передається на медіацію**. Кожна зі сторін може припинити процедуру на будь-якому етапі. Медіатором зазвичай виступає суддя, якому допомагає зовнішній фахівець, наприклад психолог або соціальний працівник. Учасники судової медіації також можуть звернутися за допомогою до законних представників або радників на свій вибір. Пріоритетним завданням залишається захист інтересів дітей. Під час затвердження угод суди враховують положення, викладені в таких нормативно-правових актах, як Закон про опіку над дітьми та право на спілкування з ними (361/1983) та Закон про утримання дітей (704/1975), і прирівнюють затверджені угоди до судових рішень. Якщо в результаті медіації не вдається досягти угоди, справа

повертається до судового розгляду або закривається, якщо вона не була частиною вже розпоча- того судового процесу.

В ході медіації медіатор організовує зустрічі між батьками та проводить індивідуальні бесіди з ди- тиною або дітьми, якщо їхній вік та рівень розвитку дають змогу зрозуміти їхню точку зору. **Потім готується звіт, в якому підсумовується процедура медіації, що подається на розгляд суду.** Якщо угоди не досягнуто, суд виносить рішення з урахуванням висновку медіатора.

3. Медіація як частина процесу виконання вже наявних рішень

Ця форма медіації застосовується виключно в тих випадках, коли один з батьків ініціює процес виконання рішення в районному суді після того, як інший з батьків не виконав раніше прийняте рі- шення про опіку або право на спілкування з дитиною. Відповідно до Закону про виконання рішень щодо опіки над дітьми та права на спілкування з ними (619/1996), суди призначають медіаторів у справах, що вимагають виконання раніше винесених рішень про опіку або спілкування з дітьми. Та- кими медіаторами зазвичай виступають професійними психологами, що спеціалізуються на дитячій психології, соціальними працівниками, які мають досвід у сфері соціального забезпечення дітей, або працівниками служб захисту дітей. Метою є заохочення спільних зусиль батьків та інших зацікавлен- них сторін для забезпечення благополуччя дитини протягом усього процесу.

Витрати

Соціальні послуги, що надаються муніципалітетом або містом, є безкоштовними. Медіація у сі- мейних справах також доступна безкоштовно. Для проведення медіації в суді громадяни можуть звертатися за фінансовою допомогою з державного фонду для покриття витрат.

Джерела

- Організація медіації у сімейних справах є обов'язком муніципальних рад соціального за- безпечення: <http://www.kunnat.net/fi/Yhteystiedot/kunta-alan-yhteystiedot/kunnat/Sivut/default.aspx>
- Асоціація адвокатів Фінляндії готує юристів до виконання функцій медіаторів у спорах із сімейного права: <https://asianajaliitto.fi/>
- Судова медіація є обов'язком районних судів: <http://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/yhteystiedot.html>
- Медіація на вебсайті Управління юстиції: <https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/avioliittolaki/perheasioidensovittelu.html>
- Брошура Міністерства юстиції про судову медіацію у спорах про опіку: https://oikeus.fi/en/index/esitteet/expert-assistedmediationofcustodydisputes_2.html
- Брошура англійською мовою: https://oikeus.fi/en/index/esitteet/expert-assistedmediationofcustodydisputes_2.html
- Національний інститут охорони здоров'я та добробуту, Посібник із захисту дітей — ме- діація в сімейних справах: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/perheasioiden-sovittelu>
- Процедура мирного врегулювання спорів із сімейного права Асоціації адвокатів Фінляндії: <https://asianajaliitto.fi/>
- Фінський форум з питань медіації: <http://www.ssf-ffm.com/index.php>

Вступ

Витоки сучасної медіації у цивільних справах у Франції можна простежити до Закону 1995 року (Закон № 95-125), який ввів її до судово-правової системи. Цей крок став важливим проривом, але на початку його впровадження було повільним через відсутність інтересу та недостатню підготовку фахівців. Та темпи розвитку пришвидшилися після того, як у 2011 році Франція імплементувала Європейську директиву про медіацію (2008/52/ЄС). Нещодавні реформи ще більше сприяли розвитку альтернативних методів вирішення спорів, включаючи вимогу про медіацію у конкретних дрібних позовах та конфліктах між сусідами.

Законодавча база

- Медіація за призначенням суду: Закон № 95-125 від 8 лютого 1995 року, який доповнюється Декретом № 2012-66 від 22 липня 1996 року; Наказ № 2011-1540 від 16 листопада 2011 року, що імплементує Директиву 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року, з поправками до Закону від 8 лютого 1995 року.
- Для медіації у сімейних справах передбачено отримання добровільного державного диплома, запровадженого Декретом від 2 грудня 2003 року ([ст. R.451-66 та наступні статті Кодексу соціальної допомоги та сімейного права \(Code de l'Action Sociale et des Familles\)](#)) та постановами від 12 лютого 2004 року та 19 березня 2012 року.

Чи є використання медіації обов'язковим?

У законі № 2016-1547 від 18 листопада 2016 року, метою якого є модернізація системи правосуддя для потреб XXI століття, передбачено **обов'язкову попередню спробу медіації у сімейних справах** (відому як *tentative de médiation familiale préalable obligatoire* — «ТМФПО») у випадках, що не стосуються розлучення або суперечок після розлучення. Цей захід був запроваджений на три роки після прийняття закону в 11 судах. ТМФПО вимагає від сторін взяти участь у сімейній медіації перед подачею конкретних позовів, а невиконання цієї вимоги може призвести до того, що **суд за власною ініціативою визнає позов неприйнятним**. До відповідних позовів можна віднести запити про внесення змін до попереднього рішення судді у сімейних справах, до положень затвердженої судом угоди, а також питання, пов'язані з такими проблемами, як місце постійного проживання дітей, права на відвідування та проживання, фінансові внески на освіту та утримання неповнолітніх або рішення щодо батьківських прав. Це зобов'язання не застосовується у випадках насильства або коли один з батьків перебуває під очевидним впливом іншого. Випробувальний період завершився 31 грудня 2024 року.

Як це працює

У цьому законі медіація визначається як структурована процедура, в якому дві або більше сторін прагнуть досягти взаємної згоди для мирного вирішення спору за допомогою нейтральної третьої сторони. Ним встановлюється стандартизована основа для всіх форм медіації.

У Франції медіація у сімейних справах не є регульованою професією. **Медіація у сімейних справах може мати місце за таких обставин:**

- без залучення судових органів: це називається звичайною сімейною медіацією, в рамках якої сторони звертаються безпосередньо до медіатора;
- в рамках судового провадження (відповідно до статті 1071 Цивільного процесуального кодексу Франції, а також статті 255 та п. 10 частини другої статті 373 Цивільного кодексу Франції): суддя у сімейних справах (*juge aux affaires familiales* або «JAF») може запропо-

нувати сторонам медіацію і, якщо вони погодяться, призначити медіатора для супроводу процесу;

- за наказом судді: JAF може направити сторони на зустріч із сімейним медіатором, який надасть інформацію про мету та порядок проведення медіації у сімейних справах. Будь-який суд, який розглядає спір, може, за згодою сторін, призначити компетентного, неупередженого та незалежного медіатора для надання допомоги.

Медіація у сімейних справах зазвичай починається з **інформаційної сесії**, під час якої медіатор пояснює її цілі, зміст та порядок проведення. Після початку сесії зазвичай тривають від півтори-дві години. Тривалість медіації може бути різною: від коротких зустрічей до процедур, що розтягуються на три й більше місяці. Кількість сесій часто обмежується шістьма, але її можна змінити залежно від складності проблем. У деяких випадках сесії можуть проводитися дистанційно.

Хоча **адвокати можуть бути присутніми**, саме медіатор контролює перебіг переговорів та керує ними. Якщо в результаті медіації досягнуто рішення, воно може бути офіційно затверджене суддею у справах сім'ї (відповідно до статей 1534 та 1565 і наступних Цивільного процесуального кодексу). **Суддя затверджує угоду**, якщо вона не суперечить найкращим інтересам дитини, згода батьків була отримана добровільно (стаття 373-2-7(2) Цивільного кодексу), а сама угода не порушує громадський порядок. Якщо медіація не дасть результату у вигляді угоди, справа може бути передана до суду. Сімейна медіація не дозволяється у справах, пов'язаних з насильством або жорстоким поведінням.

Витрати

Інформаційна сесія проводиться безкоштовно. Медіатори мають можливість самостійно встановлювати розмір своїх гонорарів. При цьому деякі з них вирішують використовувати шкалу Фонду допомоги сім'ям (*Caisse d'Allocations Familiales*), за якою розмір гонорару коригується відповідно до доходу батьків. Особи з обмеженими фінансовими можливостями можуть звернутися за правовою допомогою для покриття частини або всіх витрат. У разі використання послуг узгодженої асоціації медіаторів у сімейних справах, затвердженої Фондом допомоги сім'ям, розмір гонорару визначається за диференційованою шкалою, залежно від доходу кожної зі сторін. Сторони спору можуть спільно вирішити, як розподілити витрати. Якщо угоди не буде досягнуто, витрати будуть розподілені між ними порівну.

Джерела

- Посилання на [інформаційну сторінку Міністерства юстиції](https://www.justice.gouv.fr/justice-france/justice-civile/resolution-amiable-conflits) про медіацію у сімейних справах: <https://www.justice.gouv.fr/justice-france/justice-civile/resolution-amiable-conflits>.
- Посилання на списки медіаторів: <http://www.annuaires.justice.gouv.fr/>

НІМЕЧЧИНА

Вступ

Сімейне право в Німеччині стало однією з перших галузей, де було запроваджено медіацію, і залишається її основною сферою застосування.

Законодавча база

Правова база у сфері медіації: Закон про медіацію (*Mediationsgesetz*), який набрав чинності 26 липня 2012 року.

Інші юридичні джерела можна знайти тут:

- Федеральне міністерство юстиції та захисту прав споживачів (*Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*), адреса: Моренштрассе 37, 10117 Берлін, Німеччина (Mohrenstraße 37, 10117 Berlin, Germany). Інформація про медіацію: https://www.bmj.de/DE/themen/wege_zum_recht/aussergerichtliche_streitbeilegung/mediation/mediation_node.html
- Закон про сприяння медіації та іншим формам позасудового врегулювання спорів (*Gesetz zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung*) (Вісник федеральних законів (BGBl) 2012 р., частина I, № 35 від 25 липня 2012 року): https://www.bmj.de/SharedDocs/Downloads/DE/Gesetzgebung/BGBl/Gesetz_zur_Foerderung_der_Mediation_und_anderer_Verfahren_der_aussergerichtlichen_

Чи є використання медіації обов'язковим?

Рішення про проведення медіації повністю залишається за подружжям, навіть якщо її рекомендує суд. Участь у медіації **не є обов'язковою**. Крім того, кожна зі сторін, включно з медіатором, може припинити процедуру медіації у будь-який момент.

Як це працює

Під час розгляду справи про розлучення суд може зобов'язати подружжя — окремо або разом — взяти участь у **безкоштовній інформаційній сесії** щодо медіації або альтернативних методів позасудового вирішення спорів. Ці засідання проводяться особою або організацією, призначеною судом, а учасники повинні підтвердити свою участь (стаття 135 Закону про провадження у сімейних справах та справах, що не підлягають судовому розгляду (*FamFG*)). Хоча цю постанову не можна забезпечити примусовим виконанням, **суд може врахувати її невиконання при визначенні порядку розподілу судових витрат** (ч. 4 ст. 150 Закону *FamFG*). Аналогічні положення застосовуються до справ, що стосуються батьківської опіки, відповідно до статті ч. 1 ст. 156 та п. 5 ч. 2 статті 81 Закону *FamFG*. У таких ситуаціях батькам також може бути наказано взяти участь в інформаційній сесії з питань медіації або іншої процедури вирішення спорів у позасудовому порядку. Хоча така постанова не підлягає примусовому виконанню, суд може врахувати її невиконання при прийнятті рішення щодо розподілу витрат у справі.

Процедура медіації, який веде медіатор, включає п'ять окремих етапів:

1-й етап: Ініціювання медіації

Медіатор визначає свою роль, пояснює процедуру і окреслює питання, що потребує медіації. Наприкінці цього етапу підписується договір про медіацію, в якому визначаються права та обов'язки обох сторін і медіатора. Цей договір регулює поведінку всіх учасників.

2-й етап: Визначення предмета спору

Визначається конкретний характер та предмет спору. На основі цієї інформації медіатор формулює план і підхід до вирішення питання.

3-й етап: Врахування інтересів

Розбіжності, що спричинили конфлікт між сторонами, обговорюються під проводом медіатора, що сприяє конструктивному діалогу та пошуку можливих рішень.

4-й етап: Вирішення проблем

При посередництві медіатора сторони шукають шляхи досягнення домовленостей, які дозволили б вирішити їхні розбіжності.

5-й етап: Фіналізація

Медіація завершується підписанням письмової угоди, яка часто складається за участю юрисконсульта. Цей документ часто потребує **офіційного засвідчення, зокрема нотаріального**, для забезпечення його юридичної сили.

У Німеччині судова медіація здійснюється «суддями-медіаторами», які залучаються після початку судового розгляду. Хоча наразі ця практика не є поширеною, кількість суддів-медіаторів продовжує зростати.

Медіація в сімейних справах має значні переваги, особливо з точки зору економії часу. У порівнянні з судовим розглядом, який може тривати кілька років, медіація часто вимагає лише декількох місяців для досягнення рішення. Крім того, медіація зазвичай є значно **дешевшою**, ніж розгляд справ у суді.

Витрати

Витрати, пов'язані з медіацією у цивільних справах у Німеччині, різняться залежно від медіатора та складності справи. Погодинна ставка зазвичай становить від 80 до 500 євро плюс ПДВ, хоча деякі організації можуть пропонувати фіксовані тарифи. Здебільшого витрати розподіляються порівну між обома сторонами, які також несуть солідарну відповідальність за загальну суму оплати. Можуть стягуватися додаткові збори за проїзд, проживання та адміністративні послуги. Погодинна ставка часто нижча у сімейних або трудових спорах. Сторони зазвичай ділять витрати на процедуру медіації порівну і несуть солідарну відповідальність перед медіатором за їхню оплату.

Джерела

- Міжнародний центр медіації у сімейних спорах та справах про викрадення дітей Internationales Mediationszentrum für Familienkonflikte und Kindesentführung (MiKK e. V.), адреса: Фазаненштрассе 12, 10623 Берлін, Німеччина (Fasanenstraße 12, 10623 Berlin, Germany): <http://www.mikk-ev.de/>
- Центр медіації у транскордонних справах, що стосуються дітей Zentrale Anlaufstelle für grenzüberschreitende Kindschaftskonflikte beim Internationalen Sozialdienst im Deutschen Verein (ZAnK), адреса: Міхаелькірхштрассе 17/18, 10179 Берлін, Німеччина (Michaelkirchstraße 17/18, 10179 Berlin, Germany): <http://www.zank.de/>
- Асоціація медіаторів Bundesverband Mediation e.V. (BM): <http://www.bmev.de/>
- Асоціація медіаторів у сімейних справах Bundes-Arbeitsgemeinschaft für Familien-Mediation e.V. (BAFM), адреса: Шпіхернштрассе, 11, 10777 Берлін, Німеччина (Spichernstraße 11, 10777 Berlin, Germany): <http://www.bafm-mediation.de/>

ГРЕЦІЯ

Вступ

Закон Греції № 4640/2019 був прийнятий майже через десятиліття після того, як у Греції вперше з'явилася концепція медіації, і майже через два роки після попередньої законодавчої ініціативи, яка не була реалізована. Перший закон цієї країни про медіацію, прийнятий у 2010 році, фактично являв собою транспозицією Директиви ЄС 2008/52/ЄС. Цей закон включав Кодекс поведінки медіаторів та Кодекс етики. Згодом, у 2018 році, закон переглянули, включивши до нього поняття обов'язкової медіації для певних видів справ, таких як сімейні справи, дорожньо-транспортні пригоди, сусідські суперечки, фінансові розбіжності, банківські питання, конфлікти щодо інтелектуальної власності та справи, пов'язані з торговельними марками. Закон № 4640/2019, прийнятий у період соціально-економічних потрясінь, став вагомим кроком уперед у створенні комплексної системи позасудового врегулювання спорів у Греції.

Прагнення до розвитку медіації у цивільних, господарських та сімейних справах у Греції набули нового імпульсу у 2018 році, коли було запропоновано запровадити обов'язкову медіацію в межах, що не порушують конституційні права на доступ до судової системи. Перша серйозна спроба запровадити обов'язкову медіацію мала місце в січні 2018 року відповідно до статті 182 Закону 4512/2018.

Ця ініціатива вимагала від сторін вдатися до медіації перед тим, як розпочати судовий процес. Недотримання цієї вимоги унеможлиблювало розгляд позовів, що часто призводило до їхнього автоматичного відхилення з процедурних причин. Однак це положення застосовувалося лише до обмеженого кола справ, серед яких спори щодо нематеріальних активів, позови про відшкодування збитків, пов'язаних з пошкодженням автомобіля (за винятком тілесних ушкоджень) та суперечки щодо оплати професійних послуг. Також ним охоплювалися конкретні сімейні спори, за винятком справ про розлучення та визнання батьківства, а також позови про компенсацію лікарям від пацієнтів або їхніх родичів, спори, пов'язані з порушенням торгових марок, патентів та промислових зразків, а також різні фінансові конфлікти. Ця ініціатива стала знаковою зміною та заклала основи для медіації в Греції, але також викликала значні суперечки та опір щодо її практичного застосування.

Законодавча база

Поняття медіації (διαμεσολάβηση) було інтегровано в правову систему Греції Законом 3898/2010 про медіацію в цивільних і господарських спорах (опублікований в Урядовому віснику, серія I, № 211/16-10-2010). Цей закон транспонував Директиву Європейського Парламенту та Ради 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року.

У Греції **немає окремих законів, що регулюють медіацію в сімейних справах**. Тому застосовуються загальні положення про медіацію та судову медіацію, викладені в чинному законодавстві.

Чи є використання медіації обов'язковим?

У Греції, де раніше ця концепція була відносно маловідомою, **обов'язкова медіація** відповідно до Закону № 4640/2019 відіграє вирішальну роль. Зробивши її застосування обов'язковим, цей закон мав на меті підвищити обізнаність та сприйняття медіації суспільством. Ця системна робота спрямована на те, щоб запропонувати громадянам швидший, простіший та економічно вигідніший підхід до вирішення спорів поза традиційною судовою системою, що допоможе зменшити кількість невирішених справ у судах та прискорити їхній розгляд. Запровадження обов'язкової медіації відповідає міжнародним тенденціям і є прикладом передової практики, що сприяє використанню альтернативних методів вирішення спорів. Для того щоб зрозуміти причини початкового опору та оцінити, як ця практика сприймається сьогодні, необхідно проаналізувати десять років, що минули з моменту запровадження медіації в Греції.

Як це працює

У Греції медіатори мають бути **акредитовані** Міністерством юстиції. Для цього вони повинні пройти 80-годинну обов'язкову програму навчання, успішно скласти іспити, що проводяться навчальним закладом та міністерством, а також мати вищу освіту. Після акредитації медіатори включаються до Каталогу медіаторів Міністерства, що дає їм право розглядати цивільні, господарські та інші справи, що підлягають медіації. Крім того, щоб зберегти свою акредитацію, медіатори зобов'язані кожні три роки брати участь у програмах безперервного навчання.

Відповідно до статті 2 Закону № 3898/2010, спори з питань приватного права можуть бути передані на розгляд медіатора за згодою обох сторін, за умови, що предмет спору знаходиться в межах їхнього контролю. У статті 8 того ж закону визначено ключові принципи медіації:

- Сторони або їхні законні представники повинні бути присутніми в процедурі медіації разом з адвокатом.
- Медіатори призначаються за взаємною згодою сторін або третьою стороною, обраною ними.
- Процедура визначається медіатором за погодженням зі сторонами, які також зберігають право припинити її на будь-якому етапі.

Медіація є **конфіденційною**, і записи обговорень не ведуться. В ході цієї процедури медіатори можуть зустрічатися або спілкуватися з кожною зі сторін окремо. Після завершення медіації медіатор складає протокол процедури (відповідно до статті 9 Закону № 3898/2010), до якого вносяться всі досягнуті домовленості. Цей документ має бути підписаний медіатором, кожною зі сторін спору та їхніми відповідними адвокатами. На вимогу принаймні однієї сторони медіатор також відповідальний за **подання цього протоколу до реєстру місцевого суду першої інстанції, де він набирає юридичної сили**.

Наступні зміни в практиці медіації були внесені частиною першою статті 214В Цивільного процесуального кодексу, введеною статтею 7 Закону № 4055/2012. Нею було закріплено **судову медіацію** (δικαστική μεσολάβηση), що дає змогу вирішувати спори з питань приватного права за допомогою цього необов'язкового механізму до подання позову або під час його розгляду. Відповідно до пункту 3 цієї статті, будь-яка сторона може звернутися з проханням про медіацію, подавши письмову заяву через свого адвоката про передачу справи судді-медіатору. Пункт 4 передбачає, що суди, які розглядають незавершені справи, можуть за необхідності пропонувати судово-медіаційне врегулювання, відкладаючи слухання на строк до шести місяців за згодою сторін. Якщо в ході процедури буде досягнуто згоди, складається акт медіації, який підписують усі сторони та їхні адвокати і який **передається до канцелярії суду**. Після офіційного подання цей акт становить виконавчий документ відповідно до п. (с) ч. 2 ст. 904 Цивільного процесуального кодексу.

Два важливі положення нових законів включають статтю 116А Цивільного процесуального кодексу (введена ч. 2 ст. 1 Закону № 4335/2015), яка зобов'язує суди на всіх етапах провадження сприяти медіації, якщо це є доцільним для позасудового вирішення спорів. Крім того, статтею 214С передбачено, що **суди повинні рекомендувати медіацію** у випадках, коли це видається доцільним, дозволяючи тримісячне відстрочення, якщо сторони дають згоду або самостійно приймають рішення про медіацію під час проведення судового розгляду.

Ухвалення Закону про медіацію № 4640/2019 ще більше розмежувало добровільну та обов'язкову медіацію в Греції. Добровільна медіація застосовується до будь-яких цивільних або господарських справ, які визнаються відповідними для такого вирішення. Натомість **обов'язкова медіація передбачає проведення попередньої сесії, яка в певних випадках має відбуватися до початку судового розгляду справи**. Якщо будь-яка зі сторін не бажає продовжувати медіацію після цієї першої сесії, вона може вільно продовжувати судовий процес. Вимога щодо обов'язкової першої сесії застосовується **лише в конкретних випадках**, таких як сімейні спори (за винятком шлюбних питань, які не підходять для медіації), позови на суму понад 30 тис. євро та спори, що впливають з договорів, які містять положення або домовленість про медіацію в письмовій формі.

Однією з основних переваг медіації є те, що після того, як досягнуто консенсусу, складається «протокол про успішне вирішення спору». Цей документ може подаватися будь-якою стороною в будь-який час до секретаря суду першої інстанції. Оскільки процедура медіації є доступною, а мінімальний збір за реєстрацію протоколу медіації у зазначеному суді становить 50 євро, отриманий протокол набуває сили виконавчого документа відповідно до статті 904 Процесуального кодексу Греції.

Положення про медіацію викладені в статтях 5-7 нового закону і включають конкретні вимоги до форми, яких необхідно дотримуватися. Недотримання цих вимог призведе до відмови у задоволенні справи, якщо медіація не дасть позитивних результатів. Якщо сторони не зможуть спільно обрати медіатора, Центральний комітет Міністерства юстиції призначає нейтрального стороннього медіатора з офіційного каталогу зареєстрованих грецьких медіаторів, за місцем їх професійної діяльності. Для основної процедури медіації та початкової обов'язкової сесії встановлені **суворі часові обмеження**, що забезпечує швидке та економічно ефективне вирішення спорів. Успіх цієї інституції багато в чому залежить від того, наскільки швидко вирішуються питання.

Витрати

Медіатор отримує винагороду за погодинною ставкою за 24 години, що включає час, витрачений на підготовку до медіації. Розмір погодинної ставки оплати послуг медіатора визначається та періодично переглядається Міністерством юстиції, прозорості та прав людини. Однак сторони та медіатор можуть домовитися про альтернативну форму винагороди.

Вартість послуг медіатора зазвичай розподіляється між сторонами порівну, якщо не досягнуто іншої домовленості. Крім того, кожна сторона несе відповідальність за покриття витрат на послуги свого адвоката. Більш детальну інформацію можна знайти на офіційному сайті послуг із медіації.

Витрати на судову медіацію компенсуються в повному обсязі відповідно до Закону про надання правової допомоги громадянам з низьким рівнем доходу (Закон 3226/2004).

Джерела

- Короткий огляд медіації в Греції див. у публікації юридичної фірми I.E. Papaioannou & Associates Rhodes Law Firm, «Зміни до Закону про медіацію № 4640/2019»: <https://i-papaioannou.com/the-changes-to-mediation-law-under-4640-2019/>

УГОРЩИНА

Вступ

Угорщина опинилася в авангарді регулювання медіації, запровадивши комплексну систему в рамках Закону про медіацію 2002 року, за цілих шість років до прийняття європейської директиви. Після прийняття директиви у 2008 році до Закону Угорщини про медіацію були внесені зміни, що забезпечили відповідність вимогам транспозиції до 2009 року. Закон LXXV від 2009 року ще більше доопрацював законодавчу базу, приділивши особливу увагу професійній підготовці медіаторів, оновивши правила реєстрації в реєстрі медіаторів та **запровадивши можливість використання відеоконференцій**. У 2012 році була проведена важлива реформа, яка ознаменувала введення **медіації при суді**.

Законодавча база

Закон про медіацію, прийнятий у 2002 році (з поправками)

Чи є використання медіації обов'язковим?

У конкретних сімейних справах новий Цивільний кодекс (статті 4:172 та 4:177) дозволяє судам **призначати медіацію**. Медіатор повинен прийняти запит на проведення обов'язкової медіаційної процедури, за винятком випадків, коли має місце конфлікт інтересів або спір виходить за межі його компетенції. Для підтвердження виконання цього обов'язку сторона, яка зобов'язана брати участь у медіації, подає до суду або відповідного органу **довідку**, видану медіатором, як зазначено в розділі 38/E-G Закону про медіацію.

Як це працює

В Угорщині проводяться **як присудові, так і позасудові процедури медіації**. Медіація при суді була офіційно запроваджена у 2012 році, а **судові секретарі та судді були призначені «судовими медіаторами»** відповідно до розділу 38/A Закону про медіацію. На цих осіб покладено завдання здійснювати медіацію в рамках судової системи. Закон про медіацію має на меті сприяти вирішенню цивільних та адміністративних спорів, пов'язаних з особистими та майновими правами, за умови, що закон не обмежує свободу сторін у вирішенні таких питань. Водночас, відповідно до Цивільного процесуального кодексу, деякі справи прямо виключені з медіації, зокрема спори щодо опіки, материнства та батьківства, а також справи, що стосуються батьківських прав або скасування усиновлення.

У позасудовому контексті сторони можуть домовитися про залучення медіатора. Отримавши запит, медіатор повинен повідомити про свою згоду або відмову протягом восьми днів; у Законі про медіацію визначено обставини, за яких медіатори зобов'язані відхилити такі запити.

У законі містяться обмежені процедурні рекомендації щодо медіації. Відповідно до розділу 28, медіатор відповідає за те, щоб викликати сторони на перше засідання. На цій сесії сторони повинні бути присутніми особисто, за винятком випадків, коли вони беруть участь за допомогою відеоконференції, відповідно до розділу 35. **Інший дорослий або законний представник може виступати в якості представника за наявності довіреності.** Крім того, у розділі 30 передбачено, що під час першої сесії учасники мають бути поінформовані про такі ключові аспекти, як принципи медіації, етапи процедури, пов'язані з нею витрати та зобов'язання щодо конфіденційності. Варто зазначити, що в розділі 31 підкреслюється, що початок медіації **призупиняє** строк позовної давності для подання позовів до суду. Водночас, розділ 32 встановлює важливий принцип: будь-яка інформація, надана під час окремих зустрічей з однією стороною, може бути розкрита медіатором іншій стороні, що забезпечує прозорість процедури. Отже, Закон про медіацію встановлює основні принципи та ключові процедурні елементи, зберігаючи при цьому гнучкість, що дає можливість застосовувати індивідуальний підхід до вирішення спорів.

Відповідно до Закону про медіацію, медіатори не мають повноважень проводити процедури доказування. Однак за запитом сторін медіатор може залучити фахівця. Згідно з розділом 33 Закону, залучений фахівець повинен підтвердити участь протягом 8 днів з моменту отримання відповідного запиту. Зазвичай фахівці повинні надавати свої висновки в письмовій формі. Крім того, на запит сторін, що беруть участь у спорі, медіатор може також консультуватися з іншими особами, які володіють відповідною інформацією, як зазначено в розділі 34 Закону. Процедура медіації завершується за таких обставин:

- коли всі сторони підписують угоду;
- коли одна сторона повідомляє як іншу сторону, так і медіатора, що вона вважає процедуру завершеною;
- коли всі сторони спільно вимагають від медіатора завершити процедуру медіації; або
- через чотири місяці з моменту підписання заяви про початок медіації, якщо сторони не домовилися про інше.

Закон про медіацію не містить конкретних вказівок щодо змісту угоди, укладеної в результаті медіації. Він просто вимагає, щоб медіатор задокументував угоду у присутності всіх залучених сторін. Цей документ повинен бути підписаний особисто медіатором та сторонами, що беруть участь у процедурі. Друкарські помилки можуть бути виправлені протягом 15 днів, як передбачено в розділі 35 Закону. Крім того, медіатори зобов'язані вести щорічний номерний реєстр усіх справ, які вони розглядають. **До 31 січня кожного року вони повинні подати міністру юстиції звіт із зазначенням загальної кількості проведених медіаційних сесій, кількості успішно укладених угод, невдалих результатів (включно з причинами) та видів спорів, що були предметом медіації, як зазначено в розділах 14 та 15 Закону.** Нарешті, укладена в результаті медіації угода набуває чинності лише тоді, коли вона **задокументована як нотаріальний акт або офіційно затверджена судом.**

Коли суд направляє сторони на медіацію, судовий процес призупиняється до настання однієї з таких обставин:

- надано докази завершення процедури медіації;
- надано докази, що підтверджують присутність на початковій сесії з медіації, але процедуру медіації так і не було розпочато;
- минуло два місяці з моменту призначення обов'язкової медіації.

Судова медіація зазвичай є безкоштовною, оскільки суд не стягує жодних зборів, а призначений судом медіатор не бере погодинної оплати. Однак самі медіатори мають право на компенсацію за свої послуги. Сюди входить відшкодування підтверджених витрат і може включати авансові платежі за збори та витрати. Точна вартість медіації узгоджується між медіатором (фізичною або юридичною особою) та сторонами, що беруть участь у процесі, як зазначено в розділі 27 Закону про медіацію. Медіатор та сторони спільно визначають порядок розрахунків за авансові платежі, витрати та збори протягом усього процесу, передбачаючи такі сценарії, як відмова від угоди або її розірвання. Вони також можуть визначити інші умови, такі як зобов'язання щодо конфіденційності або процедурні деталі, які вони вважають важливими. За замовчуванням кожна сторона покриває власні витрати на участь, такі як проїзд, а також усі витрати, пов'язані з особами, запрошеними на слухання. Якщо сторони не домовилися про інше, гонорар та витрати медіатора, а також витрати, пов'язані з залученням фахівців, розподіляються між сторонами порівну (стаття 30 Закону про медіацію).

Якщо під час позасудової медіації для вирішення спору або перед укладенням угоди за результатами медіації необхідна **юридична консультація**, можна отримати відповідну допомогу. Однак така допомога не покриває гонорар медіатора. У процедурах обов'язкової медіації, якщо угода відповідає вимогам законодавства, а сторона згодом не досягає угоди в подальшому судовому процесі, ця сторона повинна відшкодувати частину судових витрат протилежної сторони, понесених під час медіації, незалежно від результату судового процесу. І навпаки, якщо угода не відповідає правовим нормам і судовий процес поновлюється без врегулювання, сторона, що відшкодовує витрати, несе відповідальність за половину судових витрат, пов'язаних з медіацією, незалежно від результату судового розгляду. Крім того, якщо одна зі сторін доведе, що вона ініціювала медіацію, звернувшись до медіатора або взявши участь у першій зустрічі, але процедура не вдалася з вини іншої сторони, її судові витрати будуть відшкодовані відповідальною стороною. Відповідальність за доведення своєї невинуватості несе сторона, яка порушила зобов'язання (стаття 86 Цивільного процесуального кодексу).

Джерела

- Вікторія Харшагі, Як медіація інтегрована в систему вирішення спорів у цивільних справах в Угорщині? (Viktória Harsági, How is Mediation Integrated into the Dispute Resolution System of Civil Cases in Hungary?) *Огляд європейського та порівняльного права (Review of European and Comparative Law)*, 52(2), 2023 р., с. 47-65.

ІРЛАНДІЯ

Вступ

Медіація — це послуга, доступна в Ірландії для надання допомоги парам, які проживають окремо, розлучаються або вже розлучилися. Вона допомагає їм досягти взаємної згоди з таких основних питань, як домовленості щодо опіки над дітьми, житлова ситуація, фінансові питання та плани на майбутнє. Кваліфікований медіатор сприяє проведенню перемовин, створюючи безпечне середовище, в якому обидві сторони можуть домовитися про умови, що враховують та задовольняють потреби та інтереси всіх учасників. Медіація часто є більш ефективною, економічною та швидкою альтернативою вирішенню спорів через судову систему.

Ця послуга доступна як для подружніх, так і для неодружених пар, у тому числі одностатевих, які вирішили розлучитися. Також підтримуються батьки, які ніколи не перебували у спільних стосунках, але яким необхідно домовитися щодо своїх дітей. У деяких випадках медіація може допомогти у вирішенні більш широких сімейних суперечок. Щоб процедура функціонувала ефективно, обидві сторони повинні погодитися на участь.

Медіація базується на структурованому підході, адаптованому до конкретних проблем та пріоритетів учасників процедури. За допомогою медіатора пари можуть систематично розглянути кожне питання, оцінити можливі рішення та спільно прийняти рішення. Протягом усієї процедури учасникам рекомендується звертатися за **професійними консультаціями — як юридичними, так і фінансовими** — щоб вони могли приймати обґрунтовані рішення, які будуть справедливими та прийнятними для обох сторін. Обговорення залишаються конфіденційними, а медіатор залишається неупередженим протягом усієї процедури.

Законодавча база

Закон про медіацію 2017 року (<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2017/act/27/enacted/en/html>) набрав чинності 1 січня 2018 року.

Чи є використання медіації обов'язковим?

В Ірландії **медіація не є обов'язковою**; вона проводиться на добровільній основі. Попри це, **адвокати мають юридичний обов'язок інформувати своїх клієнтів** про можливість медіації перед початком будь-якого судового провадження. Вони також **зобов'язані подати до суду заяву**, що підтверджує факт надання такої поради. Крім того, **суди можуть заохочувати сторони до розгляду можливості медіації** або відкласти розгляд справи, аби дати їм можливість взяти участь.

Як це працює

Закон про медіацію закріплює детальну нормативно-правову базу для заохочення вирішення спорів шляхом медіації як альтернативи судовому розгляду. Його основною метою є просування медіації як практичного, ефективного та дієвого підходу до вирішення спорів, що сприяє зниженню судових витрат, прискоренню вирішення спорів та зменшенню стресу і конфліктів, які часто супроводжують судові процеси. До **найважливіших аспектів Закону** належать:

- визначення загальних принципів медіації, що проводиться кваліфікованими медіаторами (розділи 6–8);
- запровадження кодексів поведінки для медіаторів (розділ 9);
- забезпечення конфіденційності комунікації між сторонами під час медіації (розділ 10);
- перспектива створення Ради з питань медіації для координації діяльності у цій сфері (розділ 12).
- вимога до адвокатів та баристерів інформувати клієнтів про можливість розгляду медіації як методу вирішення спорів (розділи 14 та 15);
- дозвіл судам пропонувати або заохочувати сторони розглянути можливості медіації (розділ 16);
- розгляд впливу медіації на строки позовної давності та строки обмеження (розділ 18);
- забезпечення можливості судам брати до уваги відмову або ухилення сторони від участі в медіації при прийнятті рішення про розподіл витрат у відповідних справах (розділи 16, 20 та 21).
- Застосовується до всіх цивільних проваджень, що підлягають розгляду в суді, за винятком конкретних винятків, зазначених у розділі 3.

Медіація зазвичай передбачає від трьох до шести сесій, кожна з яких триває близько однієї години. Більшість процедур медіації завершуються підписанням письмової угоди, яка часто називається **«Протоколом про угоду за результатами медіації»** і містить детальний опис умов, досягнутих обома сторонами. Серед угод, досягнутих в результаті медіації, можна виділити:

- Комплексні угоди: регулюють усі питання, що виникають у зв'язку з розлученням, у тому числі фінансові питання, питання виховання дітей та проживання.
- Угоди про виховання дітей: зосереджені на домовленостях щодо виховання дітей та заохоченні ефективних практик співвиховання.
- Фінансові угоди: охоплюють розподіл фінансів та активів.
- Тимчасові угоди: встановлюють тимчасові домовленості на певний період.
- Часткові угоди: вирішують конкретні питання або проблеми.

Угода, укладена за результатами медіації, як така не є юридично обов'язковою. Однак її можна **оформити у вигляді юридичного договору або угоди про розлучення через адвоката або використати як підставу для отримання рішення про розлучення.**

У питаннях виховання дітей, батьківства та медіації медіатори відіграють ключову роль у забезпеченні врахування думки дітей під час обговорень. У такий спосіб вони допомагають мінімізувати потенційну шкоду дітям, які опинилися в центрі конфлікту між батьками. Плани з виховання дітей також можуть коригуватися у міру дорослішання дітей та зміни їхніх потреб. Медіатори можуть підтримати цей процес на пізніших етапах, включаючи такі зміни до угод, досягнутих за результатами медіації.

В Ірландії професійним органом, що представляє медіаторів, виступає Інститут медіаторів Ірландії (MI). Приватні послуги сімейної медіації широко доступні по всій країні.

Витрати

Приватні медіатори пропонують свої послуги за різними схемами оплати, такими як добові, погодинні або фіксовані ставки. Натомість, Служба сімейної медіації, що діє при Раді з питань правничої допомоги, надає послуги повністю **безкоштовно**. Щоб узгодити зустріч, обом подружжям необхідно самостійно звернутися до служби.

Джерела

- Більш детальну інформацію про те, що таке медіація та як вона працює, див. інформацію про [процедуру медіації](https://www.themii.ie/) на сайті Ірландського інституту медіаторів: <https://www.themii.ie/>
- Щоб переглянути [список філій Служби сімейної медіації](https://www.legalaidboard.ie/media/juvdxrym/21-dolphin-house-family-law-and-mediation.pdf), а також [інформацію про Службу сімейної медіації](https://www.legalaidboard.ie/media/juvdxrym/21-dolphin-house-family-law-and-mediation.pdf), див. вебсайт Ради з правничої допомоги. Також доступний буклет про цю послугу: <https://www.legalaidboard.ie/media/juvdxrym/21-dolphin-house-family-law-and-mediation.pdf>.

ІТАЛІЯ

Вступ

Медіація була запроваджена в Італії законом, прийнятим 4 березня 2010 року, відомим як Закон № 28. Основною метою цього закону було зняти **навантаження з судової системи** шляхом зменшення кількості справ, що надходять до розгляду. Однак популяризація медіації в Італії **не супроводжується переконливою інформаційною кампанією**, що завадило її поширенню серед широкої громадськості та фахівців у галузі права. Крім того, успіх медіації значною мірою залежить від готовності сторін до співпраці та конструктивного підходу. Якщо одна зі сторін відмовляється брати участь у процедурі або демонструє агресивну чи неприйнятну поведінку, результативність медіації значно знижується.

Медіація передусім регулюється Законодавчим декретом № 28 від 4 березня 2010 року з поправками, ухваленим з метою виконання статті 60 Закону № 69 від 18 червня 2009 року. Цей нормативний акт регламентує медіацію, спрямовану на вирішення цивільних та господарських спорів.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Закон визначає процедуру позасудового вирішення спорів щодо прав, що підлягають передачі (*diritti disponibili*). **У конкретних випадках, які чітко визначені, попередня медіація є обов'язковою передумовою допуску до розгляду юридичного документа, що ініціює провадження.** У рамках сімейного права обов'язкову попередню медіацію вимагають лише спори, пов'язані з угодами про сімейний бізнес, за якими власник бізнесу передає частину або все своє підприємство одному або декільком нащадкам.

Медіація є обов'язковою і служить передумовою для судового розгляду в таких випадках: нерухомість, поділ спільної власності, спадщина, сімейні угоди, оренда, позики майна, оренда бізнесу, медична відповідальність, дифамація в пресі або інших засобах масової інформації, а також страхові, банківські та фінансові договори. До осіб, які не взяли участь в обов'язковій медіації, застосовуються **санкції**, які нещодавно були посилені в рамках реформи процедури цивільного судочинства в Італії. Але однією з головних проблем, що обмежує успіх медіації в Італії, є **обмежений перелік справ, в яких медіація є обов'язковою.**

Як це працює

Законодавство визначає три форми медіації: **обов'язкову, добровільну та медіацію, призначену судьою.**

Медіація в Італії може здійснюватися через державні або приватні органи, офіційно зареєстровані як медіаційні організації (*registro degli organismi di mediazione*) під наглядом Міністерства юстиції. **Адвокати, які зареєстровані в Асоціації адвокатів Італії, автоматично отримують кваліфікацію медіаторів.** Крім того, послуги сімейної медіації (*servizi di mediazione familiare*) часто доступні в багатьох муніципалітетах через центри сімейних консультацій, соціальні служби або місцеві органи охорони здоров'я. У справах про опіку над дітьми суди можуть вирішити відкласти винесення рішення, щоб дати можливість подружжю за підтримки фахівців взяти участь у медіації. Мета полягає в тому, щоб сприяти укладенню угоди, яка надає пріоритет моральному та матеріальному благополуччю дитини.

Сторона, яка ініціює процедуру медіації, обирає центр медіації, а медіатори призначаються обраним центром після отримання запиту. Однак цей вибір також може бути взаємно узгоджений, якщо сторони попередньо домовилися про умови медіації (наприклад, шляхом включення відповідного пункту в договір). Єдина вимога полягає в тому, що **юрисдикція медіатора повинна відповідати юрисдикції суду, який розглядає спір.** Якщо з одним питанням пов'язано кілька позовів, медіація проводиться в межах юрисдикції, де був поданий перший з них. **Центри медіації сертифікуються та вносяться до Реєстру медіації під наглядом Міністерства юстиції. Послуги медіації часто надають професійні організації, зокрема асоціації адвокатів, нотаріусів, бухгалтерів тощо.** Сторони, що беруть участь у спорах, можуть переглянути список медіаторів, які є членами цих асоціацій, щоб вибрати того, хто відповідає їхнім конкретним потребам. **Багато італійських судів ведуть власні реєстри акредитованих медіаторів,** що дає сторонам можливість вибрати медіатора на основі його досвіду та кваліфікації.

Закон визначає основні принципи медіації, серед яких — її мета як організованої діяльності, що проводиться під керівництвом акредитованого медіатора з метою досягнення сторонами мирного врегулювання спору. Медіатори можуть пропонувати можливі варіанти врегулювання, проте вони не мають повноважень виносити судові чи обов'язкові для виконання рішення. Медіація є неформальною процедурою, що передбачає зустріч між сторонами, які можуть бути підтримані обраним ними професійним представником. Роль медіатора полягає виключно в сприянні досягненню угоди

— саме сторони спільно формують рішення в ході сесії. Такий підхід може допомогти вирішити питання, що виходять за межі суто юридичних проблем, мінімізувати конфлікти та сприяти конструктивним відносинам між сторонами навіть після вирішення спору.

Під час процедури медіації важливою є участь адвокатів сторін.

Суддя може направити сторони на медіацію, якщо вважає це доцільним з огляду на характер спору, дії сторін або інші обставини. У таких випадках **медіація обов'язковим етапом для продовження розгляду справи в суді**.

Якщо сторонами буде досягнуто консенсусу, медіатор підготує документ, що міститиме умови угоди. Ця угода є обов'язковою для кожної зі сторін. Документ має бути підписаний обома сторонами (разом з їхніми адвокатами) та медіатором. Адвокати можуть пізніше засвідчити, що угода про врегулювання відповідає нормам громадського порядку. Або ж, на прохання однієї зі сторін, угода може бути затверджена головою суду, який підтвердить її відповідність обов'язковим нормам законодавства та державній політиці.

У разі, якщо консенсусу досягнуто не буде, медіатор відобразить це у протоколі та може надати пропозицію щодо медіації, яка буде додана до протоколу. У будь-якому випадку, медіатор має представити пропозицію щодо медіації за запитом сторін на будь-якому етапі процедури. Цю пропозицію буде надано сторонам у письмовій формі. Сторони повинні письмово повідомити медіатора про свою згоду або відмову протягом семи днів з моменту отримання пропозиції або протягом більш тривалого терміну, визначеного медіатором. Якщо протягом встановленого строку відповідь не буде отримана, пропозиція вважатиметься відхиленою.

Якщо під час медіації не буде досягнуто згоди, сторони можуть розглянути альтернативні методи вирішення спору, включно з судовим розглядом. Медіація не несе жодного ризику для сторін, оскільки дозволяє їм у разі виникнення розбіжностей вдатися до традиційних методів вирішення спорів (звичайного судового розгляду або арбітражу). Медіацію можна призупинити в будь-який момент на прохання будь-якої зі сторін.

Угода, досягнута в ході медіації, з підписами обох сторін та їхніх адвокатів, засвідчена медіатором, має повну юридичну силу.

Зазвичай **строки** завершення медіації встановлюються сторонами або медіатором на початку і можуть бути продовжені у разі необхідності, за умови дотримання встановлених законом часових рамок. Крім того, якщо під час медіації не буде досягнуто згоди, сторони можуть обрати інші засоби правового захисту, а це може призвести до подовження строків.

Згідно із законодавством, **тривалість процедури медіації не може перевищувати трьох місяців**, хоча цей строк може бути продовжений ще на три місяці за письмовою згодою сторін, після чого може бути розпочато або відновлено судовий розгляд. Цей строк починається з дати подання запиту на медіацію або з моменту закінчення періоду, встановленого суддею для подання цього запиту. Відповідно до нещодавньої реформи цивільного судочинства, яка набрала чинності 30 червня 2023 року, цей строк може бути продовжений ще на три місяці за умови, що сторони домовляться про це та повідомлять про таке рішення центр медіації.

Витрати

Витрати є **відносно невеликими і передбачуваними**, оскільки сесії медіації проводяться протягом визначеного часу, а загальна вартість послуг є фіксованою (і підлягає **державному контролю** відповідно до законодавства). Усі процедури, пов'язані з процедурою медіації, **звільняються від гербового збору та будь-яких інших зборів, податків або комісій будь-якого виду**. Починаючи з 30 червня 2023 року, угода не обкладається реєстраційним податком, якщо її вартість не перевищує 100 тис. євро (раніше обмеження становило 50 тис. євро). **Якщо за результатами медіації буде досягнуто сприятливого результату, як передбачено законом, сторони, що беруть участь, також отримують право на зменшення податку.**

Витрати, пов'язані з медіацією, зокрема витрати медіаційного центру, гонорари адвокатів або призначених судом експертів-свідків, розподіляються між сторонами порівну, якщо сторони не домовилися про інше. Зокрема, витрати на ініціювання медіації покриваються стороною, яка подає запит, на момент подання запиту, а також стороною, якій направлено запрошення, на момент проведення першої зустрічі. Документально підтверджені фактичні витрати, пов'язані з відшкодуванням Секретаріатом витрат на відправлення будь-якої рекомендованої кореспонденції, також підлягають оплаті до початку першого засідання. **З іншого боку, вартість медіації залежить від вартості спору і підлягають оплаті лише в тому випадку, якщо сторони домовляються продовжувати медіацію після першої зустрічі.**

Нарешті, в деяких випадках, наприклад, коли одна зі сторін є незаможною або не в змозі покрити витрати, **може бути розглянуто питання про повне або часткове звільнення від сплати** відповідно до чинного законодавства та після розгляду цього питання службою медіації.

Джерела

- Список органів медіації можна знайти на сайті: <https://mediazione.giustizia.it/ROM/ALBOORGANISMIMEDIAZIONE.ASPX>
- Список медіаторів у сімейних справах, наданий Італійською асоціацією медіаторів у сімейних справах (A.I.Me.F.): <https://www.aimef.it/>

ЛАТВІЯ

Вступ

Медіація практикувалася в Латвії ще до офіційного прийняття Закону про медіацію у 2014 році. Прихильники медіації організували семінари та залучали іноземних експертів і активістів з місцевих НУО, щоб вони ділилися своїми знаннями. Крім того, були опубліковані переклади літератури з медіації міжнародних авторів, а також перші латвійські роботи. Різні державні та муніципальні органи надавали безкоштовні послуги медіації певним групам населення, зосереджуючись передусім на питаннях сімейного права.

У Латвії медіація у кримінальних справах має більш усталені правові засади порівняно з медіацією у цивільних та господарських справах. Це значною мірою зумовлено включенням принципів відновного правосуддя до Кримінально-процесуального кодексу Латвії, що відбулося за двадцять років до прийняття Закону про медіацію. Згідно з принципами відновного правосуддя, процедуру медіації у кримінальних справах доступний з 2004 року, після прийняття Закону про Державну службу пробації. Відповідно, перша група медіаторів у Латвії пройшла підготовку і розпочала свою роботу у кримінальних справах, а згодом поглибила свої знання у галузі цивільного та господарського права. З 2005 року надаються послуги з медіації у кримінальних справах, що фінансуються державою, які координуються співробітниками Державної служби пробації разом із медіаторами-волонтерами. Медіація в адміністративних справах є останнім досягненням у цій галузі, яке було започатковане із введенням можливостей укладення мирових угод в адміністративних процедурах.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація є повністю **добровільною**, хоча для заохочення до участі рекомендується застосовувати певні **процедурні стимули**.

Законодавча база

З метою сприяння використанню альтернативних методів вирішення спорів Латвійська Республіка прийняла Закон про медіацію (*Mediācijas likums*), який набрав чинності 18 червня 2014 року. Крім

того, 1 січня 2015 року була впроваджена модель медіації, яку судові установи застосовують у цивільних справах.

Як це працює

Судді несуть відповідальність за представлення сторонам, що беруть участь у судовому процесі, можливості медіації на різних етапах судового розгляду. Сюди входить період після порушення справи, підготовка до судового розгляду, попередні слухання та весь процес розгляду справи до повного вивчення її по суті.

З метою популяризації медіації як ефективного засобу вирішення спорів було започатковано низку ініціатив. Однією з таких ініціатив є програма «Медіація у сімейних спорах», яку з 1 січня 2017 року реалізує Рада сертифікованих медіаторів. Ця програма, що фінансується державою, дозволяє громадянам отримати державну підтримку у вигляді п'яти безкоштовних сеансів з сертифікованим медіатором, спрямованих на вирішення конфліктів між батьками, які також впливають на інтереси дітей, та поліпшення сімейних стосунків. **У рамках цієї ініціативи сторонам, що беруть участь у процесі, безкоштовно надаються перші п'ять сесій медіації, кожна тривалістю 60 хвилин.** Якщо після цих сесій спір залишається невирішеним, будь-які додаткові витрати на медіацію несуть сторони. Щоб з'ясувати, чи мають вони право на участь у цій програмі, вони повинні звернутися до сертифікованого медіатора або до Ради сертифікованих медіаторів. Інформація про програму поширюється через суди та місцеві органи влади, у тому числі соціальні служби та суди у справах сім'ї.

Закон про медіацію визначає засади проведення медіації, в тому числі стандарти та юридичну відповідальність сертифікованих медіаторів. Щоб **отримати статус сертифікованого медіатора**, кандидати повинні відповідати конкретним критеріям, встановленим у Положенні № 433; їм має бути не менше 25 років, вони повинні мати хорошу репутацію, не мати судимості, мати вищу освіту, вільно володіти латиською мовою та пройти щонайменше 100 годин підготовки з медіації. Відібрані кандидати можуть скласти іспит для сертифікованих медіаторів, який проводиться щорічно. Після складання іспиту вони отримують сертифікат, який залишається чинним протягом п'яти років. Рада сертифікованих медіаторів здійснює нагляд за діяльністю цих медіаторів, від яких вимагається постійне підвищення кваліфікації та дотримання стандартів практики.

У цивільних спорах медіація підкріплюється низкою процедурних стратегій. **Суд заохочує сторони судового спору розглянути медіацію як спосіб вирішення їхніх суперечок і повинен з'ясувати, чи була зроблена спроба медіації до подання позову. Хоча медіація залишається необов'язковою, це спонукає позивачів розглянути її як можливий варіант вирішення спору.**

Крім того, відповідачі зобов'язані повідомити суд про свою готовність взяти участь у медіації. **Також передбачено 50% відшкодування державного збору за судовий розгляд**, що заохочує обидві сторони вдатися до медіації. Якщо досягнуто мирової угоди або позов відкликано в результаті успішної медіації, сторони можуть вимагати повернення **половини державного мита**, за умови що позов подано протягом трьох років з моменту сплати в тому самому суді. Суд також може призупинити судовий розгляд на строк до шести місяців, якщо обидві сторони погоджуються на медіацію. У цивільних справах, в яких проводиться медіація, забезпечується конфіденційність, що запобігає допиту учасника медіації як свідка у пов'язаних справах.

За статистичними даними, **спори у сфері сімейного права** є найпоширенішими справами, що розглядаються в рамках медіації в Латвії, що **значною мірою зумовлено фінансовою підтримкою з боку Міністерства юстиції**. У 2021 році 346 з 389 справ, що розглядалися в порядку медіації, були пов'язані із сімейним правом. Водночас, у 2020 році **СЕPEJ надала фінансування** для проведення медіації в ширшому колі спорів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що як судова, так і приватна медіація в Латвії підлягають суворому правовому регулюванню та **активно використовуються на практиці**. Хоча медіація залишається добровільною, її заохочують за допомогою різних процедурних стимулів. Однак державне фінансування послуг медіації у сімейних спорах обмежується конкретними проєктами, що вимагає від організацій постійних зусиль для забезпечення стабільного фінансування доступу до послуг медіації.

Витрати

Фінансування послуг медіації у сімейних спорах з боку держави доступне виключно на проєктній основі. Відповідно, організації мусять активно шукати стабільне фінансування, щоб забезпечити постійний доступ до послуг медіації.

У 2016 році Міністерство юстиції виділило кошти на підтримку медіації, повністю фінансуючи п'ять безкоштовних сесій медіації для сімейних спорів, що стосуються неповнолітніх, та сім сесій для малозабезпечених сімей з дітьми. У цій державній програмі медіації бере участь значна частина сертифікованих медіаторів Латвії.

Джерела

- Щоб подати заявку на послугу медіації у сімейних справах, необхідно звернутися до **обраного сертифікованого медіатора, який бере участь у програмі** (https://sertificetimediatori.lv/mediatori/?_sft_projekts=gimenes-mediācijas-projekts), або, якщо не вдається дійти згоди щодо вибору медіатора, до Ради сертифікованих медіаторів електронною поштою або телефоном.
- Більш детальну інформацію про програму медіації у сімейних справах можна знайти за адресою: <https://sertificetimediatori.lv/mediācijas-pakalpojumi-gimenes-strīdu-rīšanasana/>.
- Р. Петкявічюте, Досвід застосування медіації в службі пробації та необхідність міжвідомчої співпраці (R Petkevičiūtē, The Experience of the Application of Mediation in Probation Service and the need of Interinstitutional Cooperation) (4 лютого 2022 р.)
- А. Тваронавічєне, Н. Камінскієне, Д. Роне, Р. Уудекюлл, Медіація в країнах Балтії: тенденції та проблеми впровадження (A Tvaronavičienė, N. Kaminskienė, D. Rone, R. Uudeküll, Mediation in the Baltic States: developments and challenges of implementation), Доступ до правосуддя у Східній Європі (Access to Justice in Eastern Europe), 4(16), 2022 р., с. 1-23 <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000427>

ЛИТВА

Вступ

Перші спроби включити медіацію до литовської правової системи почалися з впровадження пілотного проєкту медіації при суді у 2005 році. У цьому проєкті взяли участь кілька суддів та науковців, які добре знаються на медіації та виступають за впровадження в Литві моделі, запозиченої з Квебеку (Канада). Станом на 2014 рік пілотна модель була офіційно визнана литовською судовою моделлю медіації та застосовувалася у всіх судах, що розглядають цивільні справи. За останніми статистичними даними, медіація при судах досі застосовується в литовських судах **відносно рідко**. У 2021 році було подано 144 919 цивільних справ, проте протягом того ж року було ініційовано лише 574 процедури медіації при суді. Серед справ, що розглядалися за допомогою медіації, 47 відсотків завершилися врегулюванням. Як зазначають дослідники, за останні чотири роки кількість судових справ, пов'язаних з медіацією, практично не змінилася.

У 2017 році Литва запровадила реформи у сфері медіації, що дозволило створити систему медіації при суді для цивільних та адміністративних справ, а також організовану систему позасудової медіації для цивільних спорів, позасудову медіацію для адміністративних питань та обов'язкову досудову медіацію для більшості сімейних спорів. Крім того, інститут медіації був інтегрований у служби пробації.

Поступ у позасудовій медіації в Литві відбувається відносно повільно, що частково можна пояснити історичною **схильністю країни покладатися на суди у вирішенні спорів**. Реформа медіації була очолена Міністерством юстиції у співпраці з соціальними партнерами, які долучилися до розробки Концепції розвитку медіації в Литві. У цьому важливому документі викладено стратегію розвитку медіації в системах цивільного, адміністративного та кримінального правосуддя. Хоча нормативно-правова база для медіації, встановлена у 2008 році, була розроблена як гнучка, вона не привела до збільшен-

ня кількості випадків застосування медіації, що підкреслює проблеми, пов'язані з чинною правовою системою.

Законодавча база

У Литві регулювання медіації у цивільних спорах, що охоплює сімейні спори, регулюється Законом Литовської Республіки про медіацію. Переглянута версія цього Закону набрала чинності 1 січня 2019 року. Цей Закон регулює як національні, так і міжнародні цивільні спори та впроваджує положення Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року щодо конкретних аспектів медіації у цивільних та господарських справах.

Чи є використання медіації обов'язковим?

З 1 січня 2020 року **медіація в сімейних спорах є обов'язковою**.

Як це працює

Медіація — це процедура, призначений для вирішення цивільних спорів, в ході якого один або декілька неупереджених медіаторів допомагають сторонам досягти взаємоприйняттого рішення. Цей підхід може застосовуватися як до конфліктів, які ще не були передані до суду, так і до справ, які вже знаходяться в судовій системі (судова медіація).

Використання медіації вимагає письмової згоди сторін-учасниць спору і застосовується лише до тих видів спорів, щодо яких законодавство дозволяє сторонам домовитися про врегулювання. Медіатори можуть обиратися спільно сторонами, що беруть участь у спорі, або призначатися Державною службою правничої допомоги на їхнє прохання.

Останні реформи в Литві наголошують на **необхідності підвищення кваліфікації медіаторів**. На початку 2019 року було створено національний **реєстр медіаторів**, і Закон про медіацію передбачає, що лише особи, занесені до цього реєстру, можуть надавати послуги медіації в країні. Щоб бути включеним до цього списку, особи повинні мати вищу освіту, пройти 40 годин навчання з медіації, скласти кваліфікаційний іспит та мати хорошу репутацію. Однак є винятки для таких фахівців, як викладачі університетів, судді, адвокати, нотаріуси та судові пристави. З 1 січня 2019 року послуги медіації можуть надавати лише особи, які склали спеціальний іспит, виконали додаткові вимоги, передбачені законом (зокрема, мають добру репутацію, вищу освіту та пройшли підготовку з медіації), і внесені до Литовського реєстру медіаторів, який доступний на сайті Державної служби правничої допомоги. Медіатори також повинні дотримуватися стандартів неупередженості та професіоналізму. Вони можуть пропонувати свої послуги за плату або безкоштовно, залежно від домовленості, укладеної зі сторонами.

Кожна зі сторін має право відмовитися від медіації без пояснення причин. Важливо зазначити, що **початок процедури медіації призупиняє перебіг строків позовної давності**. Отже, навіть якщо сторони не можуть дійти згоди, вони все одно мають можливість звернутися до суду. Якщо спір успішно вирішується за допомогою медіатора, укладається угода про врегулювання, яка **після затвердження судом у спрощеному порядку стає обов'язковою до виконання**.

У законі особлива увага приділяється **конфіденційності** як фундаментальному аспекту медіації, згідно з яким усі сторони, включно з медіаторами та адміністраторами медіаційних служб, зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, за винятком випадків, коли це необхідно для виконання угоди про врегулювання або якщо розкриття інформації відповідає інтересам суспільства. Ця норма гарантує, що будь-яка інформація, надана під час медіації, не може бути використана проти сторони, яка її надала, за винятком зазначених випадків.

Закон про медіацію також окреслює специфіку **обов'язкової та судової медіації**, а також **дисциплінарну відповідальність** медіаторів. Литовська система обов'язкової медіації є відносно м'якою. Вона **покладає обов'язок ініціювати медіацію на майбутнього позивача, не вимагаючи при цьому участі потенційного відповідача**.

Наразі держава підтримує позасудову медіацію у цивільних справах, яка діє переважно на договірній основі. Сторони спору можуть найняти професійного медіатора, домовившись про оплату та інші умови співпраці. Крім того, держава пропонує субсидовані послуги медіації для громадян, які не можуть дозволити собі приватного медіатора.

Усі медіатори, які бажають надавати відповідні послуги, повинні бути зареєстровані в **Литовському реєстрі медіаторів**, який веде Державна служба правничої допомоги. Особи, які не пройшли реєстрацію, не можуть надати документи, що підтверджують проведення медіації, і, отже, не можуть здійснювати діяльність медіатора. Крім того, медіатори зобов'язані кожні п'ять років подавати докази постійного підвищення своєї професійної кваліфікації та дотримуватися правил, встановлених Законом про медіацію.

У 2021 році статистика показала, що було подано 6369 запитів на проведення обов'язкової медіації. У 2838 з цих випадків були призначені медіатори, при цьому в понад 50% випадків відповідач у спорі вирішив не брати участі в процедурі медіації. Усього було успішно завершено 2,9 тис. процедур медіації, причому в трохи більше ніж половині випадків було досягнуто врегулювання спорів. Ці цифри вказують на серйозну проблему: **у великій кількості випадків медіатори не залучаються, а замість цього відбувається формальний цикл подачі запиту та відмови від медіації**. У цій ситуації виникає питання щодо того, як можна ознайомити сторони з перевагами та недоліками медіації та мирного вирішення спорів без безпосередньої взаємодії з професійним медіатором. Отже, було б нереалістично очікувати від них високої мотивації до участі в медіації.

У контексті обов'язкової медіації у сімейних справах діє низка додаткових державних стимулів, спрямованих на заохочення медіації. Наприклад, **якщо сторони спробують провести медіацію до подання позову до суду, їм може бути надано зменшення гербового збору на 25 відсотків. Крім того, строки позовної давності призупиняються на час проведення медіації між сторонами.**

З 2019 року суди отримали право **відхилятися від стандартних правил розподілу судових витрат, якщо сторона демонструє непорядну поведінку під час медіації**.

Медіація в рамках цивільного судочинства в Литві добре організована і чітко регулюється, що забезпечує надійну основу для розвитку інституту професійних медіаторів. У цій системі також визначено чітке бачення розвитку медіації як на судовому, так і на позасудовому рівнях. Хоча «ліберальна модель» обов'язкової медіації дала позитивні результати як у статистичному плані, так і в плані підвищення обізнаності суспільства, все ще залишається нагальна потреба в подальшому вдосконаленні процедур для створення більш доступної та оперативної системи медіації у цивільних справах.

Проблема забезпечення **достатнього державного фінансування обов'язкової медіації**, особливо щодо винагороди медіаторів, лишається відкритою.

Витрати

Обов'язкова та судова медіація фінансується з державного бюджету в обсязі до восьми годин, коли вибір медіаторів здійснюється Державною службою правничої допомоги. Хоча сторони, що беруть участь у спорі, мають можливість вибрати медіатора з визначеного списку для обов'язкової медіації, вони будуть змушені самостійно покрити витрати, якщо вирішать скористатися цією можливістю.

Відповідно до Цивільного процесуального кодексу, особи, які вдаються до медіації, **отримують знижку на судові витрати, якщо згодом звертаються до суду.**

З січня 2020 року в Литві Законами про медіацію та гарантовану державну правничу допомогу було запроваджено обов'язкову медіацію у сімейних справах. Ця ініціатива гарантує всім громадянам та особам, які постійно проживають у Литві, **безкоштовний доступ до обов'язкової медіації у конфліктах сімейного характеру**. Контроль за цим процесом здійснює Державна служба правничої допомоги. Якщо сторони спору бажають обрати власного медіатора, вони мають на це право, однак витрати на обраного медіатора державою не компенсуються.

- Інформацію про медіацію та пов'язане з нею законодавство можна знайти на вебсайті Міністерства юстиції (литовською мовою): <http://tm.lrv.lt/lt/veiklos-srityys-1/civiliniu-gincu-taikinamasis-tarpininkavimas-mediacija>
- Інформація про медіацію на вебсайті Міністерства юстиції (англійською мовою): <http://tm.lrv.lt/en/fields-of-activity/mediation>
- А. Тваронавічене, Н. Камінськієне, Д. Роне, Р. Уудекюлл, Медіація в країнах Балтії: тенденції та проблеми впровадження (A Tvaronavičienė, N. Kaminskienė, D. Rone, R. Uudeküll, Mediation in the Baltic States: developments and challenges of implementation), Доступ до правосуддя у Східній Європі (Access to Justice in Eastern Europe), 4(16), 2022 р., с. 1-23 <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000427>
- N Kaminskienė, 'Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis?' 9(1) Socialinis darbas 2010, 54-63.
- Агне Тваронавічене та ін., На шляху до ефективнішого врегулювання спорів у судах: емпіричне дослідження проблем, пов'язаних із медіацією при суді в Литві (Agnė Tvaronavičienė et al, Towards more sustainable dispute resolution in courts: empirical study on challenges of the court-connected mediation in Lithuania), 2021 р.
- Інформацію про литовську модель медіації при суді та її особливості див. у «Підприємництво та питання сталого розвитку» (Entrepreneurship and Sustainability Issues), 8(3), с. 633-653.
- Щорічний звіт судів Литви

ЛЮКСЕМБУРГ

Вступ

Неупереджений, справедливий і досвідчений медіатор веде приватно і добровільно врегулювання спорів у цивільних і господарських справах. Така процедура може стосуватися всього спору або лише його частини. Сюди входить медіація, яка пропонується судом, а також медіація, що відбувається за взаємною згодою, причому важливою складовою є медіація в сімейних справах.

Законодавча база

24 лютого 2012 року було прийнято закон, який встановлює правила проведення медіації у цивільних та кримінальних справах шляхом додавання нового розділу до Нового цивільного процесуального кодексу. Цей закон закріплює норми Директиви Європейського парламенту 2008/52/ЄС щодо деяких аспектів медіації у цивільних та господарських правовідносинах від 21 травня 2008 року. Вона переймає принципи Директиви щодо транскордонних справ і застосовує їх також до спорів всередині країни. Крім того, цей закон підкріплений Постановою Великого Герцога, прийнятим 25 червня 2012 року. У цій постанові пояснюється, як слід затверджувати медіаторів для справ, що передаються судами, а також для медіації у сімейних справах, передбачається спеціальна програма підготовки медіаторів та проведення безкоштовної інформаційної сесії.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація є **добровільною**.

Як це працює

Головної організації, яка контролює роботу медіаторів, не існує. Медіатор, який призначається судом або працює з сім'ями, може бути офіційно затверджений або ні. Офіційно затверджений меді-

атор зі схваленням — це особа, уповноважена на виконання цієї роботи за рішенням Міністерства юстиції.

У ч. 2 ст. 1251-1 Нового цивільного процесуального кодексу описано, в яких випадках **суддя може запропонувати сторонам у справі «сімейну медіацію»**. Такі ситуації включають:

- розірвання шлюбу або юридичне розлучення подружжя, а також розлучення осіб, які перебувають у зареєстрованому партнерстві, зокрема розподіл спільного майна та управління спільною власністю;
- зобов'язання щодо утримання, розподілу витрат на утримання дому, аліментів на дітей та батьківських прав.

Сторони можуть **вдатися до добровільної медіації або скористатися судовою медіацією у сімейних справах**. Згідно зі ч. 2 ст. 1251-22 Нового цивільного процесуального кодексу, процедуру добровільної медіації може ініціювати будь-яка зі сторін, незалежно від суті спору. Ця процедура може відбуватися без відкритих судових або арбітражних справ. Кожна зі сторін може запропонувати вдатися до медіації на будь-якому етапі судового процесу, доки судове провадження не завершено.

У разі **медіації за рішенням суду** в суді вже розглядається цивільний, господарський або сімейний спір; суддя може направити справу на медіацію до завершення судового процесу. Однак це не стосується справ, які знаходяться на розгляді в Касаційному суді, або заходів щодо забезпечення дотримання судових рішень. Суд може зобов'язати сторони звернутися до медіації за власною ініціативою або якщо обидві сторони спільно подадуть відповідне клопотання. У будь-якому разі обидві сторони повинні погодитися. За певних обставин, пов'язаних із сімейним правом, суд може запропонувати медіацію. У таких випадках суд організовує **безкоштовну інформаційну сесію**, щоб пояснити, як працює медіація, що вона передбачає та які має наслідки.

Деталі того, як працює медіація, викладаються в угоді, яку підписують обидві сторони та медіатор. У разі добровільної медіації сторони можуть обрати медіатора, схваленого Міністерством юстиції, або медіатора, який не має офіційного схвалення.

Якщо суддя отримує справу, яка підпадає під сфери, зазначені у ч. 2 ст. 1251-1 Нового цивільного процесуального кодексу, він може запропонувати сторонам скористатися послугами медіатора у сімейних справах. Суддя організує **безкоштовну інформаційну зустріч** із затвердженим медіатором або медіатором, який має дозвіл на здійснення медіації в Люксембурзі, за умови, що він відповідає аналогічним стандартам в іншій країні ЄС відповідно до ч. 1 ст. 1251-3 Нового цивільного процесуального кодексу.

Тривалість медіації визначає суддя, але вона не може перевищувати трьох місяців. За згодою обох сторін її терміни можуть бути продовжені. Важливо пам'ятати, що будь-які угоди, укладені за результатами такої медіації, мають таку ж силу, як і рішення суду. Ці угоди, укладені як за кордоном, так і всередині країни, можуть бути приведені у виконання на території ЄС відповідно до Директиви від 21 травня 2008 року щодо медіації у цивільних та господарських справах. **Якщо суддя окружного суду затвердить угоду, то вона може бути приведена у виконання**.

Процедури медіації у сімейних справах підлягають розгляду суддею, який переконується, що угода відповідає вимогам державної політики, не шкодить інтересам дітей і що конфлікт підходить для медіації. Суддя також перевіряє, чи був **медіатор затверджений Міністерством юстиції** для розгляду такої справи.

Окрім медіації в таких сферах, як банківська справа та страхування, а також окрім омбудсмена, який займається адміністративними питаннями, та Комітету з прав дітей, існують й інші юридичні групи, які також беруть участь у медіації:

- [Люксембурзька асоціація медіації та затверджених медіаторів](#) (*Association luxembourgeoise de la médiation et des médiateurs agréés — ALMA asbl*);
- [Центр медіації у цивільних та господарських справах](#) (*Centre de médiation civile et commerciale — CMCC*);

- Центр медіації (*Centre de médiation*);
- Центр медіації у справах сім'ї та соціального забезпечення (*Centre de médiation Socio-Familiale*, під управлінням фонду Pro Familia).

Угоди, укладені в результаті медіації у цивільних та господарських справах, мають таку ж силу, як і рішення суду. Якщо відповідний суд затверджує угоду повністю або частково, вона стає обов'язковою до виконання.

Витрати

Медіація зазвичай безкоштовна. Якщо стягується комісія, вона буде чітко вказана.

У ситуаціях, коли обидві сторони погоджуються на медіацію, медіатори можуть самостійно визначити розмір своєї винагороди. Витрати розподіляються порівну між обома сторонами, якщо вони не домовляться про інше.

Вартість послуг з медіації, запропонованої судом, або медіації в сімейних справах визначається згідно з правилами, встановленими законодавчим органом.

Особи, які не мають достатньо коштів, можуть отримати допомогу для оплати всіх пов'язаних із судом заходів з медіації у сімейних справах.

Джерела

- Список зареєстрованих медіаторів, що надають послуги у цивільних та господарських справах: https://mj.gouvernement.lu/content/dam/gouv_mj/professions-du-droit/mediateur-en-matiere-civile-et-commerciale/liste-des-mdiateurs-agrs-site-mj.docx
- Загальна інформація про медіацію у цивільних та господарських справах: <https://mj.gouvernement.lu/fr/professions-droit/mediateur-civile-commerciale.html>

МАЛЬТА

Вступ

Новітня ера цивільної медіації на Мальті розпочалася з прийняттям Закону про медіацію у 2004 році, який набрав чинності 21 грудня 2004 року. На підставі цього закону 7 липня 2005 року було офіційно засновано Мальтійський центр медіації, який також забезпечив основу для медіації у цивільних та господарських справах. Пізніше, у 2010 році, закон був змінений відповідно до директив ЄС, і його сфера застосування розширилася, охопивши сімейні конфлікти.

Законодавча база

На Мальті застосовується [Закон про медіацію](#) 2004 року.

Чи є використання медіації обов'язковим?

На Мальті передбачена обов'язкова медіація у певних справах із сімейного права, таких як справи про опіку над дітьми та їхнє утримання.

Як це працює

Пара може звернутися за допомогою до медіатора, щоб він допоміг їм знайти взаємоприйнятне рішення без офіційного судового розгляду, коли вони не можуть дійти згоди з сімейних питань. Перш ніж розпочати процедуру розлучення в Цивільному суді (відділ сімейних справ), подружжя, згідно з вимогами мальтійського законодавства, повинно пройти процедуру медіації. Медіатор покликаний допомогти сторонам досягти взаємоприйнятного рішення. Він обирається судом і є незалежною, неупередженою особою. Іноді, за певну плату, сторони можуть самі обрати медіатора. Усі медіатори мають необхідну **професійну кваліфікацію** для виконання своїх обов'язків. Здебільшого вони працюють юристами, соціальними працівниками або сімейними психотерапевтами.

Якщо сторони вирішать розпочати судовий процес, медіатор у жодному разі не має права свідчити в суді про те, що було сказано під час медіації.

Медіація може сприяти вирішенню таких ситуацій:

- при розлученні або розірванні шлюбу (за умови, що сторони, які розлучаються, проживали окремо протягом щонайменше чотирьох років);
- для отримання матеріальної допомоги від свого чоловіка/дружини;
- для вирішення питань, що стосуються дітей, які не перебувають у шлюбі, такі як матеріальне забезпечення, право на відвідування, догляд та опіка;
- для внесення змін до угоди про розлучення або роздільне проживання;
- для внесення змін до умов свого договору, що регулюють матеріальне забезпечення, право на відвідування, догляд та опіку над дитиною.

Для того щоб скористатися медіацією, зацікавлена сторона повинна подати до секретаря суду лист із клопотанням про надання дозволу на початок медіації. У листі повинні бути вказані імена та адреси обох сторін, а також номер документа, що посвідчує особу подавача. Для того щоб лист вважався офіційним, підпис адвоката не є обов'язковим. Процес подання цього листа до реєстру сімейного суду є повністю безкоштовним. Хоча медіацію також можна розпочати за допомогою нотаріальної записки, цей процес застосовується, коли обидві сторони вже досягли згоди з більшої частини юридичних питань. Окрім випадків, коли сторони надають договір, підготовлений їхніми адвокатами або нотаріусом, така записка містить ту саму інформацію, що й лист. Нотаріальну записку підписують обидві сторони та їхні нотаріуси або їхні адвокати та нотаріус.

Медіатора обирають зі **списку**, наданого судом, після подання листа або нотаріальної записки. Самі сторони також можуть домовитися про вибір медіатора у приватному порядку. Конкретна дата явки сторін до суду надається медіатором поштою. Під час приватних сесій присутній лише медіатор та, за бажанням, адвокати сторін. **Присутність адвоката під час медіації не є обов'язковою.** Медіатор намагатиметься допомогти сторонам дійти згоди щодо їхніх дітей та майна, якщо їхній шлюб або стосунки більше не є життєздатними.

Медіатор обговорить зі сторонами перспективу примирення. Медіатор може направити пару на психологічне консультування та відкласти медіацію, якщо вважає, що їхній шлюб або стосунки мають перспективи на успіх. Потім медіатор зробить спробу допомогти сторонам дійти згоди щодо їхніх дітей та майна, якщо вони все ж вирішать, що їхній шлюб або стосунки більше не є життєздатними.

Якщо сторони досягають порозуміння, медіатор складає та зачитує договір. Якщо сторони погоджуються з його умовами, медіатор офіційно передає договір до **реєстру суду для ознайомлення.** **Далі сторони можуть звернутися до нотаріуса, який засвідчить договір і надасть йому офіційного статусу, якщо суддя його затвердить.** У разі неможливості досягти згоди сторони мають право звернутися до суду. Після завершення медіації сторони мають два місяці, щоб подати позов до Цивільного суду (відділ сімейних справ). Якщо подружжя не зробить цього і не вирішить питання протягом встановленого терміну, їм доведеться розпочати процедуру медіації заново.

Хоча медіація у цивільних справах на Мальті не є повністю безкоштовною, **певні види медіації**, наприклад, ті, що вимагаються Сімейним судом, який покриває витрати на послуги медіатора, коли медіатор призначається сторонам на ротаційній основі, **пропонуються безкоштовно або за значно зниженою ціною**. А в інших ситуаціях медіатор або Мальтійський центр медіації можуть вимагати оплати.

Джерела

- Ременда Греч, «Зв'язані життя: як процес медіації може сприяти ефективній співпраці батьків у вихованні дітей у довгостроковій перспективі?» (Remenda Grech, Connected Lives: How Could The Process Of Mediation Aid In Long-Term Effective Co-Parenting), доступно за посиланням: <https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/105295/1/22MMED009.pdf>

ЧОРНОГОРІЯ

Вступ

Чорногорія регулює медіацію в рамках більш широкої системи АВС, спрямованої на **підвищення ефективності судочинства та сприяння консенсусному врегулюванню спорів**. За останнє десятиліття в країні було запроваджено елементи **обов'язкової медіації**, розроблено додаткові механізми альтернативного вирішення спорів, зокрема рання нейтральна оцінка (РНО), та посилено інституційні спроможності шляхом реалізації структурованої національної програми. Нещодавні реформи (2023–2025 рр.) були спрямовані на розширення **професійної підготовки, підвищення обізнаності громадськості та поліпшення ефективності та впізнаваності Центру альтернативного вирішення спорів (CADR)** — провідної установи, відповідальної за управління процедурами медіації.

Законодавча база

Медіація в Чорногорії регулюється **Законом про механізми альтернативного вирішення спорів**, який регулює медіацію, РНО та інші форми АВС. Цей закон визначає таке:

- статус та обов'язки медіаторів та оцінювачів;
- роль Центру альтернативного вирішення спорів;
- процедуру призначення медіаторів;
- правові наслідки угод про врегулювання спорів; та
- умови, за яких медіація є обов'язковою.

Угода, досягнута між сторонами в результаті медіації, може бути **підтверджена в судовому порядку**, тим самим набуваючи сили виконавчого документа. Згідно із законодавством, у випадках, коли для вирішення спору необхідні спеціальні знання, можуть бути призначені медіатори, які мають відповідну кваліфікацію.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Згідно зі статтею 12 Закону про альтернативне вирішення спорів, **сторони зобов'язані вдаватися до медіації перед початком судового провадження у таких типах спорів**:

- дрібні позови;
- спори про страхове відшкодування, де однією зі сторін є страхова компанія;
- спори, щодо яких спеціальним законом передбачено обов'язкову спробу медіації.

В усіх інших випадках медіація залишається добровільною. Сторони можуть ініціювати медіацію самостійно або **за рекомендацією суду.**

Як це працює

Пропозиції щодо медіації подаються до Центру альтернативного вирішення спорів (CADR), який здійснює адміністративний нагляд та призначає медіаторів. Сторони можуть спільно обрати медіатора; якщо вони не досягають згоди, Центр призначає його відповідно до порядку реєстрації в національному **реєстрі медіаторів.**

Для спорів, що потребують спеціалізованих знань, Центр може призначити медіатора з відповідною кваліфікацією поза стандартною процедурою. Для підвищення ефективності роботи Центр може також об'єднувати кілька справ, в яких бере участь одна і та ж сторона, та доручати їх одному медіатору.

Рання нейтральна оцінка (РНО)

Чорногорія є однією з небагатьох юрисдикцій у регіоні, яка офіційно інтегрувала ранню нейтральну оцінку у свою систему альтернативного вирішення спорів АВС. РНО передбачає залучення незалежного експерта, який об'єктивно оцінює фактичні та юридичні обставини справи. Ця процедура є добровільною та не має обов'язкової сили, якщо сторони не домовилися про інше. Зазвичай включає:

- угоду про проведення РНО;
- спільну сесію, на якій сторони представляють свої позиції;
- письмові заяви та докази, які надаються оцінювачу;
- висновок оцінювача, в якому викладено основні питання, сильні та слабкі сторони, а також потенційні результати.

РНО відрізняється від медіації за своєю метою (експертна оцінка або сприяння переговорам), роллю нейтральної сторони та типом отриманого результату.

Національна програма розвитку АВС (2023–2025 рр.)

Чорногорія прийняла комплексну програму розвитку механізмів АВС на 2023–2025 роки. Серед її оперативних цілей:

- покращення впровадження норм законодавства про АВС відповідно до міжнародних стандартів;
- підвищення професійної кваліфікації медіаторів та оцінювачів;
- підвищення обізнаності громадськості та мотивації до використання форм АВС;
- посилення інституційної та адміністративної спроможності Центру CADR.

Ініціативи з посилення інституцій та підвищення обізнаності

У 2023 році було створено Раду з альтернативного вирішення спорів — дорадчий орган, до складу якого входять Міністерство юстиції, представники судової влади, Асоціація адвокатів, Центру CADR

та інші зацікавлені сторони. Рада здійснює моніторинг розвитку механізмів АВС та пропонує поліпшення.

У період між 2023 та 2025 роками Центр CADR організував цілий ряд базових та поглиблених навчальних програм, зокрема з питань спеціалізованої медіації у сімейних справах (особливо у справах, пов'язаних з дітьми), нагляду за медіаторами та господарської медіації, які проводили національні та міжнародні експерти.

Заходи з просування інформації серед громадськості, в тому числі щорічні Тижні медіації, круглі столи, спільні заходи з професійними асоціаціями та медіакампанії, значно **підвищили обізнаність та розуміння медіації серед громадськості**.

Витрати

Витрати на медіацію регулюються Законом про АВС і також можуть бути узгоджені безпосередньо з медіатором. Вартість послуг залежить від типу та складності спору. Судове затвердження угоди про врегулювання може передбачати додатковий судовий збір.

Джерела

- Закон про альтернативне вирішення спорів (Чорногорія).
- Центр альтернативного вирішення спорів (CADR) — інституційні керівні принципи та звіти.
- Міністерство юстиції Чорногорії — Програма розвитку механізмів альтернативного вирішення спорів на 2023–2025 роки.
- Статистичні дані, опубліковані Центром CADR (2023–2024 роки).
- Рада з альтернативного вирішення спорів — щорічні та тематичні звіти.

НІДЕРЛАНДИ

Вступ

У Нідерландах медіація у цивільних справах зародилася наприкінці 1990-х років у рамках урядової ініціативи, спрямованої на **зменшення кількості невіршених судових справ**, а пілотні програми розпочалися у 1999 році. Із самого початку цю **систему медіації при суді** підтримували приватні ініціативи, такі як Нідерландський інститут медіації (NMI), який був заснований у 1995 році з метою професіоналізації галузі. Ці ініціативи дозволили сформувати **систему, яка надає пріоритет як приватній, так і судовій медіації, а також механізм направлення та надання правничої допомоги для медіації**.

Законодавча база

Медіація у цивільних справах у Нідерландах регулюється професійними стандартами, встановленими такими організаціями, як Федерація медіаторів Нідерландів — *Mediatorsfederatie Nederland* (MfN), а також правовим середовищем, яке заохочує її використання, але покладається на сторони у питаннях забезпечення її виконання. Хоча медіація не регулюється жодними конкретними законами, медіатори MfN повинні дотримуватися суворих вимог щодо підготовки та етичних норм, а їхні угоди можуть бути оформлені юристом або нотаріусом для забезпечення юридичної сили. Останні судові прецеденти також свідчать про те, що сторони можуть взяти на себе зобов'язання пройти процедуру медіації перед початком судового розгляду. **Уряд Нідерландів заохочує медіацію замість судових розглядів і надає низку інструментів для реалізації цієї стратегії**.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація є **добровільною**. Суддя може запропонувати медіацію під час судового розгляду.

Як це працює

У Нідерландах медіатори внесені до різних реєстрів. **Реєстр медіаторів** (раніше відомий як Реєстр NMI), ведеться Федерацією медіаторів Нідерландів (MfN). У Нідерландах MfN є федерацією, яка представляє найбільші асоціації медіаторів. До реєстру MfN внесені лише ті медіатори, які відповідають ретельно розробленим стандартам якості. Уряд Нідерландів базує свій реєстр медіаторів, що працюють в рамках системи правничої допомоги (реєстр Ради з питань правничої допомоги), на вимогах MfN.

У Нідерландах було запущено програму під назвою Mediation naast rechtspraak («Медіація паралельно із судовими процедурами»). Вона передбачає, що сторонам **повідомляють про можливість вибору медіації в окружному або апеляційному суді, який розглядає справу**. З метою досягнення потенційного врегулювання суди можуть також направити сторони у справах із сімейного права на процедуру батьківського контролю (*ouderschapsonderzoek*), яка передбачає медіацію. **Іншими організаціями, що надають інформацію щодо медіації, є Рада з питань правничої допомоги (*Raad voor Rechtsbijstand*) та Служба правничої допомоги (*Het Juridisch Loket*).**

Медіація є надзвичайно важливим інструментом для мирного врегулювання конфліктів у сфері сімейного права Нідерландів. На відміну від традиційного судового розгляду, медіація робить акцент на співпраці, що дозволяє сторонам дійти взаємоприйнятних рішень. Такий альтернативний метод вирішення спорів часто обирають завдяки його ефективності та можливості зберегти добрі стосунки. Успіх медіації залежить від того, коли її застосовувати. Вона зазвичай рекомендується у ситуаціях, коли обидві сторони відкриті до компромісу та прагнуть домовитися. **Вона найкраще працює в ситуаціях, що стосуються:**

- врегулювання питань у разі розлучення;
- права на відвідування та опіку над дітьми;
- поділ майна та активів;
- угоди про аліменти на дітей та розлучення.

Зазвичай першим кроком у процедурі медіації відповідно до сімейного права Нідерландів є вибір **сертифікованого медіатора**. Функція медіатора полягає у сприянні переговорам та допомозі сторонам у досягненні консенсусу, виступаючи в якості неупередженої третьої сторони. Зазвичай процес складається з кількох етапів:

- Перша зустріч: медіатор зустрічається з обома сторонами для обговорення проблем та визначення цілей.
- Дискусійні сесії: організовані зустрічі, на яких усі сторони обмінюються думками та шукають потенційні рішення.
- Складання угоди: після досягнення консенсусу медіатор готує документ, з яким сторони можуть ознайомитися та який вони підписують.

Угоди, укладені за результатами медіації, можуть бути оформлені адвокатом або нотаріусом, щоб забезпечити можливість їхнього примусового виконання, навіть якщо вони самі по собі не мають юридичної сили. Встановивши критерії для медіаторів, *Mediatorsfederatie Nederland* (MfN) дбає про те, щоб вони дотримувалися галузевих норм і завжди залишалися неупередженими. Така правова база гарантує учасникам високу якість результатів та сприяє зміцненню довіри до процедури медіації.

Хоча медіація має численні переваги, у неї також є і недоліки. Наприклад, для того щоб медіація відбулася, обидві сторони повинні бути готові вести переговори в дусі доброї волі. Медіація може зазнати невдачі, якщо одна зі сторін проявляє непоступливість або не бажає йти на компроміси. Крім того, з міркувань безпеки медіація може бути недоцільною у випадках, пов'язаних із домашнім насильством або нерівністю сил у стосунках.

Витрати

У певних ситуаціях витрати на медіацію можуть бути відшкодовані повністю або частково. Детальнішу інформацію про субсидовану медіацію див. на сайті <https://www.rechtsbijstand.nl/over-mediation-en-rechtsbijstand/voorwaarden/voorwaarden>.

Джерела

- Федерація медіаторів Нідерландів: <http://mediatorsfederatienederland.nl/>
- Реєстр медіаторів: <https://mfnregister.nl/zoek-een-mfn-registermediator/>
- Міжнародний реєстр альтернативного вирішення спорів: <https://adr-register.com/>
- Медіація при суді: <https://www.rechtspraak.nl/Uw-Situatie/mediation-naast-rechtspraak>
- Служба правничої допомоги: <https://www.juridischloket.nl/>
- Правнича допомога: <http://www.rechtsbijstand.nl/>
- Рада з питань правничої допомоги: <https://www.rvr.org/>

ПІВНІЧНА МАКЕДОНИЯ

Вступ

Медіація в Північній Македонії регулюється Законом про медіацію (2021 р.), який становить основну нормативно-правову базу, що регулює альтернативне вирішення спорів. Закон має на меті сприяти мирному врегулюванню спорів, поліпшити доступ до правосуддя та зменшити навантаження на судову систему шляхом заохочення медіації в різних галузях права. У ньому визначено принципи медіації, процесуальні правила, повноваження та обов'язки медіаторів, а також юридичну силу угод про врегулювання спорів.

Законодавча база

Закон про медіацію застосовується до всіх спорів, в яких сторони можуть вільно розпоряджатися своїми правами, за винятком випадків, коли виключна юрисдикція законодавчо віднесена до суду або іншого компетентного органу. Стаття 4 Закону закріплює **три форми медіації**:

- добровільна медіація — ініціюється сторонами на будь-якому етапі, до або під час судового розгляду;
- договірна медіація — на основі положення про медіацію у договорі;
- обов'язкова медіація — коли медіація передбачена законом, як до початку, так і під час судового розгляду.

Медіація доступна для широкого кола спорів, у тому числі у питаннях власності, спадщини, сімейних, трудових, господарських, споживчих, страхових, освітніх, медичних, екологічних питаннях, а також у справах про дискримінацію, дифамацію та цивільну відповідальність. Цей закон може також

застосовуватися до певних кримінальних справ, якщо інше не передбачено спеціальним законодавством.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація в Північній Македонії є переважно **добровільною**, за винятком випадків, коли вона прямо **передбачена законом**. Також сторони можуть бути зобов'язані за договором спробувати медіацію, перш ніж звертатися з позовом до суду. У всіх випадках цей процес керується принципами добровільності, нейтральності, конфіденційності та автономії сторін.

Як це працює

Процедуру медіацію можна розпочати до або під час судового розгляду. Медіатор допомагає сторонам у встановленні комунікації, визначенні інтересів та можливих рішень, але не нав'язує рішення. Якщо угоду про врегулювання досягнуто, його можна подати на **судове затвердження**. Після затвердження угода набирає сили виконавчого документа, що уможлиблює її безпосереднє примусове виконання у разі недотримання. Загальна система розроблена з метою забезпечення гнучкого та ефективного засобу вирішення спорів, а роль медіатора полягає у сприянні діалогу та підтримці сторін у досягненні взаємоприйняттого результату.

Витрати

Витрати на медіацію визначаються тарифними правилами і зазвичай включають винагороду медіатора та адміністративні витрати. Розмір винагороди варіюється залежно від типу та складності спору. У випадках, коли медіація є обов'язковою згідно із законом або проводиться до судового розгляду, між сторонами можуть застосовуватися домовленості про розподіл витрат відповідно до норм, що регулюють це питання.

Джерела

- Закон про медіацію Республіки Північна Македонія (2021 р.)
- Національні статистичні дані про справи, що розглядалися в порядку медіації (2017–2024 рр.)
- Експертні оцінки практики медіації та законодавчих викликів у Північній Македонії

ПІВНІЧНА ІРЛАНДІЯ

Вступ

У Північній Ірландії медіація у сімейних справах зародилася у рамках більш широкого глобального руху за альтернативне вирішення спорів. Послуги надаються як приватними організаціями, як-от Family Mediation NI, яка отримує фінансування деяких своїх послуг від Міністерства охорони здоров'я, так і програмами, що фінансуються урядом, як-от безкоштовна служба медіації у сімейних справах.

Законодавча база

Хоча у Північній Ірландії немає окремого комплексного закону, як у Республіці Ірландія, правова основа для медіації у цивільних справах базується на загальному праві, судових прецедентах та нормативних актах ЄС.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація у сімейних справах є повністю **добровільною** процедурою, і в Північній Ірландії наразі **немає обов'язку розглядати можливість використання медіації для врегулювання конфлікту перед подачею справи до суду**. Проте **суди підтримують її та сприяють її застосуванню за відповідних обставин**. Суди схильні дозволяти відкладення розгляду справи в тих випадках, коли, як видається, за допомогою медіації можна вирішити спірні питання, навіть якщо механізм, який буде використуватися, не зазначений прямо в законі.

Як це працює

Уряд не регулює підготовку та акредитацію фахівців з медіації. Професійні організації-партнери мають різні стандарти освіти та досвіду, і професія є саморегульованою. Одним із варіантів врегулювання сімейних питань після розлучення є залучення третьої сторони — кваліфікованого сімейного медіатора. Вони можуть допомогти подружжю домовитися про план спільного виховання дітей і зосередитися на майбутніх потребах дитини.

Батьки можуть вирішити взяти участь у медіації в сімейних справах; це не є обов'язковим. Можна організувати зустріч дитини з професійним медіатором, який вислухає її побажання і допоможе батькам врахувати їх. Мета угоди, досягнутої за сприяння медіатора між обома батьками (та, у разі необхідності, дітьми), полягає в тому, щоб:

- покращити психологічний стан батьків та знизити рівень стресу; підвищити знання та навички батьків для успішного спільного виховання дітей;
- надати батькам повноваження приймати рішення;
- зменшити ймовірність відчуження батьків внаслідок розлучення;
- поліпшити добробут дітей та зменшити рівень стресу і занепокоєння, спричинених розлученням батьків;
- збільшити можливість активного спільного виховання дітей;
- знизити вірогідність травматичного досвіду в дитинстві;
- уникати конфронтаційної системи сімейних судів.

Щоб угода, досягнута в результаті медіації, мала силу судового рішення, сторони можуть звернутися до суду з відповідним клопотанням.

Витрати

У деяких випадках доступне державне фінансування. Служба правничих послуг Північної Ірландії бере на себе витрати на деякі послуги з медіації, покриваючи їх із фондів правничої допомоги, а Міністерство охорони здоров'я, соціальних послуг та громадської безпеки наразі **фінансує досудову медіацію у сімейних спорах**.

Сторони можуть бути змушені оплатити послуги сімейного медіатора, але якщо вони ще не розпочали судовий процес, вони можуть **безкоштовно скористатися 1-годинною індивідуальною інформаційно-оціночною зустріччю (IAM) і, якщо така послуга відповідає їхнім сімейним обставинам, до чотирьох 90-хвилинних сесій із медіатором від [Family Mediation NI](#), що фінансуються Міністерством охорони здоров'я**.

У випадках домашнього насильства можна отримати безкоштовну правничу допомогу від адвоката. Це зроблено для того, щоб уникнути необхідності безпосередньо спілкуватися з іншим батьком дитини.

Джерела

- Додаткову інформацію можна отримати на сайті Служби підтримки сімей Північної Ірландії: <http://www.familysupportni.gov.uk/>.
- Відповідну інформацію можна отримати на сайтах постачальників послуг та в інформаційній брошурі «Альтернативи судовому розгляду в Північній Ірландії», доступній за адресою: NI Direct: <http://www.nidirect.gov.uk/resolving-a-dispute-alternatives-to-going-to-court>.
- Служба медіації у сімейних справах Family Mediation NI, що фінансується Міністерством охорони здоров'я: <https://www.familymediationni.org.uk/>

ПОЛЬЩА

Вступ

Попри те, що медіація у колективних трудових спорах почалася значно раніше — у 1991 році, медіація у цивільних справах була офіційно включена до польського законодавства у 2005 році шляхом внесення поправок до Цивільного процесуального кодексу. Хоча його застосування було обмежене і досі перебуває на стадії доопрацювання, зокрема у 2016 році, закон 2005 року став першим комплексним законодавчим актом у сфері медіації в цивільних справах, метою якого було запропонувати альтернативу традиційному судовому розгляду.

Законодавча база

Основним джерелом правової підтримки цивільної медіації в Польщі є Цивільний процесуальний кодекс, який зазнав значних змін у 2005 році з метою заміни старих правил і був ще раз змінений у 2016 році для приведення у відповідність до Директиви ЄС про медіацію. Ці норми регулюють медіацію в судових провадженнях і часто використовуються як шаблон для угод, укладених у позасудовому порядку. До цієї системи також додаються інші акти, такі як окремі керівні принципи щодо медіації в адміністративних та сімейних справах. На неї також вплинули зміни в посаді медіатора та призначення «постійних медіаторів».

Чи є використання медіації обов'язковим?

У Польщі цивільна медіація є **добровільною**, а не обов'язковою процедурою. Сторону не можна примушувати до участі в медіації або до досягнення врегулювання, хоча **суди можуть її рекомендувати**. Однак **після надання згоди на медіацію відмова без поважної причини може мати фінансові наслідки**.

Як це працює

На підставі рішення суду медіація може проводитися як до передачі справи до суду, так і після початку судового розгляду. Для початку медіації завжди потрібна згода сторін. На будь-якому етапі судового розгляду будь-яка сторона може подати заяву про проведення медіації.

Медіатор **призначається судом або обирається сторонами спільно**, причому пріоритет надається особам, які входять до **списку постійних медіаторів**. Процедура медіації, що проводиться за рішенням суду, **не повинен тривати більше ніж три місяці**, хоча він може бути продовжений за взаємною згодою сторін або з будь-якої іншої обґрунтованої причини, якщо це сприяє досягненню угоди. Після отримання рішення суду медіатор зв'язується зі сторонами, щоб домовитися про час і місце зустрічі. Після пояснення основних принципів та медіації медіатор запитує сторони, чи готові вони взяти участь.

Сторони мають можливість відмовитися від медіації. Позиції та рішення сторін не включаються до протоколу медіації. Якщо сторони не звільняють медіатора від обов'язку дотримання конфіденційності, медіатор не має права свідчити про інформацію, яку він отримав під час медіації.

В результаті медіації сторони можуть укласти угоду, яка влаштовує їх обох. У разі розлучення або розірвання шлюбу медіація може допомогти досягти спільної правової позиції, примирення та/або порозуміння між подружжям. Вони лягають в основу рішення суду щодо вирішення справи.

Копія протоколу надається сторонам медіатором. До суду від медіатора надходить протокол разом з укладеною угодою. Затверджена судом угода за результатами медіації завершує судовий процес і має таку ж юридичну силу, як і судова угода.

Якщо угода суперечить законодавству або суспільно-моральним цінностям, має на меті обійти закон, є нечіткою або містить суперечності, **суд її не затвердить**.

Якщо рішення, яке було визнано таким, що підлягає виконанню, не було виконано, можна звернутися за консультацією до призначеного судом виконавця. У разі неможливості досягнення угоди сторони можуть спробувати відстояти свої права в суді.

Витрати

Сторони несуть відповідальність за сплату медіаційних зборів. Якщо сторони не домовилися про інше, кожна сторона зазвичай оплачує половину витрат. **Сторона може подати прохання про звільнення від сплати витрат на медіацію. Суд має право зобов'язати сторону відшкодувати витрати, понесені внаслідок явно необґрунтованої відмови від участі в медіації**, незалежно від рішення у справі.

Сторона отримає повне відшкодування судових витрат, якщо до початку слухання буде укладено мирову угоду. Сімдесят п'ять відсотків судового збору буде повернуто, якщо укладення угоди відбудеться до втручання медіатора на пізнішому етапі процедури (після початку судового розгляду). 100% судового збору, сплаченого під час передачі справи до суду, буде повернуто, якщо сторони у справі про розлучення або роздільне проживання примиряться перед судом першої інстанції та вирішать припинити провадження. 50% апеляційного збору буде повернуто, якщо сторони досягли примирення до завершення провадження суду другої інстанції.

Центр медіації визначає розмір винагороди медіатора за проведення позасудової медіації, або сторони та медіатор домовляються про це до початку медіації.

Джерела

- Маріуш Мацієвський, Польська модель регулювання медіації в цивільному суді та оцінка її ефективності (Mariusz Maciejewski, Polish Regulation Model of Civil Court Mediation and Assessment of Its Effectiveness), *Krytyka Prawa*, т. 16, № 4/2024, с. 354–372.

ПОРТУГАЛІЯ

Вступ

Початок сучасної медіації у цивільних справах в Португалії ознаменувався створенням у 2008 році системи публічної медіації при суді з питань цивільного права, трудових відносин та сімейних справ через мирові суди. Після цього був прийнятий Закон Португалії про медіацію 2013 року, який базувався на Директиві ЄС про медіацію. У ньому містяться загальні рекомендації щодо медіації у цивільних та господарських справах як у державному, так і в приватному секторі.

Загальні принципи, що застосовуються до медіації, викладені в Законі № 29/2013 від 19 квітня 2013 року.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація в Португалії **не є обов'язковою**. За взаємною згодою сторони сімейного спору, що стосується подружжя або дітей, можуть обрати як послуги приватного, так і державного сімейного медіатора. **Хоча сторони можуть бути направлені на медіацію судом, медіація не може бути нав'язана їм без їхньої згоди.**

Як це працює

Медіація у сімейних справах доступна як до, так і після подання позову до суду або до *Conservatória do Registo Civil* — органу реєстрації актів цивільного стану. У будь-якому випадку, щоб угода, укладена у сфері сімейних відносин, мала юридичну силу, вона повинна бути затверджена судом або реєстратором актів цивільного стану. **Представники сторін, якщо такі є, також можуть брати участь у сесіях медіації**; власне, вони іноді так і роблять.

Якщо після медіації в сімейній справі до подання позову сторони досягли згоди, вони повинні звернутися до обраного ними відділу реєстрації актів цивільного стану для її затвердження. Такі угоди можуть стосуватися питань, що стосуються подружжя (розлучення, аліменти між подружжям, сімейне житло, використання прізвища колишнього подружжя тощо) або дітей (наприклад, угода про виплату аліментів на дорослих дітей або угода про батьківську відповідальність, що додається до угоди про розлучення). Висновок щодо угоди щодо батьківської відповідальності за неповнолітніх до її затвердження реєстратором надає прокуратура (*Ministério Público*). **Сторони повинні звернутися до відповідного суду з проханням затвердити угоду, якщо медіація в сімейних справах проводиться до подання позову з явним наміром досягти угоди про батьківські обов'язки щодо неповнолітніх дітей** (без додавання угоди про розлучення або роздільне проживання).

У судових процесах, що стосуються батьківських обов'язків (таких як опіка, відвідування та аліменти на неповнолітніх), проводяться спеціалізовані психосоціальні слухання (*audição técnica especializada*) та сесії медіації. Якщо сторони не можуть дійти згоди після того, як суддя викликає їх на зустріч, суддя відкладає переговори на два-три місяці і направляє їх за одним із таких альтернативних механізмів: медіація — за умови, що сторони погоджуються або просять про таке направлення; спеціалізоване психосоціальне слухання сторін, яке проводиться службами психосоціальної підтримки установи. Переговори будуть відновлені після закінчення перерви, а якщо за допомогою одного із зазначених вище методів буде досягнуто згоди, суддя розгляне та затвердить угоду. Якщо угода не буде досягнута, справу буде передано до судової інстанції.

Загалом, згідно зі ст. 273 Цивільного процесуального кодексу (*Código de Processo Civil*) суд має право зупинити провадження та **передати справу на медіацію** в будь-якому цивільному процесі, включаючи справи, що стосуються подружжя (такі як розлучення та роздільне проживання, виплата аліментів між подружжям та колишнім подружжям, розподіл сімейного житла, якщо немає попередньої угоди), за винятком випадків, коли одна зі сторін заперечує проти передачі справи на медіацію. Відповідно до ч. 4 ст. 272 Цивільного процесуального кодексу сторони також можуть домогтися про зупинення провадження у справі на три місяці, щоб за власною ініціативою звернутися до процедури медіації. Якщо угода за результатами медіації укладена, поки зазначені вище справи ще перебувають на розгляді, сторони повинні звернутися до суду з проханням про її затвердження.

Питання, що стосуються сімейних справ і належать до компетенції органу реєстрації актів цивільного стану, можуть бути вирішені за попередньою згодою обох сторін; в іншому випадку вони підпадають під юрисдикцію судів. Тому перед початком провадження сторонам може бути доцільно скористатися послугами медіатора за власним бажанням. Відповідно до ч. 3 ст. 14 Декрету-закону № 272/2001 від 13 жовтня 2001 року, реєстратор зобов'язаний повідомити подружжя, яке розлучається-

ся, про можливість скористатися послугами медіатора після початку процедури в органі реєстрації актів цивільного стану. У разі якщо орган прокуратури подає відповідну заяву, ця стаття дозволяє сторонам скористатися медіацією, щоб спробувати залагодити суперечку або переглянути угоду про батьківські обов'язки, яка додається до угоди про розлучення, поки процедура розлучення за взаємною згодою ще не завершена в органі реєстрації актів цивільного стану.

Відповідно до ч. 4 ст. 272 Цивільного процесуального кодексу, медіація у сімейних справах зазвичай триває **не більше трьох місяців**. Вона може перевищувати цей термін лише за надзвичайних та добре обґрунтованих обставин.

Якщо сторони не бажають, щоб приватний медіатор був обраний випадковим чином, вони можуть для вибору приватного медіатора скористатися реєстром державних та приватних медіаторів Міністерства юстиції. Якщо сторони сімейного спору бажають скористатися послугами державного медіатора, вони можуть заповнити онлайн-форму для отримання інформації або подання запиту на медіацію в сімейних справах. Вони можуть звернутися за допомогою до Управління альтернативного вирішення спорів (*Gabinete de Resolução Alternativa de Conflitos*) Генерального директорату з питань правової політики (*Direcção Geral da Política de Justiça*), яке відповідає за управління системою медіації у сімейних справах, телефоном або електронною поштою.

Після затвердження менеджером заявки на медіацію в сімейних справах призначається сімейний медіатор і планується **попередня медіаційна сесія**, на якій роз'яснюються правила та принципи медіації. За згодою сторін між ними та медіатором підписується протокол про медіацію, і, наскільки це можливо, плануються сесії медіації та **встановлюється тривалість процедури**.

Сесії державної медіації можуть проводитися в приміщеннях Генерального директорату з питань правової політики або в приміщеннях, наданих місцевими органами влади за місцем проживання сторін. У разі державної медіації сторони можуть обрати медіатора зі списку обраних державних медіаторів. Якщо вони цього не зроблять, Управління альтернативного вирішення спорів Генерального директорату з питань правової політики призначить одного з медіаторів із переліку державних медіаторів, обраного в порядку черговості та з урахуванням близькості до місця проживання сторін. Таке призначення зазвичай здійснюється в електронному вигляді.

Співмедіація в Португалії дозволена як в рамках державної, так і приватної систем медіації. Співмедіація може проводитися з ініціативи сторін або за порадою медіатора, якщо він вважає, що це найкраща стратегія в даній ситуації.

Витрати

Вартість державної медіації може відрізнятись від вартості приватної. Якщо сторони вдаються до приватної медіації, вони несуть відповідальність за сплату винагороди медіатора. Її розмір, правила та графік медіації визначаються у протоколі медіації, який підписується на початку процедури медіатором та сторонами.

Незалежно від кількості запланованих сесій, кожна сторона повинна сплатити 50 євро за державну сімейну медіацію. Кожна сторона сплачує цей збір у розмірі 50 євро на початку процедури державної медіації. Сторони не покривають винагороду медіаторів, які працюють через державну систему. Відповідні виплати здійснюються Генеральним директоратом з питань правової політики відповідно до встановленого графіка. **Витрати на медіацію можуть бути відшкодовані, якщо сторони мають право на надання правничої допомоги.**

Джерела

- Національне законодавство у сфері медіації: Закон № 29/2013 від 19 квітня 2013 року (Закон про медіацію): https://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?artigo_id=1907A0020&nid=1907&tabela=leis&pagina=1&ficha=1&so_miolo=&nverso=
- Список сімейних медіаторів, як державних, так і приватних: <https://dgpj.justica.gov.pt/Resolucao-de-Litigios/Mediacao>

РУМУНІЯ

Вступ

Закон № 192/2006, який регулює цю професію та зробив медіацію частиною правової системи, був прийнятий в рамках ініціатив Міністерства юстиції та проєктів, очолюваних НУО, які на початку 2000-х років відродили сучасний інститут медіації у цивільних справах у Румунії. Після того, як Цивільний кодекс 1864 року змістив акцент на судові розгляди, офіційні процедури медіації вийшли з ужитку на тривалий час, аж до їхнього відродження.

Законодавча база

Порядок медіації (етапи до підписання угоди про медіацію, укладання цієї угоди, процедура медіації та завершення процедури медіації), професія медіатора (сертифікація медіатора, відсторонення від виконання обов'язків та позбавлення права на здійснення діяльності, Рада з питань медіації, організація та здійснення діяльності медіатора, права та обов'язки медіатора, відповідальність медіатора), а також спеціальні положення щодо сімейних спорів та кримінальних справ регулюються Законом № 192/2006.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Оскільки Конституційний суд визначив, що вимога про проведення медіації обмежує безперешкодний доступ до правосуддя, медіація в Румунії не є обов'язковою.

У цивільних провадженнях суддя пропонує сторонам вирішити суперечку мирним шляхом за допомогою медіації. Протягом усього судового розгляду суддя докладає зусиль, щоб домогтися порозуміння між сторонами, надаючи їм необхідні вказівки. Суддя може вимагати від сторін взяти участь в інформаційній зустрічі щодо переваг застосування процедури медіації у спорах, які можуть бути предметом такої процедури. На будь-якому етапі судового розгляду **суддя може порадити сторонам скористатися послугами медіатора для мирного вирішення конфлікту**, якщо він вважає це необхідним з огляду на обставини справи.

Сторони не зобов'язані брати участь у медіації. **У разі, якщо суддя пропонує сторонам скористатися послугами медіатора, вони повинні з'явитися перед ним для обговорення переваг медіації** (за умови, що вони не намагалися вирішити суперечку за допомогою медіації до звернення до суду). Після отримання матеріалів сторони вирішують, чи згодні вони використовувати медіацію для урегулювання суперечки.

Як це працює

З метою вирішення проблем за допомогою медіації сторони можуть взяти участь в інформаційній зустрічі щодо переваг медіації, в тому числі, якщо це доречно, після початку судового розгляду у відповідному суді. **Підтвердженням участі в інформаційній зустрічі щодо переваг медіації слугує довідка від медіатора, який надав інформацію.** Інформування громадськості про переваги медіації може здійснювати суддя, прокурор, юрисконсульт, адвокат або нотаріус; у таких випадках це зазначається в письмовій формі.

Предметом медіації не можуть бути суто особисті права, у тому числі ті, що стосуються статусу особи, або будь-які інші права, які сторони не можуть використовувати відповідно до угоди або іншого акту.

Медіатор може допомагати сторонам у підтвердженні законності мирової угоди, але не має повноважень приймати рішення щодо умов угоди, які повинні бути досягнуті.

Медіація може відбуватися між двома або більше сторонами. Сторони можуть обрати медіатора на свій розсуд. Медіацію можуть проводити один або декілька медіаторів. Органи влади, що мають юрисдикційні повноваження, включаючи судові та арбітражні організації, інформують сторони про переваги та можливості медіації та заохочують їх використовувати її для вирішення конфліктів.

Сторони можуть звернутися до нотаріуса з проханням засвідчити угоду. Нотаріальний документ, що засвідчує досягнення угоди в результаті медіації, має юридичну силу. **З метою отримання рішення, яке підтверджує їхню угоду, сторони угоди за результатами медіації можуть звернутися до суду.** Компетентним органом є або районний суд, до юрисдикції якого належить місце укладення угоди про медіацію, або районний суд, до юрисдикції якого належить місце проживання, місце перебування або місце реєстрації будь-якої зі сторін. Затвердження судом угоди сторін здійснюється за закритими дверима та має юридичну силу.

За допомогою медіації можуть бути вирішені конфлікти між подружжям щодо збереження шлюбу, поділу майна, реалізації батьківських прав, місця проживання дітей, виплати аліментів батьками або будь-яких інших питань, що стосуються їхніх законних прав. Судові рішення за згодою сторін укладаються в результаті медіації між сторонами у справах або спорах, що стосуються реалізації батьківських прав, виплати аліментів батьками або визначення місця проживання дітей. Суд, який має повноваження виносити рішення про розлучення, отримує згоду сторін щодо розірвання шлюбу та вирішення пов'язаних з цим питань. Окрім того, що медіатор заохочує батьків ставити потреби своїх дітей на перше місце, він також дбає про те, щоб результат медіації не суперечив найкращим інтересам дитини і щоб розвиток та виховання дитини не зазнали негативного впливу батьківської відповідальності або фактичного розлучення чи розірвання шлюбу.

Медіатор проводить ретельну перевірку, щоб визначити, чи мають місце між сторонами жорстке поводження або насильство у стосунках і чи можуть такі обставини вплинути на процедуру медіації. Потім медіатор визначає, чи є медіаційне врегулювання доцільним за таких обставин, перед підписанням угоди за результатами медіації або, якщо це доречно, під час її укладення. Медіатор повинен повідомити відповідний орган, якщо під час медіації йому стають відомі обставини, які ставлять під загрозу виховання або нормальний розвиток дитини або які суттєво шкодять її найкращим інтересам. Згідно із Законом № 217/2003 про запобігання та протидію домашньому насильству, передбачено створення інституцій, завданням яких є запобігання та протидія домашньому насильству (відповідальність яких полягає у направленні сторін конфлікту до медіації), установ для запобігання та протидії домашньому насильству (таких як центри допомоги агресорам, які пропонують послуги сімейної медіації та консультування, з можливістю передачі справ про домашнє насильство до медіації за бажанням сторін), захисний наказ та фінансування заходів з попередження та боротьби з домашнім насильством.

Якщо сторони помиряться, суддя підтримає їхнє порозуміння у своєму рішенні. Угода, яку подружжя уклало за допомогою медіації щодо розірвання шлюбу та, у разі необхідності, вирішення пов'язаних з розлученням питань, може бути подана разом із заявою про розлучення.

Витрати

У Румунії медіація не є безкоштовною; радше, це приватна послуга, вартість якої зазвичай узгоджується сторонами та медіатором. **Наразі в Румунії не передбачено стандартної державної фінансової чи юридичної підтримки** для послуг медіації, а вартість залежить від медіатора та справи. Водночас деякі приватні організації можуть стягувати плату за послуги лише після досягнення угоди про медіацію або можуть мати низьку початкову вартість.

Джерела

- Драгош Калін, Відмова Конституційного суду Румунії прийняти вимогу про обов'язкову медіацію: запит про попереднє рішення до Суду Європейського Союзу — справа C-658/23 (The Refusal of the Constitutional Court of Romania to Accept Mandatory Mediation: Request for a Preliminary Ruling to the Court of Justice of the European Union - Case C-658/23), Investcapital (23 грудня 2023 р.). Доступно на сайті Мережі досліджень із соціальних наук SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4674066> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4674066>

Вступ

Уряд Шотландії заохочує використання АВС, у тому числі медіації, для врегулювання сімейних конфліктів. На розвиток медіації у цивільних справах у Шотландії поступово вплинули такі ранні професійні ініціативи, як група ACCORD Шотландської асоціації юристів для адвокатів-медіаторів та служба медіації у господарських справах Колегії адвокатів (Faculty of Advocates) у 1996 році, а також тенденції у Великій Британії. Серед подальших зрушень можна відзначити Закон про захист дітей (Шотландія) 2020 року, в якому активно пропагується медіація в судах і передбачається фінансування АВС, а також пілотна програма обов'язкових зустрічей в рамках АВС.

Законодавча база

Національне законодавство є порівняно обмеженим, оскільки медіація у сімейних справах не є обов'язковою.

Відповідно до Закону про докази у цивільних справах (медіація у сімейних справах) (Шотландія) 1995 року, інформація про те, що відбувалося під час сімейної медіації, не може бути використана як доказ у цивільному судочинстві в Шотландії.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація у сімейних справах є здебільшого добровільною процедурою. Хоча суддя може запропонувати медіацію після того, як сімейний спір потрапив до суду, в Шотландії немає вимоги застосовувати альтернативні способи вирішення спорів, медіацію.

Як це працює

На відміну від Англії та Уельсу, в Шотландії немає вимоги розглядати можливість медіації перед подачею позову до суду. Відповідно до розділу 10 Закону про захист дітей та сім'ї від 2014 року, всі заявники у відповідних сімейних процедурах повинні взяти участь в інформаційно-оціночній зустрічі з медіації (MIAM), і всім відповідачам рекомендується це зробити. На такій зустрічі медіатор надає інформацію про медіацію та інші процедури вирішення сімейних спорів. Основними підставами для звільнення від обов'язку участі, передбаченого Правилами провадження у сімейних справах (пп. (1)–(2) Правила 3.8), є домашнє насильство, захист дітей, банкрутство, відсутність уповноваженого медіатора в певній географічній зоні або в певний проміжок часу, а також ситуації, в яких MIAM вже мала місце протягом попередніх чотирьох місяців.

Шотландія відрізняється тим, що сторони тепер можуть звертатися безпосередньо до суду, не надаючи доказів того, що питання про медіацію було обговорено. Однак ситуація може змінитися, оскільки стаття 24 Закону про захист дітей (Шотландія) 2020 року зобов'язує міністрів Шотландії створити пілотну програму, згідно з якою суд може винести рішення на підставі статті 11 Закону про захист дітей (Шотландія) 1995 року лише після того, як сторони відвідають обов'язкове засідання з альтернативного вирішення спорів, на якому будуть обговорені всі можливі варіанти вирішення спору. Незважаючи на певні побоювання щодо запропонованого пілотного проекту та його практичної реалізації, він може стати важливим кроком у забезпеченні того, щоб сторони мали час обміркувати найкращий спосіб вирішення наявних проблем. Сторони мають право звертатися до суду після ознайомлення з альтернативними варіантами.

Як і в Англії та Уельсі, будуть передбачені винятки з вимоги про участь у зустрічі з альтернативного вирішення спорів. Відповідно до розділу 24 Закону 2020 року, пілотна програма не може застосовуватися у випадках, коли деякі або всі сторони мають історію насильства, незалежно від того, чи є воно підтвердженим, чи підозрюваним. Крім того, суд може вирішити, що на підставі представлених доказів не є доцільним зобов'язувати сторони брати участь у такій зустрічі. Запро-

понований в Законі 2020 року пілотний проєкт є гарною ідеєю, і багато хто сподівається, що він виправдає себе. Якщо медіація та інші прийнятні методи вирішення спорів будуть зрештою впроваджені по всій Шотландії з достатнім фінансуванням для заохочення сторін до участі, це суттєво змінить сприйняття громадськістю цих методів у справах сім'ї. Однак дата початку пілотного проєкту поки що невідома. У Шотландії для виконання умов угоди, укладеної в результаті медіації, можуть бути вжиті будь-які з таких заходів:

Щоб звернутися до суду з проханням «втрутитися» зі своїми повноваженнями в угоду, досягнуту в результаті медіації, можна подати заяву до Вищого суду в цивільних справах або до шерифського суду. Це означає, що угода, досягнута в результаті медіації, набуває сили судового рішення за рішенням суду, який використовує свої повноваження. В якості альтернативи, «самодоказові» письмові договори можуть бути внесені до реєстру шерифського суду або Державного реєстру офіційних документів. Документ, який відповідає вимогам, необхідним для визнання його підписаним без доказів, називається самодоказовим. У Законі про вимоги до письмової форми (Шотландія) 1995 року визначено правила, що регулюють самодоказові документи. Для реєстрації угоди в Державному реєстрі офіційних документів необхідно звернутися до Реєстратора Шотландії. Угода стає юридично чинним документом після її реєстрації для виконання. Угоди можуть бути примусово виконані в інших державах-членах ЄС, якщо вони були затверджені судом або зареєстровані за допомогою однієї із зазначених вище процедур.

Витрати

У Шотландії сторони можуть оплатити медіацію самостійно або скористатися послугами правничої допомоги, якщо вони мають на це право і можуть знайти медіатора, який готовий працювати за відповідними ставками. Хоча іноді може бути черга на отримання послуг медіатора, сім'ї також можуть скористатися послугами медіації у сімейних справах, що надаються організацією Relationships Scotland, безкоштовно або за мінімальну плату, якщо йдеться про питання, пов'язані з дітьми. Очікується, що урядовці забезпечать фінансування пілотного проєкту через систему правничої допомоги або іншу програму.

Щоб допомогти сім'ям з оплатою послуг медіації, у березні 2021 року Міністерство юстиції запровадило в Англії та Уельсі програму обмежених у часі ваучерів на медіацію. За кожним випадком за програмою відшкодовується до 500 фунтів стерлінгів. Використовувати ваучер можуть сторони спору або заяви, що стосуються дитини, або спору чи заяви, що стосуються фінансів та дітей. Цей процес не перевіряється на практиці. За попередніми даними, 65% учасників перших 2,8 тис. завершених справ дійшли повної або часткової згоди у позасудовому порядку, а 3% звернулися до суду лише для того, щоб офіційно закріпити угоду. Ці результати вселяють оптимізм. Подібна програма була б актуальною і в Шотландії. Бар'єр у вигляді вартості залучення медіаторів CALM було б частково усунуто для певних сторін, особливо для тих, які не мають права на отримання правничої допомоги та мають обмежені фінансові можливості. Для інших це може стати мотивацією, необхідною для того, щоб спробувати нову і невипробовану методику.

Джерела

- Інформацію про медіацію в Шотландії можна знайти на сайті Шотландської мережі медіації: <http://www.scottishmediation.org.uk/find-a-mediator/>
- Елейн Сазерленд, Уникайте позовів понад усе (Elaine Sutherland, Avoid lawsuits beyond all things), *Journal of the Law Society of Scotland*, липень 2021 р., с. 18.

Вступ

Медіація була впроваджена в правову систему Сербії з метою гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та виконання зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів. До основних завдань належали зменшення навантаження на суди, скорочення тривалості судових проваджень та зниження процесуальних витрат.

Законодавча база

Перший офіційний крок до запровадження медіації був зроблений у 2002 році, коли Верховний суд Сербії реалізував пілотний проєкт «*Тиждень врегулювання*». Хоча було вирішено 14,5% справ, ініціатива виявила низку проблем, серед яких **низька обізнаність громадськості, обмежений інтерес з боку судової влади, опір з боку Асоціації адвокатів та відсутність правової бази**.

У 2005 році був прийнятий перший Закон про медіацію («Офіційний вісник Республіки Сербської», № 18/2005), в якому були встановлені основні принципи добровільності, конфіденційності, нейтральності та неупередженості. Однак його практичне застосування залишалося обмеженим через **недостатню поінформованість, відсутність реєстру медіаторів, а також недостатню підготовку та нагляд**.

Після цього відбулася серйозна реформа, яка була передбачена Законом про медіацію у вирішенні спорів (2014) («Офіційний вісник Республіки Сербської», № 55/2014), що набрав чинності 1 січня 2015 року. Законом було запроваджено:

- систему ліцензування медіаторів,
- Реєстр медіаторів при Міністерстві юстиції,
- обов'язкову підготовку медіаторів та
- можливість отримання **правового статусу, що підлягає примусовому виконанню**, для угод, укладених в порядку медіації, **шляхом нотаріального посвідчення**.

Положення цього закону узгоджено з Директивою ЄС про медіацію (2008/52/ЄС).

Серед інших відповідних законодавчих актів слід згадати Цивільний процесуальний кодекс, Закон про мирне врегулювання трудових спорів, Сімейний кодекс, Закон про неповнолітніх правопорушників та кримінально-правовий захист неповнолітніх, Закон про заборону дискримінації, Закон про банкрутство, Закон про захист прав споживачів та Кримінально-процесуальний кодекс.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація в Сербії загалом є **добровільною**. Хоч і пропонувалося запровадити обов'язкову медіацію для певних категорій спорів за зразком італійської системи, ці пропозиції не були реалізовані через відсутність підтримки з боку Асоціації адвокатів.

Медіація може відбуватися до судового розгляду, під час судового розгляду або навіть на апеляційній стадії.

Суди можуть рекомендувати медіацію, а деякі закони заохочують її використання, але наразі в країні не діє жоден обов'язковий механізм медіації, передбачений законодавством.

28 червня 2017 року було зроблено важливий крок у напрямку впровадження, коли Верховний касаційний суд, Вища судова рада та Міністерство юстиції прийняли Спільні рекомендації щодо посилення використання медіації.

Основні особливості:

- створення інформаційних служб для альтернативного вирішення спорів («інформаційні служби») у всіх судах першої інстанції, вищих судах та господарських судах,
- призначення суддів та помічників суддів з метою **надання сторонам інформації про медіацію,**
- просування медіації шляхом **проведення тренінгів та інформаційно-просвітницької роботи для суддів та голів судів.**

Інформаційні служби в судах першої інстанції та вищих судах м. Ніш

- розпочали свою діяльність у січні 2018 року за результатами широкої співпраці з Асоціацією адвокатів Ніша та цілеспрямованої медіакампанії.
- Судді почали надсилати сторонам листи з інформацією щодо досудового врегулювання відповідно до Закону про цивільний процес та направляти відповідні справи до Інформаційної служби. Після підписання сторонами Угоди про медіацію та обрання медіатора, провадження на строк до 60 днів.
- Подальша інституційна підтримка була забезпечена завдяки Протоколу про співпрацю (18 січня 2018 року) між судами Ніша та міською службою комунального господарства, що дозволило вирішувати суперечки, які перебували на розгляді, шляхом медіації, а не судового розгляду.

Результати

- За перші шість місяців роботи було успішно вирішено 31 із 88 справ, розглянутих Інформаційною службою.
- Щорічно 186 із 248 переданих справ завершувалися укладенням мирової угоди.
- Кілька затяжних справ було вирішено за одну сесію медіації.
- Вперше в Сербії справу було врегульовано шляхом медіації на апеляційному етапі.
- Важливим досягненням стало підписання Протоколу про співпрацю з Асоціацією адвокатів м. Ніш, що стало першим прикладом інституційного визнання та схвалення медіації з боку Асоціації адвокатів у Сербії.

Незважаючи на цей вдалий досвід, модель не була впроваджена в масштабах всієї країни, і **використання медіації в Сербії залишається нерівномірним.**

Витрати

Витрати на медіацію регулюються тарифними правилами і зазвичай включають винагороду медіатора та адміністративні витрати. Розмір винагороди варіюється залежно від типу та вартості спору. На практиці **медіація зазвичай є менш витратною, ніж судовий розгляд**, особливо у випадках, коли одночасно вирішується кілька справ за участю одних і тих самих сторін.

Джерела

- Закон про медіацію у вирішенні спорів (2014), Офіційний вісник Республіки Сербської, № 55/2014
- Спільні рекомендації щодо посилення використання медіації (2017)
- Закон про цивільне судочинство

СЛОВАЧЧИНА

Вступ

Після розпаду комуністичного режиму на початку 1990-х років на розвиток інституту медіації у цивільних справах у Словаччині значний вплив мали міжнародні організації, такі як «Партнери за демократичні зміни», які допомагали створювати центри медіації та проводили навчальні тренінги. Основним законодавчим актом, що регулює діяльність медіаторів, є Закон про медіацію 2004 року, який базується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ. У ньому також встановлено механізм реєстрації медіаторів та забезпечення виконання угод, досягнутих у результаті медіації.

Законодавча база

Спеціального національного законодавства щодо медіації у сімейному праві наразі немає. Закон № 420/2004 про медіацію та внесення змін до деяких законодавчих актів регулює процедури медіації в цій сфері, а також у всіх інших сферах, де для позасудового вирішення конфліктів допускається медіація.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Медіація у справах сімейного права в Словацькій Республіці проводиться медіаторами, які не є експертами у сфері сімейного права, і відбувається лише за умови **добровільної** участі учасників. Суд не зобов'язаний призначати або пропонувати медіацію для вирішення суперечки. **Суд може лише порадити медіацію** як засіб вирішення конфлікту між сторонами.

Як це працює

Медіатор може активно допомагати, пропонуючи ідеї для вирішення суперечки за згодою всіх сторін, але ці рекомендації не є юридично обов'язковими. Будь-яка угода, досягнута сторонами, повинна бути оформлена в письмовій формі і набуває сили обов'язкового договору. **Якщо угода має форму судового рішення про врегулювання спору або нотаріально завіреного документа, її виконання може бути забезпечено через судову систему.** Якщо медіація не дасть результатів, сторони мають право передати справу до суду.

Витрати

У Словаччині медіація у цивільних справах не є безкоштовною; сторони зазвичай ділять витрати, які встановлюються окремим медіатором і можуть розраховуватися за погодинною ставкою або бути фіксованими. За деякими даними, обов'язкова перша сесія коштує 50 євро, а мінімальна оплата за кожну наступну годину становить 80 євро, які також розподіляються порівну між партнерами. Якщо особа не має можливості сплатити ці витрати, вона може претендувати на отримання правничої допомоги.

- Список медіаторів доступний за адресою: <http://www.komoramediatorov.sk/>, де перелічені члени Словацької палати медіаторів (*Slovenská komora mediátorov*), а також на сайті <https://www.najpravo.sk/>, де медіатори згруповані за регіонами або районами, в яких вони працюють.
- Повний реєстр медіаторів, які пройшли професійну підготовку для роботи в цьому статусі, розміщений на сайті Міністерства юстиції Словацької Республіки (*Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky*): <https://www.justice.gov.sk>.
- Загальна інформація про медіацію доступна на сайті Словацької палати медіаторів: <http://www.komoramediatorov.sk/>, а також за адресою <https://www.najpravo.sk/>.

СЛОВЕНІЯ

Вступ

Медіація в Словенії як інститут почала розвиватися у 2002 році, коли суди запровадили пілотний проєкт медіації у цивільних справах, який дав позитивні результати і згодом був продовжений. З роками Словенія налагодила **ефективну практику медіації у сімейних справах**, усвідомлюючи важливість та делікатність цієї сфери. Значний прогрес був досягнутий у 2017 році з прийняттям Сімейного кодексу (*Družinskizakonik — DZ*), який ще більше унормував медіацію та посилив її роль у сімейному праві.

До прийняття Сімейного кодексу медіація регулювалася переважно Законом про медіацію у цивільних та господарських справах та Законом про альтернативне вирішення спорів у судовому процесі. У червні 2020 року відбулася істотна зміна — було опубліковано перший **офіційний реєстр сімейних медіаторів**, що ознаменувало початок офіційного впровадження медіації у сімейних справах відповідно до Сімейного кодексу. Медіація у сімейних справах також може бути ініційована ще до судового розгляду в Центрах соціальної роботи, що вважається прикладом передової практики.

Законодавча база

Медіація регулюється статтями 205–211 Сімейного кодексу. Медіація у сімейних справах також може бути ініційована до судового розгляду в Центрах соціальної роботи, що вважається моделлю належної практики. Міністерство у справах сім'ї веде офіційний реєстр медіаторів, контролює їхню роботу та веде статистичний облік успішних, частково успішних та неуспішних справ.

Чи є використання медіації обов'язковим?

Згідно із Сімейним кодексом, медіація може проводитися до початку, під час або після завершення судового розгляду. Однак суд може відхилити прохання про медіацію або відмовитися призупинити провадження, якщо це не відповідає найкращим інтересам дитини. Медіація не може проводитися, якщо є підозра на домашнє насильство або якщо є ризики для інтересів дитини. У таких випадках медіатор повинен повідомити компетентний Центр соціальної роботи.

Як це працює

Відповідно до статті 205 Сімейного кодексу, медіація має на меті допомогти сторонам досягти дружніх домовленостей щодо розлучення, опіки, догляду за дітьми, виховання дітей, утримання та домовленостей про зустрічі.

Основні процесуальні особливості:

- Тривалість: медіація може проводитися до, під час або після судового розгляду.
- Медіатори:
 - Коли медіація відбувається під час судового розгляду, медіатори діють у рамках програм, затверджених судом.
 - Якщо ж медіація проводиться до початку або після завершення судового розгляду, медіатори обираються з офіційного списку, який веде Міністерство у справах сім'ї.

У зв'язку з цим важливо зазначити, що є **два окремі реєстри медіаторів**:

- медіатори в центрах соціальної роботи, та
- зовнішні фахівці з медіації.

Один медіатор може бути зареєстрований тільки в одному з наведених вище реєстрів.

Медіація в центрах соціальної роботи

Медіація до початку та після завершення судового розгляду проводиться у компетентному центрі соціальної роботи (на базі центру). Медіатори, які проводять медіацію в цих закладах, є професійними співробітниками центру, які задовольняють вимогам, встановленим у п. 1 ст. 207 Сімейного кодексу.

Директор кожного центру соціальної роботи несе відповідальність за те, щоб у центрі працювала достатня кількість кваліфікованих фахівців, які відповідають законодавчим вимогам до медіаторів, тим самим гарантуючи злагоджене виконання процедур медіації відповідно до Сімейного кодексу:

- Участь дітей: відповідно до статті 210, дитина, яка здатна розуміти суть процесу, може брати в ньому участь, якщо це відповідає її найкращим інтересам. Фахівець із центру соціальної роботи, який брав участь у медіації, не може згодом надавати експертні висновки щодо дитини в тій самій справі.
- Винятки: медіація не проводиться у випадках, коли є підозра на домашнє насильство або коли є загроза благополуччю дитини.
- Модель передової практики: медіація у сімейних справах може бути ініційована до початку судового розгляду в центрах соціальної роботи, що сприяє якнайшвидшому вирішенню спору на дружній основі.
- **Підготовка медіаторів**: базовий курс підготовки триває щонайменше 40 навчальних годин і охоплює всі теми, передбачені Регламентом проведення медіації відповідно до Сімейного кодексу. Курс включає підсумковий іспит для перевірки отриманих знань.

Витрати

У спорах, що стосуються дітей, держава бере на себе оплату послуг медіатора та його транспортні витрати в розмірі, визначеному Міністерством у справах сім'ї за погодженням з Міністерством юстиції. Ця норма є важливою, оскільки вартість медіації часто називають перешкодою в багатьох юрисдикціях.

Джерела

- Сімейний кодекс Республіки Словенія (*Družinskizakonik* — DZ), статті 205–211.
- Регламент проведення медіації відповідно до Сімейного кодексу.

Вступ

На початку 1980-х років тенденції в Європі та дебати серед юридичних експертів стали поштовхом для розвитку сучасної медіації в Іспанії. Після внесення змін до Цивільного кодексу в 1981 році, які передбачали медіацію як альтернативу судовому розгляду, перші ініціативи були зосереджені на сімейному праві. Перший національний закон про медіацію в цивільних та господарських справах (Закон 5/2012) став результатом регіональних угод щодо трудових спорів, які вперше з'явилися на початку 1990-х років. У 2001 році були прийняті регіональні законодавчі акти, що ознаменували юридичне визнання та контроль трудових спорів.

Законодавча база

Медіація у сімейних справах не регулюється в Іспанії окремо. Однак Закон 5/12 від 6 липня 2012 року про медіацію у цивільних та господарських справах, який регулює медіацію в цих сферах загалом, включає її до цивільних справ. Згаданий вище Закон 5/12 містить конкретні вказівки щодо медіації у транскордонних спорах у статтях 3 та 27. Деякі автономні спільноти, які мають юрисдикцію в цій сфері, також прийняли правила медіації, майже аналогічні нормам федерального законодавства.

Чи є використання медіації обов'язковим?

У Іспанії медіація у сімейних справах є **добровільною**.

Як це працює

Серед основних принципів медіації у сімейних справах — конфіденційність, рівність сторін та нейтральність медіатора. Окрім запрошення або направлення сторін на інформаційну сесію, судові органи уповноважені подавати звіти про процедуру медіації. **Суд може також передбачити у своєму рішенні медіацію як захід, вимагаючи її проведення до початку іншої процедури або вирішення іншого конфлікту, пов'язаного зі справою.**

Цивільний кодекс Каталонії (*Codi Civil de Catalunya*) містить положення, які дозволяють сторонам включати до договорів пункти, що зобов'язують їх брати участь у медіації в подальших судових процесах, а деякі закони автономних громад дозволяють судовим органам вимагати від сторін брати участь в інформаційних засіданнях.

Загальне законодавство про медіацію прямо дозволяє проводити її за допомогою **відеозв'язку** або інших електронних засобів, що забезпечують передачу голосу або зображення, з метою прискорення медіації, зокрема, у випадках, що стосуються, серед іншого, медіації у транскордонних сімейних справах.

Сторони можуть вирішити взяти участь у медіації до початку судового розгляду, під час його проведення і навіть після його завершення.

Незалежно від того, коли він проводиться, процедура медіації є досить простим. Сторони зв'язуються з обраним ними медіатором або, у разі якщо вони беруть участь у вже розпочатому судовому процесі у сімейних справах, з медіатором, призначеним суддею. **На початку медіації для сторін організовується інформаційна сесія, щоб вони могли ознайомитися з ним.** Якщо обидві сторони досягли згоди, можна розпочинати медіацію. Медіатор сприяє проведенню медіаційних сесій, щоб надати кожній стороні можливість висловити свою точку зору та спробувати дійти згоди. Процедура завершується незалежно від того, чи досягнуто консенсусу з усіх або деяких питань. Результат фіксується у протоколі, і якщо угода досягнута, вона **повинна бути затверджена судом**. Або, якщо в справі не фігурують неповнолітні або дітям з інвалідністю, **протокол може бути переданий но-**

таріусу, який може занести його до державного реєстру. Після цього можна починати реалізацію умов угоди.

Якщо сторони беруть участь у медіації до початку судового розгляду і досягають згоди, судовий процес відбувається швидше. Це пов'язано з тим, що сторони проходять спрощений процес, в ході якого вони подають угоду до Сімейного суду (*Juzgado de Familia*), який затверджує її, якщо вона не суперечить закону або інтересам неповнолітніх або дітям з інвалідністю, які можуть бути у подружжя (див. ст. 777 Цивільного процесуального кодексу).

У разі якщо судовий розгляд розпочався без участі сторін у медіації, суддя може вирішити, з огляду на обставини справи, що медіація є необхідною, і суд у справах сім'ї скерує сторони на безкоштовну інформаційну сесію. Якщо сторони не вимагають зупинення провадження, судові процеси не припиняються, навіть якщо вони вирішили вдатися до медіації, а суд затвердить будь-яку угоду, яка буде укладена за її результатами. Якщо ж угода не буде досягнута або сторони вирішать не вдаватися до медіації, приймається рішення щодо всіх спірних питань між ними (див. ст. 770 Цивільного процесуального кодексу). У разі судового розгляду справи про гендерно зумовлене насильство між сторонами медіація у сімейних справах не застосовується. **Інформаційна сесія є безкоштовною, але сторони повинні оплатити процедуру медіації, якщо вони не відповідають критеріям для отримання правничої допомоги.**

Окрім вищої освіти або проходження курсів підвищення кваліфікації, медіатор повинен пройти спеціальну підготовку з медіації в організаціях, які мають належну акредитацію. Хоча для того, щоб виконувати функції медіатора у сімейних справах, не обов'язково проходити реєстрацію в будь-якому реєстрі, все ж існують реєстри, в яких медіатори можуть зареєструватися на рівні автономної громади, а також на національному рівні (Реєстр медіаторів та медіаційних інституцій або *Registro de Mediadores e Instituciones de Mediación*). Майже кожна автономна громада створила державну службу медіації на останньому рівні. Щоб дізнатися більше про це, досить відвідати розділ «Медіація» на вебсайтах відповідних установ, де міститься інформація про систему медіації різного рівня деталізації та, за наявності, посилання на Реєстр медіаторів. Крім того, **на вебсайтах зазвичай розміщуються форми запиту на проведення медіації, в яких перелічено спеціалізовані агентства, створені для надання таких послуг.**

При пошуку медіатора в сімейних справах слід розрізнити медіацію, яка відбувається незалежно від проваджень, та медіацію, яка проводиться після того, як вони розпочалися. Сторони повинні звернутися до медіатора у сімейних справах, якщо медіація проводиться до або поза судовим провадженням, але якщо медіація запитується після початку провадження, відповідний сімейний суд направляє сторони до органів сімейної медіації при суді або до центру медіації у відповідній автономній громаді.

Витрати

В Іспанії медіація в певних ситуаціях може бути безкоштовною. На національному рівні безкоштовні послуги з вирішення трудових спорів надає служба *Servicio Interconfederal de Mediación y Arbitraje* (SIMA). Крім того, для осіб з низьким рівнем доходу в деяких окремих випадках, таких як захист прав працівників, витрати на медіацію може покривати правнича допомога, якщо суддя внесе відповідне рішення.

Інформаційні сесії є безкоштовними, але сторони повинні оплатити процедури медіації, якщо вони не відповідають критеріям для отримання правничої допомоги.

Джерела

- Реєстр медіаторів та установ медіації на національному рівні: <https://www.mjusticia.gob.es/es/ciudadania/registros/mediadores-instituciones>
- Установи медіації, рекомендовані Міністерством юстиції: <https://www.mjusticia.gob.es/es/ciudadania/registros/mediadores-instituciones>

- Служби медіації, призначені для кожної провінції Генеральною радою судової влади (*Consejo General del Poder Judicial*): <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Mediacion/Servicios-de-Mediacion-Intrajudicial/Mediacion-Familiar/>
- Інформація про послуги з медіації, що надаються різними автономними громадами, зазвичай розміщується на офіційних вебсайтах таких громад.
- У доповнення до зазначеного вище, детальнішу інформацію про процедуру медіації у сімейних справах, чинне законодавство, послуги медіації, що надаються в різних автономних громадах, та відповідні вимоги можна знайти на вебсайті Генеральної ради судової влади: <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Mediacion>
- Усі законодавчі акти щодо медіації на рівні автономної громади доступні за адресою: <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Mediacion/Normativa-y-jurisprudencia/Leyes-Autonomicas/>
- Уся інформація про умови та критерії отримання правничої допомоги розміщена на сайті: <https://sedejudicial.justicia.es/-/asistencia-juridica-gratuita>

ШВЕЦІЯ

Вступ

У Швеції традиція сучасної медіації у цивільних справах бере свій початок від ранніх неофіційних процесів вирішення правових конфліктів у країнах Північної Європи, де суперечки вирішувалися за взаємною згодою на «тінгах» — місцевих зборах. Поява спеціалізованих програм медіації наприкінці ХХ століття, які базувалися на попередніх напрацюваннях, таких як заохочення судами переговорів про укладення мирової угоди у справах сімейного права, а також більш широка глобальна тенденція до альтернативного вирішення спорів — ось причини, що лежать в основі останніх тенденцій розвитку офіційної цивільної медіації.

Законодавча база

Основним законодавчим актом, що регулює медіацію у Швеції, є Закон про медіацію у цивільних справах (Lag (2011:860)), який імплементує Директиву ЄС про медіацію у цивільних справах. Серед основних принципів позасудового врегулювання спорів, встановлених цим Законом, є **зупинення строків позовної давності** на час проведення медіації, обов'язок медіатора дотримуватися конфіденційності та можливість примусового виконання медіаційної угоди. Крім того, такі організації, як Стокгольмська торгова палата (SCC), пропонують власні приватні рекомендації щодо медіації, а судді можуть призначати «спеціальну медіацію» в поточних судових справах, щоб допомогти сторонам досягти угоди.

Чи є використання медіації обов'язковим?

У Швеції сторони можуть вільно вирішувати, чи брати участь у медіації у цивільних справах, яка не є обов'язковою. Проте, щоб дійти врегулювання на ранній стадії судового розгляду, судді часто радять сторонам спробувати медіацію.

Як це працює

Переконання, що рішення у дусі співпраці є найвигіднішими для дітей, лежить в основі всього шведського законодавства. Тому норми розроблені таким чином, що вимагають від батьків спочатку спробувати досягти консенсусу з питань, які впливають на їхніх дітей. Серед інших причин слід виділити те, що соціальні служби мають унікальний обов'язок надавати батькам послуги з примирення. Метою процедури примирення є допомога батькам у досягненні згоди. Якщо батьки дійшли згоди,

їхнє спільне рішення може бути включено до договору, який згодом затверджується соціальними службами. Також суди зобов'язані спочатку спробувати вирішити питання між батьками в мирному порядку. Якщо це не спрацює, суд може призначити медіацію або процедуру примирення. У судових процесах медіація у сімейних справах застосовується, наприклад, у випадках, коли примирення не вдалося, але все ще є надія, що батьки дійдуть згоди з питань, які стосуються їхніх дітей.

Вибір медіатора залишається за судом. Хоча для винесення рішення про обов'язкове проведення медіації згода батьків не потрібна, медіаторам може бути складно виконувати свої обов'язки, якщо один із батьків категорично заперечує проти призначення медіатора. Порядок медіації обирає медіатор після консультації із судом. Медіатор повинен бути кваліфікованим для виконання цієї роботи та мати необхідний професійний досвід і підготовку. Суд може надати медіаторам додаткові вказівки щодо чинників, які слід враховувати під час виконання своїх обов'язків. У країні немає національної організації з підготовки медіаторів.

Витрати

У Швеції медіація у цивільних справах не завжди є безкоштовною. Хоча судді можуть проводити бесіди щодо врегулювання безкоштовно, витрати на оплачувану медіацію, призначену судом, зазвичай розподіляють між сторонами.

Джерела

- Анна Нюлунд, «Медіація у сімейних справах у Скандинавії: рух до системи диференційованих послуг?», у: А. Калдал та ін. (ред.), *Діти у спорах про права опіки* (Anna Nylund, Nordic Family Mediation: Towards a System of Differentiated Services?, in: A. Kaldal et al. (eds.), *Children in Custody Disputes*), https://doi.org/10.1007/978-3-031-46301-3_3

Таке положення було скасовано, оскільки воно не мало популярність серед потенційних користувачів:

- Регламент (ЄС) № 524/2013 Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про онлайн вирішення споживчих спорів і внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС («Регламент про онлайн вирішення споживчих спорів»)
- Директива Європейського Парламенту та Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС (Директива про альтернативне вирішення споживчих спорів)

ДОДАТОК II

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ

За даними СЕРЕJ (2022 р.) — кількість справ, у яких було досягнуто угоди про врегулювання

Італія

Цивільних і господарських: **20 394**

1) кількість справ, у яких сторони домовилися розпочати медіацію = 80 353;

2) кількість завершених процедур медіації = 70 569;

3) кількість справ, що завершилися **угодою про врегулювання = 20 394.**
([Рада Європи](#))

Польща

Усього угод про врегулювання (в усіх категоріях): 9 139

За даними СЕРЕJ : усього домовленостей про початок процедури = 32 219;

завершених процедур = 26 771;

укладено угод про врегулювання = **9 139.**
([Рада Європи](#))

Румунія

СЕРЕJ повідомляє про **334 угоди за результатами медіації** у цивільних та сімейних справах, переданих судом на медіацію (станом на 31.12.2022 р. — 199 надійшло у 2022 р. + 135 у стані очікування).
Отже, було зареєстровано 334 «угоди за результатами медіації» щодо судових справ. ([Рада Європи](#))

Іспанія

У звіті СЕРЕJ наведено дані за окремими категоріями; для **цивільних та господарських справ** у стовпці «Справи, що завершилися угодою про врегулювання» вказано **99** (у тій самій таблиці: сімейні справи — **336**, трудові — **1062**, кримінальні — **888**; формат СЕРЕJ передбачає три стовпці: (1) є домовленість розпочати, (2) завершено, (3) справи, що завершилися угодою про врегулювання).

Примітка: у деяких полях загальна сума «Усього (1+...7)» для угод про врегулювання позначена як «Н/Д» або не підсумована в одне число, тому, якщо необхідно отримати агреговане значення, категорії потрібно підсумувати вручну.
([Рада Європи](#))

**За даними СЕРЕЖ (2022 р.) — кількість справ,
у яких було досягнуто угоди про врегулювання**

Чехія

У звіті вказано кількість медіаторів (712), але поля для точної кількості угод про врегулювання часто залишаються порожніми / мають позначку «Н/Д» у кількох категоріях, тому з документа неможливо виділити загальну кількість угод про врегулювання (у звіті СЕРЕЖ показано структуру таблиці, джерело: Служба пробації та медіації).

([Рада Європи](#))

Словенія

Звіт СЕРЕЖ доступний, але багато клітинок, пов'язаних з «угодами про врегулювання», позначені в таблиці як «Н/Д»/«NAP» — тому в документі немає достовірної загальної кількості угод про врегулювання.

([Рада Європи](#))

ПІДСУМОК ВИСНОВКІВ

Оцінка CEPEJ за 2024 рік (з використанням даних за 2022 рік) підтверджує:

- Більшість країн **не подають** дані про «кількість справ, що завершилися угодою про врегулювання».
- Форми CEPEJ містять **3 головні показники** для медіації при суді:
 1. кількість справ, у яких сторони домовилися розпочати медіацію,
 2. кількість завершених процедур медіації,
 3. **кількість справ, у яких було досягнуто угоди про врегулювання.**

CEPEJ збирає лише дані про медіацію *при суду* — приватна медіація не входить до сфери їхньої компетенції.

Багато країн **не відстежують справи, в яких було досягнуто успішного врегулювання в результаті медіації**, централізовано або не повідомляють про них.

За 2023–2024 роки *ще не проводилося нового циклу оцінки CEPEJ* (останній звіт використовує дані за 2022 рік).

Країни, в яких доступні статистичні дані CEPEJ щодо угод про врегулювання (2022 рік):

1. Італія — 20 394
2. Польща — 9 139
3. Румунія — 334
4. Іспанія — дані за категоріями (без загального підсумку)

Це *єдині європейські країни* в базі даних CEPEJ за 2022 рік, для яких **чітко вказано** «кількість справ, що завершилися угодою про врегулювання».

